

SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE TEEMADE KÄSITLEMINE PÕHIKOOI JA GÜMNAASIUMI ÜHISKONNAÕPETUSES

Käsiraamat õpetajatele

Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus

Tallinn 2013

Käsiraamatu koostamist on toetanud Hasartmängumaksu Nõukogu

Koostajad: Ülle-Marike Papp ja Riina Kütt

Konsultandid: Aive Mõistlik, Ester Vaiksaar, Marika Riit

Autoriõigus: Koostajad ja Eesti Naisteühenduste Ümarlaua Sihtasutus

Tallinn, 2013

Sisukord

<i>Sissejuhatus</i>	4
<i>I Metodoloogilised soovitused</i>	11
1.1. Pädevused	12
1.2. Käsiraamatu ülesehitusest	12
1.3. Mida soolise võrdsuse/ebavõrdsuse teemade käsitlemine eeldab õpetajalt	14
1.4. Õpilaste eelnevate teadmiste arvestamine ja väljaselgitamine	16
1.5. Teemakäsitluste täpsustamine	16
1.6. Soolise võrdõiguslikkuse seos teiste ainekursustega	17
<i>II Mõisterraamistik ja ülevaade käsitlusviisidest</i>	19
2.1. Põhiterminid : sugu ja võrdsus	19
2.2.. Arengud soolisuse teoreetilistes käsitlustes	27
2.3. Soosuhed, soorollid, sooideoloogia ja stereotüübid	30
2.4. Sooline kihistumine ja sooline ebavõrdsus	38
2.5. Eesti rahvusvahelises kontekstis - sooline võrdsus ühiskonna arengutaseme näitajana	45
<i>III Soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemine põhikoolis</i>	49
3.1. Põhikooli lõpus nõutavate sotsiaalsete pädevuste seos soolise võrdõiguslikkuse alateemadega	49
3.2. Ühiskonnaõpetusega taotletavad pädevused	51
3.3. Soolise võrdõiguslikkuse temaatiline lõiming inimeseõpetuse ainekavas	52
3.4. Soolise võrdõiguslikkuse teemad ja ühiskonnaõpetus	54
3.5. Valik soolise võrdõiguslikkuse teemakäsitlusi põhikoolis	57
<i>IV Soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemine gümnaasiumi ühiskonnaõpetuses</i>	108
4.1. Gümnaasiumi lõpus nõutavate pädevuste seos soolise võrdõiguslikkuse teemadega	109
4.2. Valik soolise võrdõiguslikkuse teemakäsitlusi gümnaasiumi ühiskonnaõpetuses	115
<i>Mõistete seletusi</i>	146
<i>Kasutatud kirjandus</i>	150
<i>Lisa nr 1</i>	
1.1.Lisamaterjale ja allikaid soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemiseks ühiskonnaõpetuses	154
1.2. Lisamaterjale ja allikaid soolise võrdõiguslikkuse teemade lõiminguks erinevate ainekursustega	156
<i>Lisa nr 2</i> Rahvusvahelised indeksid soolise võrdõiguslikkuse arengu jälgimiseks	159

Sissejuhatus

Käsiraamatu eesmärk on abistada on ühiskonnaõpetuse õpetajaid ja klassijuhatajaid soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemisel põhikoolis ja gümnaasiumis.

Valdavalt on Eesti sotsiaalteaduslikes uuringutes ja statistilistes vaatlustes *sugu* kasutatud sotsiaal-demograafilise tunnusena, süvenemata kehtiva soosüsteemi (soorollide, soostereotüüpide, sooideoloogia, soosuhete jms) mõjuteguritesse, mis nii hariduse, töö, majanduse, poliitika, tervise jt valdkondades ilmnevat soolist ebavõrdsust põhjustavad.

Ühiskonnaõpetus käsitleb ühiskonnakorralduse ja riigi toimimist. Ühiskonnaõpetus puudutab otseselt küsimusi ka inimese olemusest ja kohast ühiskonnas, üksikisiku ja ühiskonna vahelkorraldusest ning ühiskonna muutumisest ning nende muutuste põhjustest.

Ühiskonnaõpetusega vahendatakse ka ideid ja põhimõtteid sellest, milline on ja võiks olla mõistlik ja õiglane ühiskond, millised põhimõtted tagavad inimesele õiguse ja õigluse, vabaduse ja võrdsuse.

Sooline ebavõrdsus ja kihistumine ühiskonnas on otseselt seotud ühiskonna arengu ja moderniseerumisega. Soolise võrdsuse teemad on vahetult seotud ühiskonna poliitilise korralduse, väärtuste ja võimu küsimustega ning rahvusvaheliste suhetega. Nüüdisaegses õigus- ja majandusteaduses, sotsioloogias ning politoloogias käsitletakse sugu, soolisust ja soosüsteemi nii ühiskonna struktuuri kui ka igasuguse sotsiaalse käitumise ühe mõjutegurina. Näiliselt inimeste sooga mitteseotud seadused, poliitikad ja tegevused ei arvesta sageli, et inimesed käituvad sooliste olenditena.

Soolised erinevused ja ebavõrdsus, mis ilmnevad ühiskonna paljudes valdkondades, nagu poliitikas, majanduses, hariduses ei tulene aga inimeste bioloogilistest erinevustest, vaid väljakujunenud tavade ja traditsioonilistest ettekujutustest tütarlastele ja poistele, naistele ja meestele sobivast käitumisest.

Sooline võrdsus ühiskonna makrotasandil ei tähenda piirdumist võrdsete võimaluste pakkumisega, vaid kahe suurema sotsiaalse grupi tulemuste võrdsust, st nais- ja meessoost isikute tegelikku võrdsust õigustes, võimalustes, kohustustes, vastutustes. Soolise võrdsuse ja tasakaalustatuma ühiskonna saavutamiseks ei küsita, kas olemasolevas ebavõrdsuses on „süüdi“ on üks või teine soogrupp, vaid püütakse mõista, kuidas sugu kui sotsiaalne institutsioon ja ühiskonda struktureeriv kategooria mõjutab nii indiviidide kui sotsiaalsete gruppide sotsiaalset käitumist ja identiteeti. Seega pole tegemist soogruppide vastandamisega või pelgalt naiste ja meeste erinevuste-sarnasustega, nagu argiteadvuslikult

sageli arvatakse. Soolise võrdsuse eesmärgiks ei ole ka kahe ühiskonnagrupi, naiste ja meeste, ühesuguseks muutmine, vaid ühiskonna ühe süsteemi – soosüsteemi moderniseerimine, inimestele vabamate valikuvõimaluste loomine ja inimressursi ratsionaalsem kasutamine. Soosüsteem ja sooideoloogia on ühiskonna toimimise üheks tahuks, mida tuleb osata märgata, analüüsida ja mõista, et toetada demokraatliku ühiskonnakorralduse ja indiviidide igakülgset arengut.

Kool kui institutsioon on üks väheseid kohti, kus saab teadlikult mõjutada ja kaasajastada suhtumisi sugudesse ja soorollidesse, lõhkuda traditsioonilisi soostereotüüpe, julgustada noori teadlikult langetama soostereotüüpidest vabasid valikuid õpi- ja tööelu kontekstis. Kahtlemata on oluline, et soolise ebavõrdsuse, võrdsuse, soosüsteemi kujunemise ja ilmnemise küsimusi puudutataks kõigis õppeainetes – ajaloos, inimeseõpetuses, kirjanduses, perekonnaõpetuses ja seksuaalkasvatuses jne.

Lisaks sotsiaalainete õppekavadele võib ja tulekski sooaspekti käsitlemist ja sooliste stereotüüpide vältimist silmas pidada ka muudes ainetes ja koolielu korralduses üldse. Vastavat lähenemisviisi tutvustab väljaanne „Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös”.¹

Ühiskonnaõpetuse raames peaksid õpilased saama ülevaate ühiskonnas domineerivatest ideoloogiatest ning indiviidide ja sotsiaalsete gruppide mõttemallidest, hoiakutest ja käitumismustritest, mis soolist kihistumist tingivad, ühtlasi ka ühiskonna arengueesmärkidest ja poliitilistest kokkulepetest.

Põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse ainekavade kohaselt käsitletakse ühiskonna toimimise poliitilisi, majanduslikke, sotsiaal-kultuurilisi ja ideoloogilisi aspekte, kusjuures on esikohale seatud vajalike mõistete teadmine ja tundmine, nende kasutamine õiges kontekstis.

Teadmine, mida üks või teine termin/mõiste tähistab, on midagi muud kui teadmine, kuidas üks või teine protsess ühiskonnas toimib. Termineid avava ja kirjeldava lähenemisega ei pruugi saavutada riiklikes õppekavades püstitatud eesmärgi, mille kohaselt õpilased hakkaks ühiskonnas toimuvat nägema ja mõistma ning omandaks oskuse ja valmiduse ühiskonnaelus osaleda ja sellesse sekkuda.

Just soolisusega seotud aspektide käsitlemine ja kehtiva soosüsteemi analüüs ja kriitiline hindamine võimaldab seostada näiliselt sooneutraalsete² institutsioonide (õigus, haridus, tööturg, eri valdkondade poliitikad jms) ja sooliste indiviididena käituvate ühiskonnaliikmete vastastikused suhted. Need suhted on mõjutatud kultuuri - väärtuste ja hoiakute, kirjutatud

¹ Papp, Ü.-M. Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös. ENÜ 2012

² Näiline sooline neutraalsus e. soopimedus (i.k. *gender blind*) viitab sooaspekti ehk ühiskonna naisteks ja meesteks jagunemise mitteamestamise erinevates poliitikates ja programmides, mis lähtuvad sageli meeste omastest kogemustest ning ei arvesta kahe soogrupi erinevaid vajadusi.

ja kirjutamata normide ning konkreetse ajaloolis-poliitilise konteksti poolt tunduvalt rohkem kui indiviidide endi poolt.

Ühiskonnaõpetuses tuleks käsitleda vastuolu eri soost isikute formaalselt võrdsete õiguste ja reaalselt ebavõrdsete võimaluste vahel ja selle vastuolu vähendamise poliitikaid ja meetmeid.

Soolisus, nagu ka rahvus ja vanus, on põhikategooria, mis inimühiskonda struktureerib kaheks kõige suuremaks sotsiaalseks grupiks. Soolisus on esmane kategooria, mis organiseerib ja koordineerib sotsiaalset suhtlemist, määraes igas kultuuris nii sugudevahelised suhted, erineva juurdepääsu kõrgelt hinnatud ressurssidele kui ka soogruppidele omistatava staatuse – e. sotsiaalses süsteemi³. Seega saab soolisust käsitleda ka sotsiaalse institutsioonina, mis reguleerib ja korraldab inimeste, gruppide ja sotsiaalsete organisatsioonide suhteid ja käitumist ühiskonnaelu erinevates valdkondades, kehtestades teatud kindlaid reegleid ja juhiseid ka näiteks tööde jagunemisele, sookohasele käitumisele, rollidele jms.

Seetõttu on oluline suunata õpilasi mõtlema selle üle, kuidas soolisus mõjutab nii nende isiklikku elu kui ka ühiskonnaelu erinevaid valdkondi. Samuti tuleks õpetada märkama sooideoloogia avaldumist ühiskonnas ja sotsiaalsete gruppide toimimises ning mõistma tegureid, sh sotsiaalseid norme ja tavasid, mis mõjutavad ühe või teise soogrupi olukorda.

Algsetest naistele võrdsete õiguste nõudmistest on nüüdisajaks jõutud rahvusvaheliselt kokkulepitud nõudeni saavutada kahe suurima sotsiaalse grupi – naiste ja meeste võrdsus nende sotsiaalses staatuses.

Naiste ja meeste võrdsus on vahetult seotud demokraatia, inimõiguste, majanduse ja ühiskonnaelu jätkusuutliku arenguga ja ühiskonna väärtustega.

Eesti Arengufondi algatusel koostatud Eesti Kasvuvision 2018 (Eesti Arengufond 2011) ühe võtmevaliku – „Ühiskonna väärtussüsteem“ raames on praeguse negatiivse tendentsina välja toodud soolise ebavõrdsuse süvenemine – soolise tasakaalu puudumine tippotsuste tegemisel, suur naiste ja meeste palgavahe, meeste lühem eluiga. Samas nähakse ette areng avatuma, kaasavama, inimväärikust tingimusteta hindava ja iga inimest enam toetava väärtusmaailma poole. See aga eeldab loobumist eelarvamustest, soolistest, rahvuslikest ja muudest stereotüüpidest, mis on omakorda võimalik siis, kui mõistetakse naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute võrdse kohtlemise põhimõtte sisu ning eesmäärke ja seda teadlikult ellu rakendatakse. Üsna loomulikult on üheks eelduseks see, et noored omandaksid alusteadmised soolise võrdõiguslikkuse teemast, olemusest ja eesmärkidest juba koolis. Seda eriti nüüdisaegses Eestis, kus kahjuks rohkem kui teiste inimeste ja iseenda väärtustamist, tähtsustatakse orienteeritust edule ning kus soolist võrdsust kui väärtust oluliseks ei peeta.

³ sotsiaalne süsteem - staatuste ja rollide korraldus, mis eksisteerib lahus inimestest, kes omavad staatust ja täidavad rolle

Riiklikud põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse ainekavad peegeldavad küll üldise poliitikateaduse sisu, aga jätavad puudutamata 20. sajandi feministlike mõttevoolude mõju ühiskonnakorraldusele ja selle analüüsimisele, sh poliitika- ja sotsiaalteadustele. Kuigi feministlikke teooriaid ei saa nimetada ühtseks poliitiliseks ideoloogiaks, on need tugevasti mõjutanud nii heaolu- ja tsiviilühiskonna arengut. Feministlikud ideed on toetanud inimõiguste, õiguse ja õigluse, poliitilise ajaloo, võimu ja staatuse, peresuhete ja haridus- ning tööturu sootundlikumaid käsitusi, aga ka riiklikke ja rahvusvahelisi poliitikaid. Paljud nüüdisajal kehtivad inimõigused ja põhimõtted on välja kujunenud ja omaks võetud tänu aastakümnete pikkusele naisliikumisele.

Vastavalt soolise võrdõiguslikkuse seaduse⁴ § 10 peavad haridus- ja teadusasutused ning koolituse korraldamisega tegelevad institutsioonid tagama naiste ja meeste võrdse kohtlemise kutsenõustamisel, hariduse omandamisel, eri- ja kutsealasel täiendamisel ja ümberõppel.

Õppekavad, kasutatav õppematerjal ja läbiviidavad uuringud peavad aitama kaasa naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamisele ja võrdõiguslikkuse edendamisele.

Eesti Põhikooli riiklik õppekava⁵ ja gümnaasiumi riiklik õppekava⁶ sätestavad põhihariduse ja gümnaasiumihariduse alusväärtused, sh hoolivuse, õigluse, inimväärikuse, sallivuse, keskkonna jätkusuutlikkuse ja soolise võrdõiguslikkuse, aga nõuavad ka, et kogu õppetöö korralduses lähtutaks soolise võrdõiguslikkuse põhimõtetest.

Õpetajatelt oodatakse oskust märgata ning kriitiliselt hinnata soolist ebavõrdsust taastootvaid arvamusi ning hoiakuid, mõista soolise diskrimineerimise olemust ja selle mõju õpilaste – tütarlaste ja poiste arengule.

2011.a. läbiviidud uuringu kohaselt⁷ oli iga teine õpetaja seisukohal, et eelkõige on selleks vaja soolise võrdõiguslikkuse alaseid õppevahendeid, 44,5 % vastanutest pidas vajalikeks koolitusi, 39,2 % õpetajate arvates on vajalikud konkreetset metoodilised materjalid, juhised ja selgitused.

⁴ Soolise võrdõiguslikkuse seadus, RT I 2004, 27, 181

⁵ Põhikooli riiklik õppekava, RT I, 20.09.2011, 9

⁶ Gümnaasiumi riiklik õppekava, RT I, 07.05.2013, 16

⁷ Papp, Ü.-M. (toim.) Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Artiklikogumik. ENÜ, Tallinn, 2013.

Allalaaditav: http://www.enu.ee/lisa/463_2013_04_kas_opilased_voi_poisid_ja_tudrukud_sisu.pdf

Rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu järgi⁸ on õpilaste seisukohad sugude võrdsust pooldavad. Nii näiteks on 97 % õpilastest seisukohal, et naistel ja meestel peaks olema võrdsed võimalused osaleda valitsemises. 91 % veendunud, et võrdsed võimalused peaksid olema kõigis valdkondades ja mõlemast soost inimesed saama võrdse töö eest võrdset palka. Erinevalt eestlaste üldisest hoiakust, et mehed sobivad poliitilisteks liidriteks paremini kui naised⁹, on samalaadsel seisukohal ainult 36 % õpilastest, kusjuures sellist seisukohta toetavate õpilaste arv näitab vähenemistendentsi.¹⁰

Eelkõige vajab soolise võrdsuse teemade ja soolise ebavõrdsusega seotud probleemide (nt. töö- ja pereelu ühitamine, osalemine otsustusprotsessides, haridus- ja tööturu sooline jagunemine, stereotüüpsete eelarvamuste ja hoiakute olemasolu jms) arutelusid ja analüüsimist.

Oluline on omandada kriitiline mõtlemine, oskus märgata ja lahendada probleeme, võtta vastu teadmistepõhiseid otsuseid, vältida diskrimineerimist ja sooliselt stereotüüpseid eelarvamusi ning teha koostööd erisoolistes gruppides. Sugupoolte aspekti ja soolise ebavõrdsuse/võrdsuse teema lülitamine ühiskonnaõpetusse annabki õpilastele kogemuse nimetatud oskuste omandamiseks.

Varasemalt on Eesti Naisuurimuse- ja Teaduskeskuse projekti „Sooline võrdõiguslikkus kodanikuõpetuses“ raames välja töötatud soovitusi¹¹ ühiskonnaõpetajatele Eesti koolides kasutatavate ühiskonnaõpetuse õpikute analüüsi ning kaasaegsete sootundlike ja kriitilistest kodanikuhariduse käsitluste põhjal. Soovitustele eelnevalt läbiviidud analüüsist selgus, et ühiskonnateaduste õpikutes ei ole tähelepanu pööratud sellele, kas ja kuidas teemade käsitlemisel, illustratsioonide analüüsimisel või küsimuste esitamisel võiks arutleda soolise ebavõrdsuse-võrdsuse teemadel. Soovituste põhieesmärgiks on aidata tuua nii ühiskonnaõpetuse õpikutesse ja kui ka koolis toimuvasse õppesse sisse rohkem soolist perspektiivi. Soovitustes toodut saab kasutada ühiskonnaõpetuse ainetundide ettevalmistamisel.

Ühiskonna soolisuse aspekte arvestav ühiskonnaõpetus, mis toetub poliitikateaduste, sotsioloogia ja soouuringute kokkupuutepunktile, saab muuta ka ajaloos, inimeseõpetuses, inimgeograafias ja kirjanduses õpitava/õpitu seotud ning mõtestatud tervikuks ja aidata tütarlastel ja poistel end adekvaatselt määratlada ning oma tulevikku kavandada.

⁸ Wolfram Schulz, W. ,Ainley, J. ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower- secondary school students in 38 countries. Allalaaditav: http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_International_Report.pdf

⁹ Ingelhardt, Norris Rising Tide. 2003

¹⁰ Toots, A. (toim) Noorte kodanikukultuur kümme aastat hiljem. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises kodanikuhariduse uuringus ICCS 2009. TLÜ Riigiteaduste Instituut, Tallinn, 2011. Allalaaditav: <http://www.hm.ee/index.php?048181>

¹¹ ENUTi projekt „Sooline võrdõiguslikkus kodanikuõpetuses“ Avatud Eesti Fondi Vabaühenduste Fond, Allalaaditav: http://www.enut.ee/lisa/soovitused_yhiskonnaopetus.pdf

Käsiraamatu koostamisel on lähtutud sootsioloogia ning nüüdisaegsete soouuringute erinevatest teoreetilistest seisukohtadest, mille kohaselt soolised erinevused ja ebavõrdsus on sotsiaalsete praktikate tagajärg, mitte bioloogiliste tegurite tulem. Soolise võrdsuse-ebavõrdsuse küsimused ei puuduta ainult naiste olukorda - nüüdisaegsed soolise võrdõiguslikkuse poliitika ja soolise ebavõrdsuse vähendamise meetmed lähtuvad soolisuse kui sotsiaalse kategooria ja institutsiooni keskselt ja arvestavad nii naisi kui mehi mõjutavate negatiivsete teguritega.

Käsiraamatus on keskendutud on eelkõige ühiskonnaõpetuse ainele, kuid materjal võimaldab käsitleda soolise võrdõiguslikkuse teemasid ka teistes õppeainetes ja klassijuhatajatundides.

Käsiraamatu esimeses peatükis on toodud metodoloogilised soovitusel soolise võrdsuse/ebavõrdsuse ja soolisuse teema käsitlemiseks ning lõimingute võimalustest teiste ainetega.

Teine peatükk annab mõisterraamistiku soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemiseks ning lühiülevaate soostereotüüpide ja soorollide käsitusviisidest soouuringutes.

Soolise võrdsuse/ebavõrdsuse teemadel arutlemine eeldab selle mõistmist, et sugu ja soolisus on ühiskonna sotsiaalse struktuuri ning ühiskonna toimimise analüüsimiseks ja mõistmiseks vajalik kategooria. Sookategooria arvestamine aitab näha varjatud soosüsteemi ja valitsevat ideoloogiat ning neid alalhoidvaid müüte, stereotüüpe ja soorolliootusi. Ainet vahendavad õpetajad peaksid teadma ka soolise võrdõiguslikkuse edendamise suundumusi, mõistma soolise diskrimineerimise olemust ja inimeste põhiõigust võrdsele kohtlemisele.

Õpetajaraamatu kolmas ja neljas peatükk sisaldavad praktilisi soovitusi erinevate soolise võrdõiguslikkuse valdkonna teemade käsitlemiseks põhikooli ja gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse tundides, tuues näidisjuhtumid arutlemiseks ja õppeülesanded.

Kuigi teemad on jaotatud kooliastmete kaupa, võib gümnaasiumiastmes kasutada ka põhikooli III astme jaoks koostatud materjal. Selleks, et õpilased omandaksid võimalikult adekvaatse maailmapildi, võib gümnaasiumiastmes käsitleda ka teises peatükis toodud ülevaateid.

Kolmanda ja neljanda peatüki alguses on märksõnade tasemel viidatud võimalustele, kuidas soolise võrdõiguslikkuse teemat lõimida teistesse ainetesse.

Kolmandas ja neljandas peatükis toodud materjale saab kasutada erinevatel eesmärkidel:

- soospektidele tähelepanu pööramiseks ainekavas ettenähtud teemade puhul (õpetajate ja õpilaste ühisarutelud)
- temaatilise järgnevuse loogikat kasutades (iga järgmine teema kasvab välja eelmisest, arvestades õpilaste ealisi iseärasusi ning eelnevalt omandatud mõisterraamistikke),

- teiste ainetega lõimitult (näiteks soostereotüüpide käsitlemist saab kasutada peale teiste sotsiaalainete ka kirjanduse, keeleõpetuse jne. ainetes, või vastupidi, viidata ühiskonnaõpetuse tundides muudes ainetes sooteadlikult käsitletud teemadele),
- aktuaalsete päevakajaliste teemade analüüsimiseks.

Iga teema puhul on toodud sissejuhatavad tekstid õpetajale ja olemasolevad lisamaterjalid juhuks, kui soovitakse ennast teemaga põhjalikumalt kurssi viia.

Kuigi kõikide tekstide alusel saab õpetaja koostada oma esitlusmaterjali, on nii mõneski kohas märgitud võimalike slaidide tekstid, illustratsioonid järgmise sümboliga

Õpetajaraamatus on toodud kasutatud kirjanduse loetelu, olulisemate põhimõistete definitsioonid, soovituslikud lisamaterjalid, mida saavad kasutada erinevate ainete õpetajad.

Õpetajaraamatu juurde kuuluvad eraldi lisana (Lisa nr 3) Eesti ajakirjanduses ilmunud artiklid ja muud materjalid, mida saab valikuliselt tundides või tundide ettevalmistamisel kasutada.

I METODOLOOGILISED SOOVITUSED

Materjali koostamisel on lähtutud eeldusest, et ühiskonnaõpetuse kaudu areneb õpilastel oskus analüüsida ja kriitiliselt hinnata kaasajal toimuvaid sotsiaalseid, majanduslikke ja poliitilisi protsesse, mis on seotud ühiskonna ühe baaskategooria – sooga ning kehtiva soosüsteemi (sookorra) ja –ideoloogiaga.

Ühiskonnaõpetuse tundides seatakse eesmärkideks:

- tutvustada õpilastele tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste võrdse kohtlemise põhimõtteid,
- soolise ebavõrdsuse olemust ning põhjuseid ja
- soolise võrdsuse saavutamise olulisust.

Tundide olulisemaks eesmärgiks on panna õpilasi mõtlema põhiõiguste olulisusele ning vajalikkusele indiviidide, gruppide, organisatsioonide, Eesti ühiskonna, Euroopa ja ja maailma tasandil, seejuures ärgitada õpilasi:

1. kasutama soolise võrdsusega seotud põhimõtteid (bioloogiline ja sotsiaalne sugu, sooideoloogia, soosüsteem, soostereotüüp jms.)
2. mõistma võrdse kohtlemise põhimõtet ja õigusnorme;
3. õppima analüüsima soolise kihistumise põhjuseid ning sellega seotud stereotüüpe, käitumisnorme ja väärtushinnanguid,
4. oskama avaldada arvamust selle kohta, kus ja kuidas ilmnevad naiste ja meeste erinevad rollid ning nende erinev väärtustatus mitte ainult ühiskonnas üldiselt, vaid ka õpilaste igapäevaelus ja lähemas ümbruskonnas,
5. oskama analüüsida demokraatia arengutaset

1.1. Pädevused

Soolise võrdõiguslikkusega seotud pädevused nii põhikooli kui gümnaasiumi lõpetajal on põhimõtteliselt sarnased:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid soolisus, *sooline kihistumine*, *sooline ebavõrdsus*, *sooline võrdõiguslikkus*, *sooline identiteet*¹², *soostereotüüp*
- 2) märkab erinevusi sotsiaalsete soorühmade staatuse - ressursside ja võimuhete vahel ja mõistab nende põhjusi;
- 3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtet
- 4) mõistab erinevates ühiskondades kehtivaid soonorme ning kultuurilisi erinevusi, mis aitab suhtlemisel teiste kultuuride esindajatega.

Erinevalt põhikooli lõpetajast peaks **gümnaasiumilõpetaja** orienteeruma suuremas hulgas algallikates, tundma teoreetilisi lähenemisviise ning sootundlikke käsitlusi ühiskonna makrotasandi poliitikatest.

Nii põhikooli kui ka gümnaasiumiastmes tuleb julgustada õpilasi vaidlustama domineerivaid soostereotüüpeid uskumusi ja praktikaid ning arendama kriitilist mõtlemist.

1.2. Käsiraamatu ülesehitusest

Mitte iga soolise võrdõiguslikkuse alateema ei vaja eraldi tundi või suurt osa tunni ajast, vaid õpetajad võivad ühiskonnaõpetuse tunnis tuua vastavaid näiteid, arutada aktuaalseid teemakohaseid väljaütlemisi avalikus informuumis, lõimida sootemaatika nt. võimu või poliitiliste erakondade käsitlemisse jms.

Ideid sellekohaseks tegevusteks annavad iga kooliastme ühiskonnaõpetuse ainekavaga seostatud soolise võrdõiguslikkuse aspektid, mis on vastavates tabelites toodud.

Konkreetsed soolise võrdõiguslikkusega seotud alateemad, nende käsitlemine õpilastega ühiskonnaõpetuse tundides on esitatud arvestades põhikooli ja gümnaasiumi riiklikke

¹² *Sooidentiteet* e psühholoogiline sugu on inimese sooline enesemääratlus. Enamasti tunneb inimene ennast olevat samast soost, kui on tema bioloogiline sugu. Kui inimene tunneb end olevat teisest soost, kui on tema bioloogiline sugu, siis on tegemist transseksuaalsusega.

õppekavasid ning põhikooli valdkonnaraamatus „Sotsiaalne”¹³ ning õpetaja töökavade näidistes¹⁴ toodud põhimõtteid.

Alateemad ja materjalid on valitud nii, et nende käsitlemisel saaks seostada ühiskonna tasandi (makrotasandi poliitika) probleemid ja küsimused õpilaste endi elu ja tuleviku, eelkõige eriala ja kutsevalikute ning õigusteadlikkuse küsimustega.

Koostatud materjal on toodud kooliastmete kaupa.

Iga teema puhul on esitatud

1. Õpiväljundid
2. Ühiskonnaõpetuse ainekavade alateemadega seotud soolise võrdõiguslikkuse küsimused ja võimalikud käsitusaspektid
3. Soolise võrdõiguslikkuse teemad, mille all on toodud
 - 3.1. Õpieesmärgid
 - 3.2. Sissejuhatuse õpetajale
 - 3.3. Tunnis planeeritavad tegevused ja nende kirjeldus, sh. õpilastele antavad ülesanded ja/või ühisarutelude küsimused
 - 3.4. Vajalikud faktiandmed, näidistekstid aruteluks jms.
 - 3.5. Lisamaterjalide, allikate, kirjanduse loetelu

Põhikooli II astme teemad:

- sooline võrdsus,
- demokraatia – naised ja mehed poliitikas;
- seksistlik reklaam kui soolise ebavõrdsuse ilming

Põhikooli III astme teemad:

- sooline ebavõrdsus ja kihistumine;
- soolrollid ja stereotüübid ühiskonnas;
- soolised stereotüübid haridus- ja tööturul;
- Euroopa Liidu väärtused.

Gümnaasiumiastme teemad:

- Soolise võrdõiguslikkuse seadus;
- soolise võrdõiguslikkuse poliitika EL-s;
- sookvoodid ajutise positiivse erimeetmena – poolt või vastu;
- sooline võrdsus ühiskonna jätkusuutlikkuse ja arenenud demokraatia eesmärgina,
- rahvusvahelised organisatsioonid soolise võrdõiguslikkuse valdkonnas.

Kuna Eesti inforuumis on äärmiselt palju naiste ja meeste justkui kaasasündinud olemuslikku erinevust rõhutavat, nn. essentsialistlikku aimekirjandust, milles käsitletakse peamiselt naiste ja meeste paarisuhete küsimusi või tehakse üldistusi väikeste valimite ja/või

¹³ Sotsiaalne. Valdkonna õpetajaraamat. HTM. Allalaaditav:

http://www.oppekava.ee/index.php/P%C3%B5hikooli_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED

¹⁴ Õpetaja töökava näidis: ühiskonnaõpetus 6.klass ja

Õpetaja töökava näidis ühiskonnaõpetus 9.klass

katseisikute arvuga psühholoogiliste uurimuste põhjal, on oluline, et inimese- ja ühiskonnaõpetuse õpetajad oskaksid aruteludeks ja iseseisvateks töödeks pakkuda adekvaatseid, nüüdisaegsetele arusaamadele toetuvaid allikaid^{15, 16}.

Lisas nr 1 on toodud ka need raamatud ja artiklid, mida saab kasutada ka ajaloo, kirjanduse, inimgeograafia, filosoofia, sotsioloogia ja muudes ainekursustes sooaspektide käsitlemiseks.

1.3. Mida soolise võrdsuse/ebavõrdsuse teemade käsitlemine eeldab õpetajalt?

Argiteadvuses on *sugu ja kõik soolisusega seotu* väga emotsionaalselt laetud mõiste ja igale inimesele võib sooküsimustega tegelemine tunduda tema sooidentiteeti ja omaksvõetud norme ohustavana. Seega pole sooaspektidega tegelemine sugugi nii lihtne, kui esmapilgul paista võib.

Argielus kohtab sageli arusaamu, nagu peaksid naised ja mehed täitma ühiskonnaelus täiesti erinevaid ülesandeid, vastutama erinevate valdkondade eest, mis oleks justkui looduse poolt „ette määratud“. Lisaks kiputakse meie kultuuris sugu ja soolisust seostama pigem bioloogiliste ja reproduktiivsete erinevuste kui muude sotsiaalsete ilmingutega. Kahjuks on sooliselt stereotüüpsed hoiakud ja eelarvamused visad kaduma.

Tegelikult on soolisus – naiseks ja meheks olemine, naiselikkus ja mehelikkus – sotsiaalselt konstrueeritud ning õpitud.

Kuna soolisus on kujunenud iga inimese identiteedi ja mõtlemise olemuslikuks osaks ja seda tajutakse püsiva ja normaalsena, on esmapilgul keeruline näha, märgata, kuidas meie identiteet ja käitumismustrid on ühiskonna ja ühiskonnaliikmete poolt kujundatud. Pruugib vaid võrrelda, kuidas on muutunud ühiskond vaid paari põlvkonna jooksul.

Soolisust võib nimetada sotsiaalseks institutsiooniks - reeglite, normide, põhimõtete, tegutsemismallide jms püsivaks kogumiks, mis reguleerib pea kõiki inimtegevuse valdkondi, organiseerides inimesi kindlatesse rollidesse, staatustesse, suhetesse.

Erinevates eluvaldkondades ilmnev sooline ebavõrdsus ei ole tingitud bioloogilistest erinevustest ega üksikisiku valikutest – sellel on struktuursed põhjused.

Kuigi mõnedel soolistel erinevustel on bioloogilised alused, on enamus soostereotüüpseid omadusi ja rolle kultuurist mõjutatud ja sotsiaalsete ootuste poolt ette kirjutatud. Teadmine, et *soolised käitumisviisid on sotsiaalselt konstrueeritud*, annab võimaluse analüüsida, kuidas ja miks ühiskond minevikus on mõjutanud ja olevikus mõjutab soole kohaseks peetavat

¹⁵Eagly, A., H., Beall, A. E., Sternberg, R., J. (toim) Soopsühholoogia. Sugupoolte psühholoogia. Külim, 2008

¹⁶Michael Kaufman. Mehed, feminism ja meeste vasturääkivad võimukogemused*
Allalaaditav : www.michaelkaufman.com/.../mehed-feminism-ja-me..

käitumist. See võimaldab ka igal inimesel aru saada ja mõista enda käitumist naisena või mehena. Viimane avardab omakorda valikuvõimalusi ja käitumis- ning tegutsemisviise.

Soolise võrdsuse alateemade, küsimuste ja ülesannete esitamisel ning järgnevate arutelude käigus tuleks olla tähelepanelik, et **need ei taastoodaks** omakorda otsesel või varjatud kujul soolist ebavõrdsust ja soolisi stereotüüpe. Et ei lähtutaks väljakujunenud olukorrast ja eelarvamustest, ainult isiklikust kogemusest ning tavaarusaamadest. Järgmise põlvkonna õpetamisel-juhendamisel tuleb teadlikult vältida endi sageli alateadlikult väljakujunenud ning ühiskonnas domineerivaid hoiakuid meeste ja naiste sotsiaalsete positsioonide ning sugudele omistatud omaduste ning „sobivate“ rollide kohta.

Soolist võrdsust ja ebavõrdsust ühiskonnas, selle institutsioonides, haridussüsteemis, organisatsioonis, koolis või klassis ei saa mõõta ainult kvantitatiivselt, (võrreldes tüdrukute ja poiste osakaalu erinevate tegevustes, õppe edukust või muid faktiandmeid).

Sooliste erinevuste ilmumine statistiliste andmete võrdlemisel suunab analüüsima selliseid kvalitatiivseid andmeid, millest võivad ilmned a soolise ebavõrdsuse põhjused. Just – tekstidest, , mõtlemise ja kõnelemise viisidest, ideedest, mida pooldatakse, poistele ja tüdrukutele, naistele ja meestele kehtivatest erinevatest reeglitest ja normidest saab välja selgitada eelarvamused, stereotüübid, ebavõrdse kohtlemise tegurid.

Oluliseks peaks kujunema oskus märgata, milliseid ideoloogilisi uskumusi taastoodab reaalne tegelikkus – meedia, koolikeskkond, õpilaste väärtushoiakud jms.

Sotsiaalsete, ühiskondlike nähtuste käsitlemisel tuleks püüda vältida psühholigiseerimist ja seksualiseerimist, sugude vastandamist või langemist eelarvamuste lõksu, nagu oleksid naised ja mehed psühholoogiliselt või võimetelt täiesti erinevad.

Nii inimeseõpetuse õpetajatele kui ühiskonnaõpetuse õpetajatele on kättesaadavad eestikeelsed materjalid, millega tutvumine annab teadmisi ja enesekindlust teemade käsitlemiseks koos õpilastega. Rõhuasetused on veidi erinevad – kui inimeseõpetuses saab arutleda soolise identiteedi ja soolisusega seotud sotsiaal-psühholoogiliste küsimuste üle, siis ühiskonnaõpetuses tuleb pigem piirduda üldisema tasandiga. Inimeseõpetuse õpetajad saavad ennast kurssi viia nüüdisaegse soopsühholoogia käsitluste ja teooriatega 2008.a. ilmunud kogumiku „Soopsühholoogia. Sugupoolte psühholoogia“ artiklite põhjal.

Ühiskonnaõpetuse õpetajad leiavad enesetäiendamiseks materjali soosotsioloogiast¹⁷, ülevaatekogumikest „Teel tasakaalustatud ühiskonda I, II“¹⁸ ja muudest soolise

¹⁷ Talves, K. Soosotsioloogia. Rmt. Sissejuhatus soouuringutesse. Toim. Marling, Tartu ülikooli kirjastus,, 2011.

¹⁸ UNDP, Sotsiaalministeerium. Teel tasakaalustatud ühiskonda I, 2000. Allalaaditav: <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/3881/1/Sotsiaalministeerium2000.pdf>
Sotsiaalministeerium. Teel tasakaalustatud ühiskonda II . Naised ja mehed Eestis, 2010. Allalaaditav: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Publikatsioonid/2010/Teel_tasak_yhiskonda_II_eesti.pdf

võrdõiguslikkusega tegelevate institutsioonide väljaannetest, millele viidatakse käesolevas käsiraamatus. Lisaks eeldab soolise võrdõiguslikkuse teema integreerimine ühiskonnaõpetuse tundidesse ka kursisolekut avalikus foruumis toimuvate väitluste ja debattidega soolise ebavõrdsuse teemadel.

1.4. Õpilaste eelnevate teadmiste arvestamine ja väljaselgitamine

Kuna soolisuse ja soorollide teemasid on käsitletud põhikooli I astmes ning käsitletakse põhikoolis ka muudes ainetes (seksuaalkasvatus, ajalugu, kirjandus...), on oluline kindlaks teha, millised on õpilaste eelteadmised ja arusaamad .

Samas peavad õpilased mõistma, et ühiskonna tasemel toimuvad protsessid puudutavad ka neid endid – see aitab selgitada iga teema olulisust.

Käitumise muutmiseks on olulised nii faktide, vastuolude, müütide ja probleemide teadmine, aga ka enesekindlus, esinemis- ja argumenteerimisoskus. Just ühisarutelude puhul võiks eesmärgiks seada, et vastastikku hakataks mõistma mõlema soogrupi elumaailmu. Mida rohkem neis ühist ja inimlikku leitakse, seda kiiremini väheneb vastandumine ainuüksi soo alusel.

1.5. Teemakäsitluste täpsustamine

Õpetajal on kasulik eelnevalt määratleda, mis tasemel (indiviidide, gruppide, ühiskonna või rahvusvahelises võrdluses) või mis kontekstis (tööturg, demokraatia, sotsiaalne kihistumine) soolise ebavõrdsuse küsimusi arutatakse ja millise üldoskuse (kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmete analüüs, meedia kriitiline hindamine vms) kujunemise nimel üht või teist teemat saaks käsitleda.

Alateemade käsitlemise puhul peab kindlasti varuma aega ühisaruteluks õpilastega, sest soosüsteem on pidevas muutumises ja õpilased ise selle kujundajateks.

Soolise võrdõiguslikkuse teema käsitlemisel ühiskonnaõpetuse raames on kohane kasutada

- uurimuslikke õpivõtteid,
- juhtumianalüüse,
- rollimänge,
- paaris- ja rühmatöid,
- ajurünnakuid, diskussioone
- tekstide ja kuvandite analüüsimist,
- projekte, arutelusid,
- iseseisvaid analüüse, võrdlemist jms.

Rühmatööde puhul võiks üldiseks reegliks olla tüdrukute-poiste koostöö soosimine.

Võimalusel tuleb kasutada võrgu- ja veebimaterjale, kus leidub juba eesti keeleski nii ülevaateid, teemade käsitlusi, statistilisi andmeid ja kuvandeid analüüsimiseks,

teemakohaseid videoklippe , tutvuda riigi-ja uurimisasutuste kodulehekülgedelt leitavate teemakohaste materjalidega ning leida õigusakte jne.

1.6. Soolise võrdõiguslikkuse seos teiste ainekursustega

2013.a. kevade seisuga on kõige selgemalt soolise võrdsuse teemat käsitletud **seksuaalkasvatuses**, kus on määratletud õpitulemused:

Õpitulemused (Seksuaalkasvatuse õpetajaraamatust)¹⁹:

Õpilased teavad soorollide mõistet ja oskavad tuua näiteid stereotüüpsete ja mittestereotüüpsete soorollide kohta.

Õpilased mõistavad, kuidas arusaam soorollidest mõjutab meeste ja naiste käitumist ja mõtlemist.

Õpilased mõistavad, et inimese mehelikkuse ja naiselikkuse juures on väärtuseks isiksuslik omapära, mitte püüe vastata kindlale soorollile

Allpool on toodud ideedetabel, mis võimaldab soolise võrdsuse/ebavõrdsuse teemade lõimimist teistesse ainekursustesse.

Inimeseõpetus	Soolise võrdõiguslikkusega seotud teemad ja küsimused
Terviseõpetus ja seksuaalkasvatus ²⁰	Sotsiaalse ja bioloogilise soo mõistete selgitamine ning soostereotüüpide analüüsimine, Kaksikmoraal seksuaalküsimustes, nt. sellest, kuidas noored mõistavad mehelikkuse ja naiselikkuse tähendust ning kuivõrd nad on hirmul enda meheliku või naiseliku adekvaatsuse pärast, sõltub ka näiteks rasestumisvastaste vahendite kasutamine. Soolisusega on seotud pornograafia ja pornotööstus, seksuaalne ahistamine. Et ära tunda võimu ning sotsiaalse sooga seotud hoiakuid perekonnas ja ühiskonnas, ebavõrdsust ja ärakasutamist, tuleb noortel arendada kriitilise mõtlemise võimet ning analüüsioskust. Traditsioonilised uskumused, millised peaksid olema mehed ja naised (soostereotüübid), kanduvad üle seksuaalkäitumisse, mistõttu võidakse käituda vastupidi oma tegelikele vajadustele. Maskuliinsete väärtuste mõju riskikäitumisele ²¹ , hegemoonilise maskuliinsuse mõiste. ²²

¹⁹ Margit Kagadze, Reelika Kiivit, Merike Kull, Kai Part. Seksuaalkasvatus II ja III kooliaste.

Õpetajaraamat, Tervise Arengu Instituut, 2004

http://lft.ee/admin/upload/files/Seksuaalkasvatus_II_ja_III_kooliaste_est.pdf

²⁰ Part, K. , Kull, Merike.Seksuaalkasvatus inimeseõpetuses

http://www.oppekava.ee/index.php/Seksuaalkasvatus_inimese%C3%B5petuses

²¹ Huvipakkuvaks ja sotsiaalset konstruktivismi iseloomustavaks näiteks võiks lugeda Emily Martini artiklit „Munarakk ja seemnerakk: kuidas teadus kirjutab stereotüüpsetele meeste-naiste rollidele toetudes armastusromaani. Ariadne Lõng XII aastakäik, 1 / 2 , 2012, lk. 101-113

Ajalugu	Sooperspektiiv ajaloo käsitlemisel aitab õpilastel paremini aru saada, et sugu on sotsiaalselt konstrueeritud kategooria ning läbi aja muutuv: meheks ja naiseks olemine ning mehelikkus ja naiselikkus on erinevatel ajaperioodidel tähendanud erinevaid asju; Tundides võib tuua näiteid, kuidas ja kuivõrd normeeriti eri ajalooperioodidel naiste seksuaalset käitumist ja viljakust, millised majanduslikud ja poliitilised rollid naistele kättesaadavad olid, mis tööd nad tegid, milline ligipääs neil oli varale, majanduslikule iseseisvusele ja haridusele, kuivõrd ja kuidas nad kultuuri kujundasid ja milliseid ideoloogiaid naiste kohta võis välja lugeda kunstist, kirjandusest ja kaasaegsest filosoofilisest mõtlemisest. Naisõiguslus ja naisliikumine kui üks 20. sajandi ühiskondi (ja ajalooüuringuid) oluliselt mõjutanud mõttesuund ja liikumine, selle algus Eesti Wabariigis ja katkestamine okupatsioonivõimude poolt jms. , saavutused lääneriikides, sh. akadeemilise feminismi mõju teadusele.
Kirjandus	Teoste ja tegelaskujude analüüsimisel saab analüüsida ühiskondlikku tausta, sh. soosuhete korraldatust, rolle jms aga ka Eesti naisliikumise eelkäija L.Suburgi ja teiste autorite seisukohti naiste/meeste õiguste küsimustes jms.
Eesti keel	Kuigi eesti keeles grammatiline sookategooria puudub, tehakse sugudel vahet nii sõnavara tasandil kui keeleväljendites. Paljuski just keele abil soolisust, naiselikkust ja mehelikkust konstrueeritaksegi (stereotüübid, väljendid, nimetused jms.) Tähelepanu saab pöörata soolisuse ja soo tähistamisele keelekasutuses - muutunud sotsiaalset reaalsust kirjeldav keel sisaldab endiselt viiteid mineviku elukorraldusele , keelendid võivad anda vaikimisi mõista, mis soost isikud antud rollidesse eelkõige sobivad. Näiteks võib analüüsida mees-lõpuliste liitsõnade kasutust ja tähendust, arutleda selle üle, kas ja kuidas need omandavad soospetsiifilisuse – kuidas keelekasutajad tajuvad mees-lõpulisõnu vaid meeste viitavatena (seega on naistel raskusi samastuda nt. riigimeeste, võimumeeste, esimeestega).²³
Võõrkeeled	Tekstid, mida valitakse harjutusteks, lugemiseks jms. võiksid käsitleda sooküsimusi, soorolle ja stereotüüpe mõnes teises kultuuriruumis... jms.

²² Seksuaalse identiteedi ja orientatsiooni küsimuste käsitlemiseks koostatud väljaanne Kaasatus.Avatus.Sallivus. Käsiraamat noortega töötavatele inimestele. 2007, on allalaaditav: <http://www.mitteformaalne.ee/assets/files/Veebimaterjalid/kas.pdf>

²³ Liisi Piits. Kas eesti mees on mees või inimene. Ariadne Lõng. 1 / 2 , 2005/2006

II MÕISTERAAMISTIK JA ÜLEVAADE KÄSITLUSVIISIDE ARENGUST

Kiired muutused ühiskonnas toovad meie keelde üha uusi ja uusi sõnu. Seda nii argikeeles kui ka oskuskeeletes, sest uuenev maailmapilt ja -tunnetus vajab uusi väljendusvahendeid. Peatüki esimene osa avab põhiterminid – sugu, soolisus, võrdsus ja sooline võrdõiguslikkus.

Teises osas antakse ülevaade interdistsiplinaarsetes soouuringutes toimunud teadusparadigmade muutumisest ja kasutatavast mõisteraamistikust – soosüsteem, sooideoloogia, soorollid ja soostereotüübid.

Kolmas osa käsitleb sotsiaalse kihistumuse üht osa – soolist kihistumist ja ebavõrdsust, soolist diskrimineerimist ning selle vähendamise poliitilisi ja õiguslikke küsimusi.

2.1. Põhiterminid : sugu ja võrdsus

2.1.1. Sugu ja soolisus

Soolisus on omane igale inimesele, aga see ei piirdu ainuüksi tema määratlemisega bioloogilis-anatoomiliste erinevuste alusel (kehaehitus, lihasmass, reproduktiivfunktsioon jms) nais- ja meessoost isikuks.

Mõisted *naine* ja *mees* e. *naissoost* ja *meessoost inimene* tähendavad ka sugupooltele iseloomulikuks peetavaid jooni, omadusi, rolle ja muid sotsiaalselt iseloomustatavaid tunnuseid, ettekujutusi tüüpilisest naiselikkusest ja mehelikkusest - igas konkreetses ajalooetapis ja ühiskonnas üldiselt levinud ootusi ühe või teise sugupoole käitumisele.

Mõisteid *naine* ja *mees*, *naised* ja *mehed* ei saa tõlgendada ainult paarisuhetes olevate inimeste kohta.

Soolisus kategooriana ei tähista mitte ainult inimeste bioloogilis-füsioloogilisi erinevusi, vaid ka kultuurilisi tavasid, norme ja väärtusi, mis määravad naiseks ja meheks olemise tingimusi.

Nimetatud kahe aspekti eristamiseks on inglise keeles kasutusele võetud kaks mõistet – sex ja gender. Eesti keeles saame rääkida **bioloogilisest soost**, mis on seotud kehalise arengu ja geenidega ja **sotsiaalsest soost**, mis sõltub sotsiaalkultuurilistest teguritest ning naiste ja meeste rollide ja võimujaotusega seotud ootustest ühiskonnas. *Sotsiaalse soo mõiste* hõlmab nii rolle, tegevusi, eelistusi ja tunnuseid, mis on või mida ühiskond eeldab olevat, tüüpiline meestele või naistele ning samuti sugudevahelistele võimusuhetele.

SUGU ja SOOLISUS on mõisted, mis tähistavad lisaks anatoomilis-bioloogilistele ka kultuuris kehtivaid naistele ja meestele omistatavaid psühholoogilisi ja sotsiaalseid erinevusi.

Soolisus kui abstraktsem mõiste (soolisus kui nähtus ühiskonnas) katab mõlemaid aspekte. Käesolevas materjalis kasutatakse paralleelselt nii soo kui soolisuse mõistet sotsiaalse soo tähenduses.

Bioloogiline sugu hõlmab bioloogilisi erinevusi, mille põhjal eristatakse inimolendeid nais- ja meessoost isikuteks.

Sotsiaalne sugu tähendab nais- või meessoole omistatavaid omadusi ja soorolle, mis on sotsiaalselt konstrueeritud (ühiskond dikteerib, millised peavad olema naised ja millised mehed) ning määravad naiste ja meeste käitumise, mõtlemise ja võimaluste erinevuse ning nendevahelised sotsiaalsed suhted.

- **Bioloogilised erinevused:**
*on kindlad ja püsivad,
ei muutu aja jooksul ja erinevates kultuurides.*
- **Sotsiaalsed erinevused:**
*on kujunenud ühiskondlike suhete ajaloos,
on muudetavad,
muutuvad aja jooksul ja erinevates kultuurides.*

2.1.2. Soolisus kui ühiskonna põhikategooria

Ühiskonna põhikategooriana (nt. analoogiliselt vanusega) on *soolisus* selliseks põhiteljeks, mis mõjutab kõiki sotsiaalseid protsesse, sest selle alusel jagatakse inimesed ühiskonnas kaheks kõige suuremaks teineteisest eristuvaks sotsiaalseks rühmaks. Soo kategooria määrab ära selle, millise hariduse inimene saab, millise elukäigu valib, millise töö ja millise palga saab. Ei ole mingit valdkonda, kust soo kategooria puuduks või kus see, kas inimene on naine või mees ei mängiks mingit rolli.

Soolisust saab seega sotsiaalteadustes kasutada mitte ainult kirjeldava vaid ka sotsiaalselt konstrueeritud analüütilise kategooriana. Analüütilise kategooriana saab soolisust rakendada pea iga ühiskonnaõpetuse alateema puhul (alates globaalsetest jätkusuutlikkuse probleemidest naiste ja meeste esindatuseni otsustuskogudes ja erakondade seisukohtadeni soolise võrdsuse küsimustes).

Tuleb arvestada, et ei naised ega mehed moodusta kahte ühetaolistest naistest või ühetaolistest meestest koosnevat (nn. homogeenset) gruppi, vaid nendes gruppides mõjutavad ka muud rühmitamise ja liigitamise alused – vanus, rahvus, poliitilised ja muud veendumused jms.

2.1.3. Mida tähendab soolisuse konstrueerimine?

Inimese sotsiaalse soo tuletavad ühiskonnaliikmed tema bioloogilisest soost. Bioloogilistele erinevustele liidetakse terve komplekt ootusi selle kohta, kuidas poiss või tüdruk, naine või mees peaks mõtlema ning käituma, et teda aktsepteeritaks ühiskonna normaalse liikmena.

See, mida ühiskonnas peetakse naiselikuks ja mehelikuks ning tüüpiliseks ja soovitavaks naiseks või meheks olemisele, on kujunenud sotsialiseerimise käigus ning on mõjutatud hariduse, meedia ja ühiskonna institutsionaalse korralduse poolt.

Keel edastab suhtumisi ja kujundab hoiakuid, keele abil luuakse ja kujundatakse teadmisi, uskumusi ja väärtusi, rühmadevahelisi suhteid ja rolle ning sotsiaalseid identiteete, keele mõjutab ka reaalsusetaju. Just keele ja muude sümboliliste vahenditega konstrueeritakse ka soolisust.

2.1.4. Võrdsus

Vabadust ja **võrdsust** peetakse **üldiseks hüveks**, eeltingimuseks nii üksikisiku eneseteostusele kui ka inimarengule kaasaaitamisele. Vabadus ja võrdsus on mõisted, mida küll palju kasutatakse, aga mille sügavama sisu üle tavaelus palju ei arutleta, sest need tunduvad nii enesestmõistetavad.²⁴ Kuigi enamuse riikide põhiseadustes on sõnastatud sätted kõigi võrdsusest seaduse ees ja mittediskrimineerimise²⁵ põhimõtte, pole tänapäeval olemas üht kindlat filosoofilist, poliitilist või juriidilist võrdsuse teooriat või kontseptsiooni, mis need mõisted ühtselt avaks.

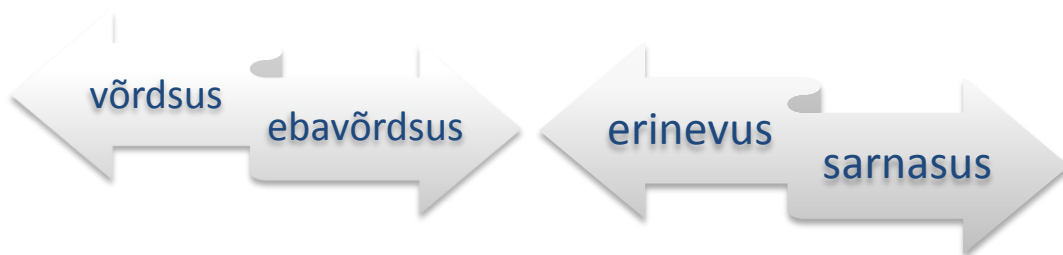
Tähendused, mida nende sõnade puhul ühiselt jagatakse, toetuvad erinevatele arusaamadele õiglusest ja ühiskonnas kehtivatele väärtustele ning normidele – kultuurile. Eestis juhtub ikka veel, et segamini aetakse mõistepaarid **võrdsus-ebavõrdsus** ning **erinevus-sarnasus**.²⁶

²⁴ On oluline meeles pidada, et sõnade tähendus sõltub ajaloost ja kultuurist. Nii muutusid teatud sõnad nõukogude perioodil sisutühjaks. Sõna *vabadus* võeti kiiresti kasutusele, sest sellest polnud totalitaarses ühiskonnas palju räägitud, aga sõna *võrdsus* otsustati peaaegu kollektiivselt jätta nõukogudeaegsesse minevikku. Läänemaailma mõtteviisi omaksvõtmine, mille kohaselt tuleks näha inimsust igas inimeses, tunnustada iga inimese isikuvabadust, võtab ilmselgelt veel aega.

²⁵ Ladina k *discrimino* tähendab *eraldama, lahutama*

²⁶ Näiteks põhikooli riiklikus õppekavas (RT I 2010, 6, 22) ja gümnaasiumi riiklikus õppekavas (RT I, 14.01.2011, 2) kasutatakse mõisteid – *võrdõiguslik kohtlemine* ning *rahvuslik ja rassiline võrdõiguslikkus*, (õigem oleks *võrdne kohtlemine* ning *rassiline ja rahvuslik võrdsus*). Eesti õpetajaetika koodeksis

(http://www.eetika.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=151325/koodeks_EOL.pdf) on mõisted

NB! Mõistepaariid
Võrdsus – ebavõrdsus
Erinevus - sarnasus

Kõige üldisemalt tähistatakse võrdsuse kui poliitilise mõistega suhet kahe või enama inimese või inimgruppide vahel mõnes eluvaldkonnas või -situatsioonis. Mõiste *võrdsus* seetõttu ongi kasutusele võetud, et kõik inimesed on erinevad, aga inimeseks olemise poolest võrdsed oma vabadustelt ja väärikuselt, seega peavad neil olema võrdsed õigused ja kohustused.

Võrdsus on inimõiguste aluspõhimõtteks. Inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena ning mitte ükski sünnipäraselt omistatud kuuluvus mingisse sotsiaalsesse gruppi (sugu, rahvus, nahavärv jms) ei tohiks takistada inimese vaba eneseteostust.

Kõigis rahvusvahelistes inimõiguste alastes lepingutes on sätestatud muuhulgas ka soolise diskrimineerimise keeld kui eeldus kõigi teiste õiguste kasutamisele.²⁷

Võrdsuse mõiste ei viita nivelleerimisele, kõigi ühesuguseks tegemisele või ainult materiaalsete ressursside võrdsele ümberjagamisele. Võrdsus eeldabki õigust olla erinev.

avatud : „Õiglus tähendab võrdõiguslikkust ja diskrimineerimise vältimist..... Õiglane kohtlemine õpetajatöös tähendab erinevuste tunnustamist ja *võrdsustamise vältimist*“, kuigi Eesti haridustöötajate Liidu poolt koostatud kutse-eetikas on kirjas, et : „Õiglus hõlmab võrdsust, diskrimineerimise ja ebaõiglase eelistamise vältimist...“
(<http://www.eetika.ee/haridus/moraalikasvatus/eetikakoodeks>).

²⁷ 18. sajandil, kui algas liberaalsete väärtuste võidukäik ja võeti vastu sellekohaseid deklaratsioone (nt. Prantsuse revolutsiooni inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon, ei hõlmanud need naisi.

Erinevus ei välista
võrdsust,
võrdsus ei
tähenda
erinevuste
kaotamist

Inimeste ja inimgruppide võrdsus seisneb ühesuguste õiguste, kohustuste, vastutuste ja võimaluste olemasolus.

Võrdsust ei mõisteta nüüdisajal enam mitte ainult võrdsusena sotsiaalsetes standardites, vaid seda defineeritakse kui osalust ühiskonnaelus - ebavõrdsust käsitletakse kui sotsiaalset tõrjutust.

Võrdsusprintsipi paremaks mõistmiseks eristatakse

- võrdsust seaduse ees ja
- seaduste võrdset kaitset (võrdsusõigused);
- formaalset (de jure) võrdsust ja
- tegelikku, sisulist (de facto) võrdsust ning
- võimaluste võrdsust.

Inimese üheks põhiõiguseks on õigus mitte olla diskrimineeritud temale omistatud tunnuste – rass, rahvus, sugu jms. tõttu. Kõigil on õigus võrdsele kohtlemisele, võrdsusele seaduse ees ja kaitsele diskrimineerimise vastu (nn. formaalne võrdsus).

Inimõiguste puhul räägitakse sageli ka **võrdsusest de jure**, ja **võrdsusest de facto**. Esimene tähendab võrdsust seaduse ees ja nõuet, et seadused kohtleksid sarnaselt isikuid, kes on sarnases situatsioonis. Võrdsus de facto arvestab aga tegelikke tulemusi ja kaitstavate gruppide olukorda ühiskonnas.

Näiteks naiste ja meeste tegeliku, sisulise võrdsuse saavutamiseks tuleb vähendada kahe soogrupi vahelist sotsiaalset ebavõrdsust, ajaloolis-kultuuriliselt kujunenud piiranguid ning muuta erinevusi põhjustanud väärtushoiakuid, stereotüüpe e. sooideoloogiat.

Võrdsus ei tähenda naiste ja meeste ühesuguseks (või kesksooliseks) muutmist, vaid seda, et nende õigused, kohustused ja võimalused ning vastutused ühiskonnaelus ei tohi sõltuda nende soost.

Demokraatia ja majanduse arengu eelduseks on, et indiviididel on võrdsed võimalused end ühiskonnas teostada soost sõltumata, näiliselt ühesugused objektiivsed tingimused ei taga võimaluste võrdsust.

Võrdsete võimaluste loomise poliitika lähtuvad liberaalsele maailmavaatele omasest arusaamast, et kui inimestele on loodud võrdsed lähteasendid ja eemaldatud esialgsed barjäärid, sõltub edasine inimeste enda vabast tahtest ennast teostada. Sageli ei arvestata, et nn. "vaba tahe" pole kuigi vaba sotsiaalses keskkonnas ja kultuuris kehtestatud traditsioonilistest ja aegunud normidest ning inimese enda kogemustest, samuti seda, et ühiskonda ei saa taandada võrdsete üksikindiviidide summaks.

Naiste ja meeste võrdsed võimalused tähendavad soost, soorollidest, stereotüüpsetest hoiakutest ja eelarvamustest tulenevate tõkete puudumist majanduslikus, poliitilises ja sotsiaalses elus osalemisel.

2.1.5. Sooline võrdõiguslikkus ehk naiste ja meeste võrdsus

Sooline võrdõiguslikkus võib olla nii väärtus kui ka eesmärk omaette. Kuigi sugude võrdsus on põhimõte (üks sugu pole parem ega halvem kui teine), on meie keeleruumis põhimõtteks hakatud nimetama ka *soolist võrdõiguslikkust*, siis sisulist võrdsust.

Tegelikult peaks sõnaühendeid *naiste ja meeste võrdsus* ja *sooline võrdsus* kasutama julgelt, märkides sellega nii põhimõtet, eetilist uskumust kui väärtust, samuti ka kui ühiskonna arengueesmärki. See eeldab aga, et kuulajaskond-lugejaskond on omandanud arusaama, et mõiste võrdsus ei tähenda identsust, samasugusust.

Sooline võrdõiguslikkus on soolise ebavõrdsuse, mitte soolise erinevuse vastandmõiste.

Soolise võrdsuse juriidiline määratlus on toodud soolise võrdõiguslikkuse seaduse §-s 3.

Sooline võrdõiguslikkus ehk naiste ja meeste võrdõiguslikkus on naiste ja meeste võrdsed õigused, võrdsed kohustused, võrdsed võimalused ja võrdne vastutus tööelus, hariduse omandamisel ja teistes ühiskonnaelu valdkondades osalemisel.

Toodud definitsioonist on näha, milliseid aspekte tuleb arvestada, et hinnata naiste ja meeste võrdsuse/ebavõrdsuse olukorda.

Seega ei tähista mõiste *sooline võrdõiguslikkus* ainult naiste ja meeste võrdsust seaduse ees ega kaitset diskrimineerimise eest, vaid sisulise võrdsuse saavutamist kõigis ühiskonnaelu valdkondades. Näiteks tähendaks see naiste ja meeste võrdset osalemist tippotsuste tegemisel poliitikas ja majanduses, võrdseid haridustulemusi, võrdset väärtustatust tööturul jms.

Sooline võrdõiguslikkus eesmärgina ei tähenda naiste ja meeste erinevuste kaotamist, vaid lähtumist põhimõttest, et poiste ja tüdrukute, naiste ja meeste erinevus ei tohi olla põhjuseks nende erinevale väärtustamisele ühiskonnas. Kuna ühiskonna tasandil on tegemist kahe enam-vähem võrdse suurusega grupiga, mõõdetakse soolist võrdõiguslikkust naiste ja meeste tulemuste võrdlemise alusel. (Vt. sooline ebavõrdsus)

Sooline võrdõiguslikkus laiemas mõttes tähendabki sellist olukorda ühiskonnas, kus kõik inimesed on vabad arendama oma isiklikke võimeid ja tegema valikuid, mida ei piira traditsioonilised soorollid ja soolistatud võimusuhted.

Sooline võrdõiguslikkus kitsamas mõttes tähistab poliitikavaldkonda, mis tegeleb ühiskonna kahe kõige suurema sotsiaalse grupi – naiste ja meeste sotsiaalsete suhete, sh võimusuhte tasakaalustamisega. Põhilisi soosuhteid ühiskonnas kujundatakse peamiselt sotsiaalpoliitika – pere-, töö-, sotsiaalkindlustuse alase seadusandlusega.

Soolise võrdõiguslikkuse taotlemise puhul on tegemist rahvusvaheliselt kokkulepitud **poliitilise eesmärgiga** – naiste ja meeste kui kahe kõige suurema sotsiaalse grupi võrdsuse saavutamiseks.

Eesmärgi saavutamiseks on loodud hulk rahvusvahelisi ja siseriiklikke institutsioone, mis eesmärki toetavad, vastavat poliitikat ellu viivad ning arenguid jälgivad. (Vt. rahvusvahelised organisatsioonid soolise võrdõiguslikkuse edendamisel)

Soolise võrdõiguslikkuse all ei peeta silmas vaid naissooga seotud teemasid. Soolise võrdõiguslikkuse edendamise puhul arvestatakse naiste ja meeste erinevaid olukordi ja vajadusi.

Mees- ja naissoost elanikkonna grupid ei ole homogeensed - mõlemas soogrupis on äärmiselt palju sotsiaal-demograafiliselt erinevaid alagruppe.

Majanduslik kasu

Ühiskonna areng sõltub inimressursside kasutamisest ning ühiskonna erinevate vajaduste rahuldamiseks on vajalik nii naiste kui meeste täielik osalus. Arvestades haridusele eraldatud kulutusi, on otstarbekas kasutada kõigi inimeste oskusi ja teadmisi ka tööturul. Suur sooline ebavõrdsus on seotud paljude sotsiaalsete probleemidega – laste ja naiste vaesumine, sündimuse vähenemine, vägivald ja riskikäitumine, mis nõuavad riigieelarvest täiendavaid summasid.

Demokraatia areng

Soolise võrdõiguslikkuse saavutamine on väga oluline demokraatia arengu seisukohalt: mida rohkem osalevad nii naised kui mehed otsuste vastuvõtmisel, seda paremini on esindatud nende erinevad huvid ja kogemused, seda enam vastavad poliitilised otsused ühiskonna mõlema grupi vajadustele, areneb osalusdemokraatia.

Sooline võrdsus kui inimõigus

Sooline võrdsus on tunnustatud üheks põhiliseks inimõiguseks ja üldiseks hüveks kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Üldine hüve

Sooline võrdõiguslikkus on tunnustatud üldiseks hüveks.

Üldiseks hüveks nimetatakse mingi grupi, näiteks riigi kodanikkonna jaoks tervikuna soovitatavat tulemust, mis võib lahkneeda sellest, mida grupi iga liige soovib või mis on talle üksikisikuna kasulik.

2.2. Arengud soolisuse teoreetilistes käsitlustes

2.2.1. Soorollide ja soolisuse käsitlusviiside arengust

Soolistele erinevustele ja naiste-meeste eristamisele ning vastandamisele on tähelepanu pööratud antiikajast alates.

Aristoteles sõnastas lääne kultuuri läbivad vastandmõisted sugudest, mille ta tuletas ilmselgetena näivatest loodusseadustest: *mehes kehastub liikumine ja loomine, naises materia; vaim pärineb mehest, kehalisus naisest, mees on aktiivne, naine passiivne vastuvõtja* jne. Aristoteles väitis, et *naiste mõistus on lähemal loomade kui meeste omale*. Hegelile kuulub väide, et *mõistuse puudumine teeb naised meestest samavõrd erinevaks, nagu taimed erinevad loomadest*. Valgustusaja filosoofid Voltaire, Diderot, Montesquieu ja Rousseau olid seisukohal, et *naised ei tohiks poliitikas ja avalikus elus osaleda, sest on liiga emotsionaalsed*.

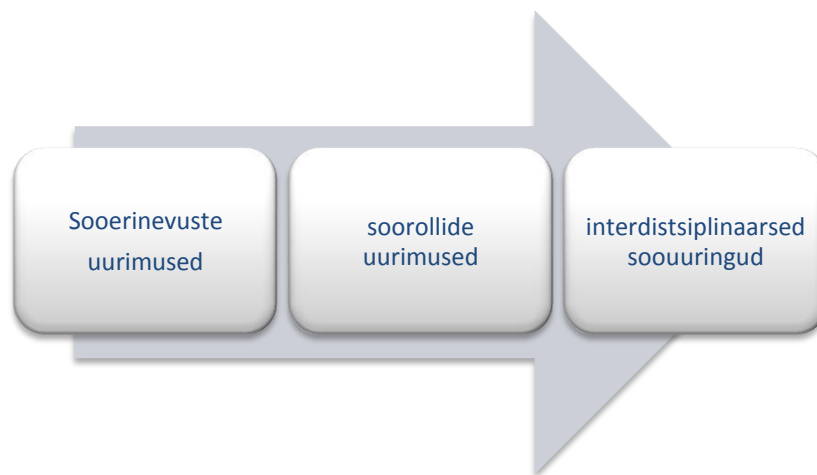
Alles II maailmasõja järgsel perioodil tõstatusid soolise erinevuse ja ebavõrdsuse küsimused seoses naiste liikumisega oma õiguste eest (nn. teise laine feminism)²⁸. Naisliikumine andis

²⁸ Feminismi sotsiaalpoliitilises praktilises tegevuses eristatakse kahte lainet. Feminismi esimene laine (*first wave feminism*) on naiste organiseeritud liikumine oma poliitiliste õiguste eest 1880ndatest kuni 1920ndate aastateni.

tõuke naisuurimuste tekkele ja kasvule eri teadusharudes, vastavate üksuste ja kursuste avamisele arvukates ülikoolides. Kui algselt keskendusid feministlikud²⁹ uuringud naistele, naiste ajaloolise ja kultuurilise staatuse nähtavaks tegemisele, seejärel asümmeetrilise võimuhete analüüsile, siis nüüdseks on saanud valdavaks nn sugupooleuuringud e. soouuringud, mis keskenduvad naiste ja meeste positsiooni, samuti mees/mehelikkus ja naine/naiselikkus suhete uurimisele.

Nüüdseks on soolisi struktuure, soosüsteeme ja sooideoloogia avaldumist uuritud ja uuritakse erinevates teadusvaldkondades: antropoloogias, sotsioloogias, politoloogias, sotsiaalpsühholoogias, majanduses, inimgeograafias, kunstis ja kirjanduses, keele- ja kirjandusteaduses.

Seoses nais- ja soouuringute institutsionaliseerumisega lääneriikides on viimaste aastakümnete jooksul sotsiaalteaduslikes lähenemistes toimunud paradigmade muutused.

2.2.1.1. Essentsialistlikud sooteooriad

Varasemad, nn. naisuuringud said tõuke 1970. aastate feministlikest ideedest ning naiste ja meeste võrdsete õiguste taotlemisest. Need keskendusid naiste olukorrale, nende ajaloolisele eraldatusele, sugudevaheliste erinevuste ja sarnasuste väljaselgitamisele ja sooga seotud stereotüüpide määratlemisele. Soolisust käsitleti nendes bioloogilistele kehalistele erinevustele (naissugu – meessugu) tuginevate identiteetidenä, mida liigitati vastanduvate paarismõistetega – maskuliinseteks ja feminiinseteks.

Feminismi teine laine (*second wave feminism*) on naiste vabastusliikumine, mis sai tõuke 1960ndate lõpul levinud demokraatlikest liikumistest.

Teise laine naisliikumisel on oluline osa feministlike ideede jõudmisel teadus- ja haridusasutustesse ning nais- ja soouuringute institutsionaliseerumisele.

²⁹ Feminism on teooriate ja kontseptsioonide kogum, mis sisaldab erinevaid lähtekohti, käsitusviise ja suundumusi teadmusloomes, sotsiaalsetes liikumistes ning poliitilistes praktikates, mis analüüsivad ja otseselt või kaudselt taotlevad soolise hierarhia kaotamist.

Kuni 1980. aastateni olid uuringud tüdrukute ja poiste, naiste ja meeste erinevuste ja sarnasuste väljaselgitamisel mõjutatud arusaamast, et erinevused inimeste käitumises on põhjustatud geneetilistest ja füsioloogilistest faktoritest, et poiste ja tüdrukute, naiste ja meeste vahel on olemuslikud erinevused.

Selliste, soouuringutes nn. *essentsialistlikeks sugupooleteoriateks* nimetatud lähenemiste raames tehtud uuringute metaanalüüsides selgus, et sugudevahelised erinevused on väiksemad kui erinevused soogruppide sees. Samuti ei võimaldanud see teooria põhjendada soolisi erinevusi tööturul, õppeedukuses, eriala- ja kutsevalikutes ning naiste ja meeste erinevas sotsiaalses staatuses.

2.2.1.2. Soorollide õppimise teooriad

1980. aastate I poolel muutusid domineerivaks nn. soorollide, sotsialiseerimise ja sotsiaalsete ootuste teooriad. Käsitlusviisi kohaselt taastoodetakse soorolle, st antud ühiskonnas naistele ja meestele kohaseks peetavat kultuuriliste ootuste kogumit füüsiliste, psüühiliste ja käitumuslike tunnuste kohta sotsiaalsete institutsioonide kaudu. Soorolle omandatakse vastavalt positiivsele ja negatiivsele tagasisidele sookohase käitumise eest ning ühiskonnas kehtivate väärtuste ja hoiakutega aktiivse sotsialiseerumise teel. Naisi ja mehi käsitleti homogeense soogrupina.

Uuringute tulemusena selgus, et sooline identiteet ning soorollidele kohane käitumine tingib erinevused võimalustes, mis poistele ja tüdrukutele, naistele ja meestele avanevad, süvendades soolist ebavõrdsust. Alates 1980. aastatest lähtutaksegi valdavalt seisukohast, et mõiste *sugu* tähistab lisaks inimeste bioloogilis- füsioloogilistele erinevustele ka kultuurilisi tavasid, norme ja väärtusi, mis määravad tüdrukuks ja poisiks, naiseks ja meheks olemise antud ühiskonnas. Kahe aspekti eristamiseks võeti analüüsikategooriatena kasutusele antropoloog Gayle Rubini rakendatud mõisted *bioloogiline sugu* (lad. *sexus*; i.k. *sex*) ja *sotsiaalne sugu* (lad. *genus*; i.k. *gender*).

Vaatamata sellel, et selle perioodi uurimused aitasid palju kaasa sooliste stereotüüpide nägemisele ja vähendamisele, ei võimaldanud need siiski seletada, miks kõike maskuliinsusega seotut väärtustatakse kõrgemalt.

2.2.1.3. Soolisuse konstrueerimise teooriad

1990. aastatest üha laialdasemalt kasutatav konstruktivistlik käsitlusviis³⁰ tunnistab, et naiste ja meeste, poiste ja tüdrukute erineva käitumise põhjustavad nii bioloogilis-füsioloogilised tegurid kui sotsialiseerimisagentide tegevus ning et käitumiserinevused toetuvad sotsiaalsele praktikale. Uuringukontseptsioon ja küsimuseasetusi on mõjutanud paljuski seisukohad, et sugu ja soolisust konstrueeritakse, luuakse pidevalt inimestevahelise igapäevase suhtlemise

³⁰ Põhimõtte sotsiaalteadustes, mille kohaselt teadmised on aktiivse loometöö tulemus ja sõltuvad sotsiaalsest taustast, mitte varem olemasoleva ja valmis reaalsuse avastamisest.

käigus, et soolisust esitletakse vastavalt situatsioonile paindlikult ja muutuva. Oma tõuke on andnud ka kümnendi algul hoogustunud meesuurimus, milles käsitletakse maskuliinsuse konstrueerimist.

Konstruktivistlikud käsitlused ei püüa määratleda, millised naised ja mehed on või millised on nendevahelised erinevused ja sarnasused, vaid tegelevad inimkultuuri protsesside ja nähtustega, mis annavad edasi ja kinnistavad sugupooltele omistatud omadusi. Uurimisobjektiks on mõtlemise ja kõnelemise viisid e. diskursused ja käitumismustrid, mis mõjutavad soolise identiteedi kujunemist, loovad naiste ja meeste ning poiste ja tüdrukute vahelisi võimusuhteid.

Põhieesmärgiks on välja selgitada, miks ja kuidas konstrueeritakse soosuhted vastanduvatena ja alati mehi ja mehelikkust kõrgemalt väärtustavana. Sugu ja soolisust käsitletakse lahutamatu ühiskonna struktuurist, süsteemidest ja protsessidest, erinevate institutsioonide kultuurist ning normidest.

2.3. Soosuhted, soosüsteem, soorollid, sooideoloogiad ja stereotüübid

Naiste ja meeste staatus ning staatuste hierarhia e. soosuhted ühiskonnas on seotud kehtiva soosüsteemiga ja sõltuv üldisest sooideoloogiast – soostereotüüpsetest ja soorollilistest ideedest ning hoiakutest.

2.3.1. Soosuhted

Soosuhete mõistega tähistatakse ühiskonnas kehtivaid suhteid naiste ja meeste vahel ühiskonna, organisatsioonide, gruppide ja indiviidide tasandil. Soosuhteid kujundavad soorollid, soostereotüübid ja sooideoloogiad, mis vastavad kehtivale soosüsteemile.

Soosuhetena käsitletakse:

- Sotsiaalselt organiseeritud suhteid ühiskonna tasandil, riigi ja soogruppide vahel. Need väljenduvad ühiselt jagatud ettekujutustena ja on sageli sätestatud nii seaduste kui ka tavanormidega. (Näiteks kui seadustega on sätestatud lapsehoolduspuhkuse õigus ainult emadele, määratletakse sellega ära ka isade ja emade vahelised õigused ja kohustused.)
- Suhteid eri soogruppide vahel, mis väljenduvad sageli stereotüüpidega. (Näiteks meeste enda identifitseerimine igasuguse naiselikkuse eitamise vms kaudu.)
- Suhteid eri soost subjektide vahel, mida on mõjutanud sotsiaalsed hoiakud ja arvamused. (Näiteks käibiv arvamus, et naised ei sobi juhtideks või nende pereelu segab pühendumist tööle.)
- Isiksuse suhtumist iseendasse kui teatud soogrupi esindajasse, mis väljendub sotsiaalse identiteedina. (Näiteks see, kuidas mehed identifitseerivad end isarollis.)

Soosuhete kujundajaiks ning säilitajaiks on kõik sotsiaalsed ja poliitilised struktuurid, ehk teisisõnu seadused, kindlustussüsteemid, infrastruktuuri korraldus, hoiakud ning käitumistavad.

Ühiskonnaõpetuses peaks põhimõtteliselt käsitlema soolise võrdsuse/ebavõrdsuse teemasid ühiskonna ja gruppide ning ühiskonna ja indiviidi vaheliste suhete (seadused, normid, ideoloogiad, poliitikad jms) tasandil. Senised kogemused on aga näidanud, et soolisusega seotud teemade käsitlemine pakub huvi ka isiksustevahelisel ja individide endi soolise identiteedi tasandil. Seetõttu on oluline mõista ka soolise identiteedi kujunemise protsesse, sh. *sotsialiseerimist*, mis on vahetult mõjutatud ajaloolistest, õiguslikest, majanduslikest jms. tingimustest. (Soolisest sotsialiseerimisest lähemalt vt. „Ärka, märka, tegutse - õpetaja ja kool teadlikuks soostereotüüpidest, nende ületamise vajadusest ja võimalustest hariduse ja töö valdkonnas.,” lk. 28 – 34).³¹

2.3.2. Soosüsteem

Soosüsteemi³² mõistega tähistatakse neid ühiskonnaliikmete süstemaatilisi tegutsemis- ning mõtlemisviise, mis loovad, taasloovad ning normaliseerivad ja õigustavad naiste ja meeste vahelisi võimusuhteid. Soosüsteem avaldub eelkõige ühiskonnas kujunenud tööde, vastutuste, õiguste ja võimaluste jaotumises naiste ja meeste vahel.

Soosüsteem e. sugudevaheliste suhete korraldus väljendub reaalses tegelikkuses, mida käsitletakse normaalse ning justkui etteantuna pea kõikide sotsiaalsete institutsioonide poolt – perekonnas, haridusasutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides, meedias ja meelelahutuses, poliitikas. Traditsiooniliselt väljendub soosüsteem meessoo domineerimises ja naissoo madalamas sotsiaalses staatuses - mehe käsitlemises sotsiaalse normina. See tähendab, et sotsiaalsed struktuurid, süsteemid ja poliitikavaldkonnad ei ole sooliselt neutraalsed, vaid lähtuvad meeste kogemusest, arvestamata, et naiste ja meeste ressursid, vajadused ja eelistused ei ole ühesugused.

Soosüsteem tuleb eredalt ilmsiks statistikas ning naiste ja meeste staatuste, võimu ja ressursside erinevuste kirjeldamisel. Naiste ja meeste kui sotsiaalsete rühmade erinevuste analüüs näitab nende enamjaolt hierarhilist ülesehitust. See tähendab, et naistele sobivaks

³¹ „Ärka, märka, tegutse - õpetaja ja kool teadlikuks soostereotüüpidest, nende ületamise vajadusest ja võimalustest hariduse ja töö valdkonnas,” ENÜ, 2012.

http://www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf

³² Erinevad uurijad kasutavad ka mõisteid nagu *sooleping* (Hirdman) Vt. Norlander, K. Some reflections on gender relations. Paper, presented at Gender and Power in the New Europe the 5th European Feminist Research Conference, August 20-24, Lund University, Sweden Umeå University, Sweden, 2003; *sooline kord* (Connell, R. Masculinities. Cambridge, Polity Press; Sydney, Allen & Unwin; Berkeley, University of California Press. Second edition, 2005) või *soorežiim* (Pascal, G., Kwak, A. Gender Regime in Transition in Central and Eastern Europe Bristol, Policy Press, 2005).

peetavad ning neile omistatavad ametikohad ning omadused on vähemväärtuslikud, vähem atraktiivsed ning seonduvad meestega võrreldes väiksemate võimalustega. Soosüsteem on võimustusüsteem. See sisaldab alati võimusuhteid naiste ja meeste vahel.

Ühiskonnale oluliste tööde jaotamine tasustatavateks ja tasuta töödeks, avalikuks ja eraviisiliseks ning sool põhinev tööde jaotamine kujutab endast üht olulisimat meeste ja naiste tänaste suhete kujundamise mehhanismi.

Igas ühiskonnas peegeldab sugude vaheline tööjaotus selles valitsevaid veendumusi eri sugupoolte võimete ning õiguste kohta. Naiste alaesindatus juhtivatel positsioonidel poliitikas näiteks viitab naiste alahindamisele ühiskonnas.

On oluline teada, et naistele omaseks peetav suurem tagasihoidlikkus, enesekriitilisus ja väiksem enesekindlus ei ole soolise ebavõrdsuse põhjuseks, vaid hoopis soolise ebavõrdsuse tagajärjeks.

Soosüsteem ei püsi iseenesest või mingite loodusseaduste tõttu, vaid eeldab lakkamatut ühiskonna, nii naiste kui ka meeste heakskiitu ja sellele vastavat käitumist. Sellist tegevust tähistatakse mõistega *soosüsteemi taastootmine*. Sellise pideva taastootmise käigus on soosüsteem alati enam või vähem muutuv ja muudetav normide, õigusaktide, poliitikate poolt.

Soosüsteemi saavad mõjutada inimesed ise, kui nad seda teadvustavad, selle toimimise seaduspärasusi tunnevad, seda kahtluse alla seavad ja selle üle arutavad.

Läänemaailma soosüsteemides võetakse inimese normi või standardina traditsiooniliselt mehelikku meest. Aga hierarhiline, traditsioonilist meest ja traditsioonilise mehelikkusega seotud omadusi ja rolle normina käsitlev soosüsteem piirab ka mitmeid meesgruppe. Soohierarhia, mille tippu on paigutatud hegemoonilise maskuliinsuse³³ ideaalile vastav mehekuvand, määrab ära võimusuhted erinevate meesgruppide vahel.

Soosüsteem on lõimunud kõigisse ühiskondlikesse süsteemidesse ja institutsioonidesse, selle mõju tuvastamine eeldab poliitikate, strateegiate, tegevuste kavandamisel ja elluviimisel mõjude analüüsi naiste ja meeste olukorra ja nende sotsiaalse staatuse aspektist.

³³ Hegemooniliseks maskuliinsuseks nimetatakse sellist ideaali mehelikkusest, n. „tõelisest mehest“, keda iseloomustab võim, kontroll, edukus tööl ja karjääris, emotsioonide ja tunnete varjamine, et mitte näida naiselikuna, ratsionaalsus, võistluslikkus jne.

2.3.3. Soorollid ja soorolliootused

Soorolli mõistega tähistatakse sellist kultuuriliste ootuste kogumit, mis määrab ära, kuidas antud ühiskonnas tuleb tütarlapsel ja poisil, naisel ja mehel käituda ja/või millist käitumist peetakse teatud ajaperioodil neile kohaseks.

Eri ajastutel ja eri ühiskondades on domineerinud äärmiselt erinevad arusaamad sellest, millised tegevused ja käitumine on sobiv naistele, millised meestele. Nt. on alles viimase aastasaja jooksul võrdsustunud naiste ja meeste õigus haridusele, poliitikas osalemisele. Ettekujutused soorollidest ja soorolliootused on väga püsivad. Veel tänapäevalgi on meeste ja naiste **erinevad eluvalikud, tööjaotus ja rollid** seotud ühiskonnas kehtivate ootuste ja arusaamadega sugudele sobivast käitumisest, mis pärinevad agraar- ja industriaalühiskonnale omasest traditsioonilisest naiste ja meeste vahelisest töö- ja võimujaotusest.

Põhiliseks soorollide eristajaks oli 20.sajandi algul avalik ja kodune sfäär, millest esimeses domineerisid mehed ning kus pere ja kodutööde eest vastutasid naised. See jaotus mõjutab siiani nii naiste kui ka meeste hoiakuid ja käitumist, sest **stereotüüpe, mis puudutavad soorolle, võetakse loomuliku ja endastmõistetavatena ka siis, kui tegelik olukord on paljuski muutunud.**

Veel 21. sajandi algul, kui naised ja mehed võrdsel määral osalevad tööturul, valitsevad Eestis arusaamad, et naise põhiülesanne on pühenduda perele ja lastele, meestel aga tööle ja karjäärile.³⁴

Soorollid võivad olla

- **traditsioonilised/jäigad/stereotüüpsed (nõudes „õiget“ naiselikkust ja „õiget“ mehelikkust) või**
- **liberaalsed/paindlikud (lubades erinevaid mehelikkusi ja naiselikkusi).**

Soorolle õpitakse perekonnas, koolis, sõpradelt ja meediast. Kasvades hakatakse soorollidest mõtlema kui „loomulikest“ või „normaalsetest“.

Inimese soorollid on aga ajas muutuvad. Naiselikkust ja mehelikkust kui soorolli ühte määravat aspekti konstrueeritakse läbi kogemuste ja sotsiaalse suhtlemise diskursuste³⁵

³⁴ Soolise võrdõiguslikkuse monitooring. Sotsiaalministeerium, 2009. Allalaaditav: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2010/toimetised_20101.pdf

³⁵ Diskursuse mõistega tähistatakse sotsiaal- ja humanitaarteadustes ükskõik milliseid ütlusi või ütluste kogumit kommunikatsiooniaktides, mis vahendavad arusaamu, uskumusi, teadmisi, lähtudes mingitest ideoloogiatest, normidest, tavadest, millest rääkija ei pruugigi teadlik olla, aga ka muid tähendusi loovaid tegevusi (visuaalsed kuvandid, žestid jms). Keeleteaduses tähistab diskursuse termin kirjalikku ja suulist keelekasutamist.

pidevalt. Aeg-ajalt mingeid käitumisaspekte ja seisukohti muudetakse tänu muutunud tegelikkusele, kogemusele või ideedele.

2.3.4. *Sooideoloogiad*

Ideoloogiaks nimetatakse sotsiaalselt jagatud uskumuste kogumit, mis sageli määrab ka ühiskonna poliitilise ja sotsiaalse korralduse.

„Ideoloogia on poliitiliste või sotsiaalsete ideede, väärtuste ja ettekirjutuste süsteem, mis kuulub rühmale või kollektiivile ning mille funktsioon on rühma või kollektiivi tegevuse korraldamine või legitimeerimine.”³⁶

Sooideoloogia on kogum ideid, hinnanguid, väärtusi ja hoiakuid, mis määravad naiste ja meeste tööalaseid ja ühiskondlikke rolle, õigusi ja vastutusi peres ja ühiskonnas.

Sooideoloogias kehtivaid ideid võib eristada nende traditsioonilisuse ja konservatiivsuse ning egalitaarsuse ja liberaalsuse alusel.

Konservatiivsed ja traditsioonilised sooideoloogiad on uskumuste süsteemid, mis

- seletavad, miks ja kuidas naised ja mehed üksteisest erinevad;
- määravad nende erinevuste alusel naiste ja meeste erinevad (ja tingimata ebavõrdsed) õigused, vastutuse, piirangud ja tasud;
- õigustavad halvustavaid reaktsioone teistimõtlejate suhtes.³⁷

Traditsiooniline sooideoloogia pärsib soolise võrdõiguslikkuse ideede levikut ja järgimist ning seega ka meeste ja naiste võimaluste võrdsust näiteks tööturul.³⁸

Egalitaarsed, võrdsusele suunatud, võrdseid võimalusi taotlevad **ja liberaalsed**, inimeste valikuvabadusi tunnustavad sooideoloogiad on uskumuste süsteemid, mis

- tunnustavad naiste ja meeste võrdväärsust,
- eeldavad naiste ja meeste võrdset kohtlemist,
- toetavad egalitaarset tööjaotust.

Sooideoloogiat antakse suures osas edasi teksti ja kõnega – nii nagu kõiki muidki sotsiaalseid suhteid ja sotsiaalseid struktuure luuakse, konstrueeritakse, kinnitatakse, normaliseeritakse, hinnatakse ja õigustatakse teksti ja kõne sees ning nende abil, aga ka müütide, sümbolite, rituaalide või muude sotsiaalsete praktikate kaudu.

³⁶ Dijk, T.A. Ideoloogia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005.

³⁷ Ibid

³⁸ Kasearu, Kairi. Individuaalne sooideoloogia – millest see sõltub? Ariadne Lõng XI aastakäik, 1 / 2, 2011. Lk.3-14.

Seksism³⁹ - mõtteviis sooideoloogias, mis on seotud eelarvamustega ja on sooliselt diskrimineeriv ning

- käsitleb inimesi stereotüüpselt piiritletud soorollide esindajana,
- hindab konkreetset indiviidi eelkõige tema soolise kuuluvuse, mitte individuaalsete oskuste ja võimete põhjal ja
- eeldab, et üks või teine sugu on võimekam või vähem väärtuslik kui vastassugu,

ja väljendub kõige sagedamini keelekasutuses.

Seksismi põhisisuks ja väljenduseks on nii naisi kui mehi madaldavad ja piiravad konservatiivsed soostereotüübid.

Igasugune ideoloogia „valvab”, kuidas inimesed kui grupi liikmed oma sotsiaalset maailma tõlgendavad ja selles käituvad, olles seega ka inimeste sotsiaalse identiteedi aluseks. Ideoloogia taastootmine toimub näiteks sellise essentsialistliku diskursuse nagu „loodus on ammu kõik paika pannud“ abil, mis välistab arutelu soolise ebavõrdsuse sotsiaalsest olemusest.

*Võim ja ideoloogiline hegemoonia on tänapäeval eelkõige efektiivsed kommunikatsiooni- ja veenmisstrateegiad, mille abil saab saavutada kuulekuse ja nõusoleku nii, et inimesed käituvad „nii nagu vaja“ omast vabast tahtest.*⁴⁰

Ideoloogia saab oma suhteliselt stabiilsest olemusest hoolimata paindlikult muutuda, kui

- muutuvad sotsiaal-majanduslikud huvid ja
- grupiliikmete argikogemused ning
- kui inimesi suudetakse veenvalt mõjutada oma arusaamasid muutma.

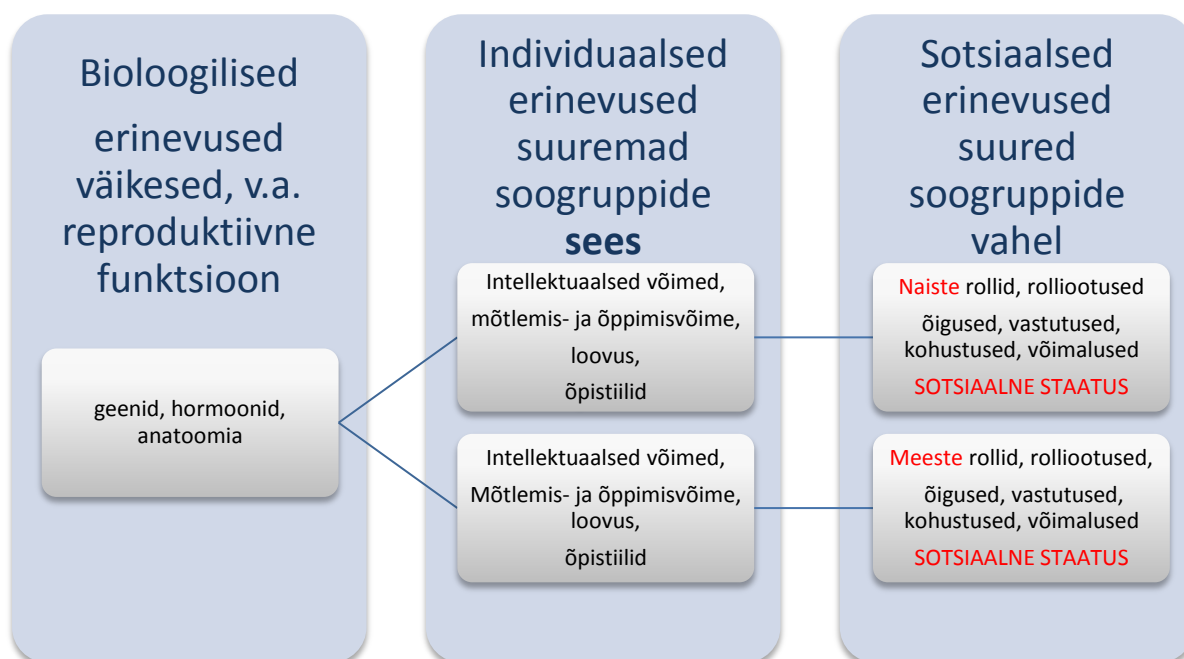
Õeldut igapäevapraktikale taandades tähendab see, et **patriarhaalset mõtteviisi on vaja muuta. Kuigi** naised on meestega võrdselt majanduslikult aktiivsed tööturul ja meestest keskmiselt parema haridusega, töötavad nad vähemtasustatud ning madalamatel positsioonidel kui mehed ning sooline palgalõhe⁴¹ on suurim EL-s. Madal iive omakorda näitab, et naised on pereprobleemidega üksi jäetud ning tunnevad liiga suurt vastutust oma topeltkoormuse ees ja hoiduvad järglaste planeerimisest.

³⁹ NB! Mõiste *seksism* ei ole sünonüüm *seksikusele*. Vt. *Mõistete seletusi lk.*

⁴⁰ Dijk, T.A. Ideoloogia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005.

⁴¹ Sooline palgalõhe näitab nais- ja meestöötajate keskmiste tunnipalkade vahet.

Joonis 1: Sooideoloogia mõju – sooliste erinevuste konstrueerimine

2.3.5. Müüdid ja soostereotüübid

MÜÜT on kultuuris üldiselt omaks võetud (väär)arusaam ühiskondlike nähtuste mõistmiseks ja selgitamiseks ning korraldamiseks viisil, mis on kooskõlas ning kujundatud valitseva maailmavaate/ideoloogia poolt selleks, et muuta seda endastmõistetavaks ja loomulikuks.

Näiteks on müüdi kujunenud laialt levinud arusaam, et kõik naiste ja meeste vahelised (NB! ka sotsiaalsed) erinevused on ära määratud looduse ja hormoonide poolt ja et naised ja mehed erinevad põhimõtteliselt oma omaduste ja võimete poolest. Teadusuuringud, sh neurobioloogilised aju-uuringud on need kummutanud, väites, et erinevused indiviidide vahel on suuremad kui kahe soogrupi vahel.

Soostereotüüpide abil võetakse omaks sellised sooliseusega seotud müüdid, mis vastavad ühiskonnas domineerivate gruppide poolt kujundatud sooideoloogia kohastele ootustele.

STEREOTÜÜP on hindava iseloomuga, hoiakuline, lihtsustatud üldistus mingile grupile omistatavate omaduste ja käitumiste kohta.

Soostereotüüpide abil taandatakse sugupoole kõikvõimalikud omadused üksikuteks tunnusjoonteks. Selliseid olemuslikuks peetavaid üksikjooni hakatakse omistama kõigile sugupoole esindajatele.

Soostereotüübid peegeldavad sugude erinevat staatust ühiskonnas. Need on väga laialt levinud ning neid kohtab argielus pidevalt.

SOOSTEREOTÜÜBID on

lihtsustavad ning liigselt üldistavad, kuid ühiskonnas sügavalt juurdunud uskumused ja hoiakud naiste ja meeste erinevuste, iseloomude, omaduste, sobivate rollide, ametite, käitumise, välimuse jms. suhtes.

Kehtivad soostereotüübid juhivad naisi ja mehi valima vastavaid elustrateegiaid, käitumisstiile, suhteid teistega.

Stereotüübid soole sobivatest pere- ja ametirollidest peavad naiste peamiseks sotsiaalseks rolliks – emaks, perenaiseks ja hoolitsejaks olemist, mehi aga määratletakse pigem nende ametirollide järgi. Sellised stereotüübid “kirjutavad” meestele ette professionaalse edukuse, naistelt aga „nõuavad“ suhetele orienteeritust. („Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu...”)

Samalaadsed on ka hoiakud ja **stereotüübid töö sisu kohta**. Traditsiooniliselt eeldatakse, et naised töötaksid pigem teenindajatena inimsuhetega seotud sfäärides, nagu tervishoius, hariduses. Nn. instrumentaalset sfääri - loov, juhtiv töö - peetakse meeste jaoks sobivaks.

Sotsialiseerimise käigus õpetatakse **soostereotüüpide** kaudu last käituma oma soorolli kohaselt. Varasest lapsepõlvest noorukieani kasvatatakse lapsi tavaliselt stereotüüpsete ettekujutuste ja ühiskonnas kehtivate ootuste kohaselt nii kodus, lasteaias, koolis kui ka kaaslaste, lasteraamatute, õpikute ja meedia poolt.

Kehtivad stereotüübid juhivad tüdrukuid ja poisse, naisi ja mehi valima ka vastavaid elustrateegiaid, käitumisstiile, suhteid teistega. Sellised suhteliselt püsivad ettekujutused on indiviidi jaoks nagu etteantud etalonmudelid, millega peab ennast kohandama, nii et igasugust käitumist ei saa sugugi alati põhjendada indiviidide „vaba tahtega”. Nii säilitavadki soostereotüübid olemasolevat soosüsteemi.

Lisaks indiviidide vaba arengu piiramisele on stereotüübid ja stereotüüpsed eelarvamused sageli ka diskrimineerimise põhjuseks. Seda siis, kui soostereotüüpide mõjul ei kujundata inimese kohta arvamust tema isiklike omaduste ja tegude järgi, vaid selle järgi, millisesse gruppi ta kuulub.

2.4. Sooline kihistumine ja sooline ebavõrdsus

Kihistumine on iga ühiskonna võtmeteguriks, sest mõjutab inimese valikuid ja võimalusi, seda on uuritud ja käsitletud nii inimloomuse kui kollektiivsete vajaduste teooriate valguses.⁴²

Soolise kihistumise ja soolise ebavõrdsuse mõisted viitavad erinevate ressursside (materiaalsed, ajalised, informatsioonilised, võim jne.), sotsiaalsete kohustuste ning vastutuste, õiguste ja võimaluste ebavõrdsele jagunemisele ühiskonna kahe suurema sotsiaalse grupi - meeste ja naiste vahel.

Sooline kihistumine tähendab inimeste sotsiaalse staatuse kujunemist nende soo alusel.

Sooline kihistumine ehk soohierarhia ei ole igasse soosüsteemi sisse ehitatud, vaid tuleneb pigem ühiskonnas domineerivate soorollide, soostereotüüpide ja sooideoloogia iseloomust ja jäikusest.

„Sooline kihistumine tähendab inimeste sotsiaalse väärtuse hindamist tema bioloogilise soo alusel, mille tõttu võim, prestiiž ja omand jagunevad ühiskonnas ebavõrdselt.

Selle tulemusena tekib sugude hierarhia, kus meessugu asetseb hierarhia kõrgemal ja naissugu madalamal positsioonil.

See, et kõik, mida mehed teevad või teavad, on väärtuslikum naiste tegemistest ja teadmistest, on peaaegu universaalne kultuuriline fenomen.

Kui ühes ühiskonnas naised koovad ja mehed tegelevad keraamikaga, on keraamika ühiskondlikult tähtsam tegevus, kui teises ühiskonnas mehed koovad ja naised tegelevad potindusega, on kudumine tähtsam.

Selle tulemusena on kõigis korilastest keerukamates ühiskondades välja kujunenud soohierarhia ja seda kantakse kultuuri abil edasi põlvkonnalt põlvkonnale.“⁴³

„Võim on nii täielikult integreeritud ühiskonda, et ta toimib konkreetsete inimeste tahtest peaaegu sõltumatult. Ümbritsevast võimustruktuurist enam või vähem teadlikud inividid osalevad ja säilitavad seda võimustruktuuri, olles ise ühte aegu selle poolt piiratud.“⁴⁴

⁴² Eesti keeles on ühiskonna soolise kihistumise sotsioloogiline käsitlus toodud B.B.Hessi jt. raamatus Sotsioloogia.⁴²

⁴³ Hess, B. B; Markson, E. W; Stein, P. J. (2000) Sotsioloogia. Kirjastus Külim, lk 123

⁴⁴ Lips, Hilary, M. (1991) Women, Men, and Power. Mayfield Publishing Company. California, lk 5.

Eesti ühiskonna soolise kihistumise määr on kõrge. Kihistumise määra peegeldavad statistilised võrdlusandmed naiste ja meeste erineva osaluse kohta poliitikas, majanduses, ettevõtluses, sissetulekutes jne.

Nii näiteks on naiste karjäär suurema tõenäosusega meeste omast aeglasem, lühem ja/või katkendlikum ning keskmine sissetulek meestega võrreldes madalam, vaesusrisk suurem.

2.4.1. Milles väljendub sooline ebavõrdsus?

Erinevusi, mis võivad peegeldada ebavõrdsust naiste ja meeste õigustes, kohustustes, võimalustes ja vastutustes mõõdetakse:

- kvantitatiivselt – loetledes kui palju naisi ja kui palju mehi osaleb ühes või teises valdkonnas, ja
- kvalitatiivselt – püüdes mõista milles peituvad põhjused, millised on oletused, stereotüübid, hoiakud, traditsiooniliselt naistele ja meestele omaseks peetavad rollid jms.

Naiste ja meeste lõikes esitatud statistika e. soopõhine statistika tähendab statistiliste andmete esitamist eraldi naiste ja meeste kohta, mis võimaldab kahe soogrupi olukorra võrdlemist ja analüüsi.

Naiste ja meeste vaheliste faktide (statistiliste) erinevuste põhjuste analüüsimisel tuleb arvestada eelkõige sotsiaalselt määratletud/õpitud erinevusi - naistele ja meestele kehtivaid erinevaid sotsiaalseid norme, reegleid, soorolle, hoiakuid.

Naisted ja mehed moodustavad igas ühiskonnas kaks kõige suuremat sotsiaalset rühma, mis erinevad teineteisest elutingimuste, staatuse, kogemuste ja vajaduste poolest. Naisted ja mehed on erinevad, aga võrdsed.

Naiste ja meeste ebavõrdsus väljendub näiteks:

- Erinevas osaluses otsustamisprotsessides
- Erinevas staatuses tööturul ja majanduses
- Erinevates kohustustes nii tasustatud kui tasustamata tööde puhul
- Erinevates haridusvalikutes
- Erinevas elueas
- Erinevustes juurdepääsul ressurssidele⁴⁵

Eesti puhul on sooline ebavõrdsus nähtav eelkõige tööturul ja valitavates esinduskogudes.

⁴⁵ Statistikaamet. Naisted ja mehed. Tallinn, 2006;

Statistikaamet Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu? Tallinn: Statistikaamet, 2011.

Allalaaditav: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=25640;

NB! Sooline ebavõrdsus pole mitte individuaalne, ka mitte kahe indiviidi vaheline küsimus, vaid sotsiaalne probleem - ühiskondlik probleem, mis puudutab otseselt ka Eesti inimeste elusid kõigil tasanditel – riiklikul, organisatsioonides, argielus ja peres. Järelikult sõltuvad soolise ebavõrdsuse vähendamisest nii üldine heaolu ühiskonnas kui indiviidide ja paarisuhete tasandil.

Mõte, et mehe palk peab võimaldama pere ülalpidamist pärineb 19. sajandi keskelt.

Siis oligi nn. "majanduslik võim" meeste käes. Seda perekonnaideoloogiat kannab praegugi edasi tavanorm, mille kohaselt laste ja perede eest peaksid rohkem vastutama naised (vrd. emapalk vs vanemahüvitis), aga levitavad ka meedia ja reklaam.

Sotsialiseerimisega taastoodetakse sama ideoloogiat ka juba kodus, kus tütarlaste mänguasjad seostuvad pigem koduga ja poiste omad koduvälise sfääri ja tehnikaga.

2.4.2. Sooline diskrimineerimine ja võrdne kohtlemine

Diskrimineerimist mingil alusel (sugu, vanus, rahvus, etniline päritolu, veendumused, erivajadused, seksuaalne orientatsioon jms) saab käsitleda protsessikesksena ja juhtumikesksena.

2.4.2.1. Diskrimineerimine kui protsess

Diskrimineerimiseks peetakse *protsessi või protsesside kogumit*, millega inimesed paigutatakse teatud sotsiaalsetesse kategooriatesse, millel on ebavõrdsed õigused, ressursid, võimalused ja võim. Ühiskonnas toimub diskrimineerimine kolmel omavahel seotud tasandil – isikulisel ehk personaalsel, kultuurilisel⁴⁶ ja struktuursel.⁴⁷

Diskrimineerimise olemust aitab mõista selle analüüsimine igal nimetatud tasandil.

⁴⁶ Kultuur – väärtuste, teadmiste, uskumuste, käitumisnormide, mõtlemistüüpide, stiilikaanonite jms ühiskonnaelu intellektuaalsust väljendavate nähtuste kogum, ühiskonnaelu eriomane korrastus, milles kajastub inimolemise ja -tegevuse kvalitatiivne erinevus mis tahes bioloogilisest eluvormist. Võib käsitada informatsioonisüsteemina, milles mittegeneetiliste vahenditega salvestatakse, säilitatakse ja edastatakse üksikisikult üksikisikule ja põlvkonnalt põlvkonnale ühiskondlikult sisukat kogemust.

⁴⁷ Thompson, N. Promoting equality. Challenging discrimination and oppression. Second edition. PalgraveMacmillan, 2003.

Soosuhteid kujundavad

- indiviidide tasandil: hoiakud, sooline identiteet, käitumisharjumused vastavalt sellele, mida oodatakse isikult kui antud soo esindajalt;
- gruppide, organisatsioonide tasandil: stereotüübid, soosuhete kultuur, meeste domineerimine;
- ühiskonna tasandil: sotsiaalsed ettekujutused, müüdid, võimustruktuurid, sotsiaalpoliitika, sotsiaalsed institutsioonid - haridus, meedia jne.

Isikulisel tasandil ilmneb diskrimineerimine tihti vaid eelarvamusena, millest isegi ei olda teadlik. Eelarvamusel, negatiivsed hoiakud võivad olla kas väljendatud või väljendamatat, indiviidi siseveendumused, mida ta ei avalikusta, või hoopiski sügavalt omaksvõetud stereotüübid.

Diskrimineerimise käsitlemine ainult indiviidi käitumisena võib jätta tähelepanuta laiemat keskkonda – kultuurilised, sotsiaalsed ja majanduslikud mõjutegurid.

Kultuurinähtuseks on ka naised-mehed eristamine binaarsete nn. vastassugudena⁴⁸.

Kultuur omakorda on mõjutatud makrotasandist – ühiskonna struktuurist – sotsiaalsetest, poliitilistest ja majanduslikest ühiskonnakorralduse aspektidest, seega sellest, mille alusel soogruppe eristatakse, kuidas jaguneb formaalne ja mitteformaalne võim ning ressursid.

2.4.2.2. Diskrimineerimise ja domineerimise analüüsimise tasandid

	Suhete analüüsitasand	Suhete tüüp	Uuritavad tunnused
1	Makrotasand. Suhete tüüp: domineeriv grupp ja subordineeritud grupp; Isiksus ja ühiskond (riik)	Ühiskondlikud seadusnormid ja sotsiaalsed institutsioonid (haridus, tööturg, poliitikad)	Müüdid, ideoloogiad, ettekujutused ja teadmised sugudevahelistest suhetest, sooideoloogia, kehtiv soosüsteem, faktilised statistilised andmed
2	Mesotasand. Suhete tüüp: grupp-grupp (suhted erinevate soogruppide vahel)	Gruppidevahelised, nt organisatsioonis, koolis, klassis, kogukonnas, meedias	Soolised stereotüübid
3	Mikrotasand. Suhted: isiksus-isiksus	Isiksustevahelised	Hoiakud, eelarvamusel ühte või teise soogruppi kuuluvate isikute suhtes
4	Isiksuse tasand. Suhted: mina kui individ – kui soogrupi esindaja	Suhtumine iseendasse	Indiviidi sooline identiteet, gruppiidentiteet

⁴⁸ On kultuure, kus rühmitamise aluseks lisatakse ka vanus või kus soolisuse märkimiseks lähtutakse muudest funktsioonidest jms.

Diskrimineerimine viib aja jooksul gruppide ja inimeste vaheliste sotsiaal-majanduslike erinevusteni, seda eelkõige soo- ja etniliste gruppide lõikes.

2.4.2.3. Diskrimineerimise mõju inimesele

Diskrimineerimine puudutab inimese identiteedi, enesemääratluse ja osalustunde kõige olulisemaid tahke. Diskrimineerimine tähendab indiviidile tema inimväärikuse eitamist, diskrimineerival käitumisel on alati negatiivne topeltmõju – ebavõrdse kohtlemisega võetakse inimeselt mingi õigus, teenus või muu õigushüve, teisalt aga solvatakse tema identiteeti sotsiaalselt tasandilt.⁴⁹

Algselt ebaolulistena tunduvad ebavõrdse kohtlemise kogemused võivad jätta püsiva alaväärsustunde ja mõjutada inimese edaspidiseid valikuid. Diskrimineerimise tulemused on seotud võõrandumisega, tõrjutusega⁵⁰, radikalismi ja psüühilise heaolu puudumisega, mis võivad tingida psüühikahäireid.

Eelarvamused ja ebasoodus kohtlemine mõjutavad inimese elu, tervist, majanduslikku olukorda. Kogetud eelarvamuslike suhtumiste tõttu võib muutuda inimese minakäsitus, kujuneda välja negatiivne enesehinnang.

Ühiskonnas kultuurilisel ja struktuursel tasandil toimuv sooline kihistumine on diskrimineeriva toimega. Selle ärahoidmine või selle tõttu tekkinud olukordade lahendamine on riigi ja kohaliku omavalitsuse ülesanne ka EV Põhiseaduse kohaselt.

2.4.2.4. Diskrimineerimise juhtumikeskne käsitlemine

Võrdse kohtlemise põhimõte on üks inimõiguste alustaladest.

Diskrimineeriv on teha oletusi indiviidide kohta ainult selle alusel, millisesse gruppi ta kuulub ja kanda grupile omaseks peetavaid või oletatavaid tunnuseid üle konkreetsele isikule.

Õigus mitte olla ebasoodsamalt koheldud mõnel ebarelevantsel, isikust endast mittesõltuval alusel on põhiline inimõigus.

Diskrimineerimise keeld e. võrdse kohtlemise nõue on olemuslikuks osaks nii rahvusvahelistes inimõiguste lepingutes kui riikide põhiseadustes. Enamasti tõlgendatakse seda kui riigi ja inimese vahelise suhte raames, nõudes kõigi võrdsust seaduse ees ja seda, et seadused kohtleksid kõiki võrdselt.

Inimestel peab olema võimalus põhiõigust mitte olla ebasoodsamalt koheldud kaitsta ka horisontaalsetes suhetes kohtus või muudes vastavates institutsioonides.

Just soolise diskrimineerimise vastu võitlemiseks kehtestati seadused, mis nõuavad naiste ja meeste võrdset kohtlemist.

⁴⁹ Makkonen, T. Equal in Law, Unequal in Fact. Racial and ethnic discrimination and the legal response thereto in Europe. Doctoral dissertation. University of Helsinki, 2010.

⁵⁰ Sotsiaalne tõrjutus – seisund, mille puhul inimesed ei osale ühiskonna ressursijaotuses, võimuhetes ega kultuurielus.

See, mida peetakse diskrimineerimiseks, millistes valdkondades see keelatud on ja mis alusel, sätestatakse eriseadustes.

Soolise võrdõiguslikkuse seadus (RT I 2004, 27, 181) keelab diskrimineerimise soo ja perekondlike kohustuste alusel kõigis ühiskonnaelu valdkondades ja

Võrdse kohtlemise seadus (RT I 2008, 56, 315)) keelab diskrimineerimise vanuse, rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sattumuse alusel tööeluga seotud valdkondades.

Kahe seaduse õiguskaitse ulatus on erinev nii võimalike diskrimineerimise aluste kui ka olukordade suhtes, kus diskrimineerimine keelatud on.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses (SoVS) on kolme tüüpi norme:

- 1) võrdse kohtlemise põhimõtte kehtestavad ehk põhiseaduslikku diskrimineerimise keeldu täpsustavad sätted,
- 2) programmilist laadi sätted, mis näevad ette soolise võrdõiguslikkuse edendamise kohustuse, ning
- 3) õiguskaitset reguleerivad paragrahvid.

SoVS §-s 3 defineeritud mõisted ei ole ainult seletused selle kohta, kuidas teatud mõisteid sama seaduse kontekstis sisustama peaks, vaid need on iseseisvat tähendust omavad seaduslike instituutide määratlused (nt otsene sooline diskrimineerimine, seksuaalne ahistamine jms). See tähendab, et SoVS-is sõnastatud definitsioonid omavad tähendust ka teiste seaduste kohaldamisel.

Otsese ja kaudse diskrimineerimise määratlused on toodud soolise võrdõiguslikkuse seaduse §-s 3.

Nende alusel saavad oma õigusi kaitsta nii naised kui ka mehed, kui nad arvavad, et neid on võrreldes vastassoost isikuga ebasoodsamalt koheldud.

Otsene sooline diskrimineerimine on isiku kohtlemine tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse, on koheldud või koheldaks vastassoost isikut samalaadses olukorras.

Kaudne sooline diskrimineerimine leiab aset siis, kui väliselt neutraalne säte, kriteerium või tegevus (tava) seab ühest soost isikud ebasoodsamasse olukorda, võrreldes teisest soost isikutega, välja arvatud juhul kui kõnealusel sättel, kriteeriumil või tegevusel on objektiivselt põhjendatav õigustatud eesmärk ning selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud.

Kaudse diskrimineerimise määratlus eeldab, et mehi ja naisi võib/tuleb omavahel võrrelda ka rühmana. Kui rühmade võrdluses nenditakse, et emb-kumb rühm on ebasoodsamas positsioonis, võib olla kõne all kaudne diskrimineerimine. Selline diskrimineerimine on tuvastatav ka siis, kui mitte kõiki naisi ja kõiki mehi pole erinevalt koheldud.

Ka esmapilgul sooneutraalne regulatsioon või tegevus, mis mõjub ühele soole ebasoodsamalt, võib kujutada endast kaudset diskrimineerimist, kuigi sugu iseenesest pole olnud eristamise alus.

Kaudse diskrimineerimise definitsioon lubab soolist kihistumist käsitleda diskrimineerivana juhtudel, mis võivad olla küll juriidilises mõttes neutraalsed, aga tegelikkuses on viinud ühe või teise grupi või indiviidi ebasoodsama olukorrani.

Lisaks on soolise võrdõiguslikkuse seaduses määratletud, mis on sooline ahistamine ja seksuaalne ahistamine, ohvristamine ning toodud need erandid, kus naiste ja meeste erinevat kohtlemist ei peeta diskrimineerimiseks.

Täpsema ülevaate annab *Soolise võrdõiguslikkuse seaduse kommenteeritud väljaanne*.⁵¹

2.4.2.5. Võrdne kohtlemine – diskrimineerimise vastandmõiste

Naiste ja meeste võrdne kohtlemine on otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise puudumine. (Seejuures ei pruugi alati olla tegemist nende ühesuguse kohtlemisega – vaid võrdseid tuleb kohelda ühesuguselt, ebavõrdses olukorras olevaid aga nende erinevusi ja võimaluste võrdsust arvestades).

Diskrimineerimise keelamine ei eelda seda, et naisi ja mehi koheldaks ühetaoliselt ka siis, kui asja mõjutavad tingimused, sh olukorrad, võimalused vms ei ole võrdsed. Teisiti öeldes võib just erinev kohtlemine olla vajalik, et järgida võrdse kohtlemise printsiipi.

Nii näiteks ei peeta sooliseks diskrimineerimiseks ajutiste positiivsete meetmete rakendamist ühele või teisele soogrupile, et vähendada ajaloolis-kultuuriliselt kujunenud ebasoodsamat olukorda, naiste erilist kaitset seoses raseduse ja sünnitamisega või muid naiste ja meeste erivajadusi, mis tulenevad pere- või hoolitsuskohustustest.

Õiguse üldtunnustatud ühe põhimõtte – võrdse kohtlemise põhimõtte järgimine eeldab, et võrdses olukorras olevaid isikuid koheldakse ühtmoodi ning ebavõrdses olukorras olevaid erinevustega arvestades. Seega ei peeta diskrimineerimiseks mitte ainult sarnastes olukordades olevate isikute erinevat kohtlemist, vaid ka erinevates olukordades olevate isikute samasugust kohtlemist.

⁵¹ Albi, K., Laidvee, J. jt. Soolise võrdõiguslikkuse seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura, 2010.
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/sooline_v6/Soolise_vordõiguslikkuse_seadus_Kommenteeritud_valjaanne.pdf

2.5. Eesti rahvusvahelises kontekstis - sooline võrdsus ühiskonna arengutaseme näitajana

Mõistega *sooline võrdõiguslikkus* tähistatakse sellist ühiskonna arengutaset, kus naistel ja meestel on võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus kõigis ühiskonnaelu valdkondades⁵². See tähendab naiste ja meeste ühesuguseid võimalusi teha valikuid, olla majanduslikult iseseisev, ennast arendada ja olla õiglaselt ning võrdväärselt koheldud.

2.5.1. Eesti kohustus soolist võrdõiguslikkust edendada

Riikliku kohustuse tegelda soolise ebavõrdsuse vähendamisega on Eesti endale võtnud,

- 1) ühinedes ÜRO konventsiooniga naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (RT II 1995, 5, 31)⁵³ ja
- 2) ühinedes ÜRO IV naiste maailmakonverentsil Pekingis vastuvõetud deklaratsiooni ja tegevusplatvormiga⁵⁴, mille kriitilisteks valdkondadeks on naised ja vaesus; naiste haridus ja koolitus; naised ja tervis; naistevastane vägivald; naised ja relvastatud konfliktid; naised ja majandus; naised võimu juures ja otsuseid langetavatel ametikohtadel; naiste olukorra parandamise institutsionaalsed mehhanismid; naiste inimõigused; naised ja meedia; naised ja keskkond; tütarlapsed;
- 3) astudes Euroopa Liitu.

Naiste ja meeste võrdsus on **üks viiest põhiväärtusest**, millel Euroopa Liit rajaneb. Liit on kohustatud püüdlema naiste ja meeste vahelise võrdsuse poole kõigis oma tegevustes⁵⁵. Sugude võrdsus on ette nähtud põhiõiguste hartaga⁵⁶, samuti keelatakse sellega diskrimineerimine soo alusel.

Eesti on koos teiste liikmesriikidega vastu võtnud Soolise võrdõiguslikkuse Euroopa pakti⁵⁷, nõustunud soolise võrdsuse mõõtmise indikaatoritega.

Võetud kohustuste täitmist jälgitakse vastavate organisatsioonide poolt.

Naiste ja meeste suhtarv poliitiliste ja majandusotsuste tipptasandil on üks rahvusvaheliselt enamjälgitavaim indikaator, mis mõõdab ühiskonna arengutaset. Naiste vähest osa ühiskonnaelus, sh poliitikas, tõlgendatakse ajaloolistest ja sotsiokultuurilistest teguritest tingitud mahajäämusena, demokraatia puudumisena.

⁵² Soolise võrdõiguslikkuse seadus (RT I 15.03.2005, 14, 73)

⁵³ RT II 1995, 5, 31, <https://www.riigiteataja.ee/akt/23988>

⁵⁴ Fourth World Conference on Women Beijing Declaration

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>

⁵⁵ Euroopa Liidu lepingu artiklid 2 ja 3, Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 8

⁵⁶ ELT C 303, 14.12.2007, lk 1, artikkel 23

⁵⁷ Euroopa Ülemkogu 2006. aasta märtsi järeldused (7775/1/06).

Eelkõige naiste staatust ja olukorda iga-aastaselt mõõtvateks on näiteks indeksid, mis on vahetult suunatud naiste olukorra paranemise jälgimisele ja indeksid, mis mõõdavad nn. soosüsteemi, mõlema soogrupi olukorda. (Vt. lisa 2)

Mõlemale soogrupile ja soosuhetele on keskendunud Maailma Majandusfoorumi poolt koostatav globaalne soolise lõhe indeks (GGI). Selles võrreldakse naiste ja meeste vahelisi erinevusi neljas põhivaldkonnas: võimalused ja osalemine majanduselus ning poliitiliste otsuste tegemisel, hariduselus, tervislikus seisundis ning oodatavas elueas.

Maailma Majandusfoorumi globaalse soolise ebavõrdsuse indeksi (lühidalt GGG-indeks) põhjal koostatavas edetabelis langes Eesti 2006. aasta 26. kohalt 2009. aastaks 47. kohale, jäädes EL-i liikmesriikide hulgas keskmisele positsioonile, 2012.aastal avaldatud indeksi alusel on Eesti langenud juba 60. kohale (Venemaa järel). Kuna Eesti indeksi väärtus ei ole eriti palju muutunud, tähendab see seda, et teistel riikidel on olukord tervise ja toimetuleku, majandusliku osaluse, haridusliku ja poliitilise soolise tasakaalu osas paranenud.

Võime erinevates tabelites leida Eestit väga erinevatel kohtadel, aga kõikide indeksisüsteemide puhul on edetabeli eesotsas just riigid, kus naiste ja meeste võrdsus on selgesõnaliselt väljendatud riiklik eesmärk ja selle nimel rakendatakse reaalselt poliitikaid. (Kõik Põhjamaad, Uus-Meremaa, Saksamaa, Belgia, Holland, aga ka Kanada, Austraalia, Hispaania).

2.5.2. Euroopa soolise võrdõiguslikkuse indeks.

Euroopa Soolise võrdõiguslikkuse indeks⁵⁸ mõõdab sugude võrdsust kuues suuremas valdkonnas: töö, raha, teadmised, aeg, võim ja tervis.

Igas valdkonnas vaadeldakse kaht alamvaldkonda ning kokku annab indeks teavet 27 soolist ebavõrdsust kajastava statistilise tunnuse kohta.

Töö: meeste ja naiste positsioonid tööturul, mõõtes erinevusi tööturul osalemises, tööelu kestuses, tegevusalade valikus, paindlikus tööajas, juurdepääsus tööalasele koolitusele ja töötervishoiu riskis.

Raha: naiste ja meeste ebavõrdne rahaline ja majanduslik olukord, erinevused nii sissetulekutes kui ka vaesusriskis.

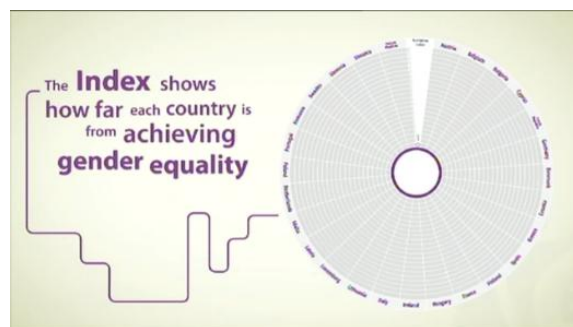
Teadmised: soolõhed kõrghariduse omandamisel, eriala valikus ja elukestvas õppes.

⁵⁸ Euroopa soolise võrdõiguslikkuse indeks töötati välja Euroopa Soolise võrdõiguslikkuse instituudi poolt 2012.aastal, selle alusel võrreldakse liikmesriikide edusamme soolise võrdsuse edendamisel, vt. Results for Gender Equality Index, <http://eige.europa.eu/category/activities/eu-gender-equality-index>

Aeg: ebavõrdsus ajakasutuses, naiste ja meeste erinevad kohustused laste eest hoolitsemisel ja kodutöodes. Samuti mõõdetakse seda, kui palju aega jääb meestele ja naistele sportimiseks ja kultuuri- ja meelelahutusüritustel osalemiseks ning mil määral tehakse vabatahtlikku tööd.

Võim: naiste ja meeste ebavõrdne esindatus poliitilistel ja majanduslikel võimupositsioonidel, mõõtes soolist lõhet valitsuses, parlamendis, kohaliku võimu juures, äriühingute nõukogudes ja juhatustes ning keskpanga otsustuskogudes.

Tervis: naiste ja meeste ebavõrdsus tervislikus seisundis ja arstiabi kättesaadavuses, mõõtes soolõhesid hinnangutes tervisele, oodatavas keskmises elueas, tervelt elada jäänud aastates, perearsti ja hambaarsti juurde pääsemises.

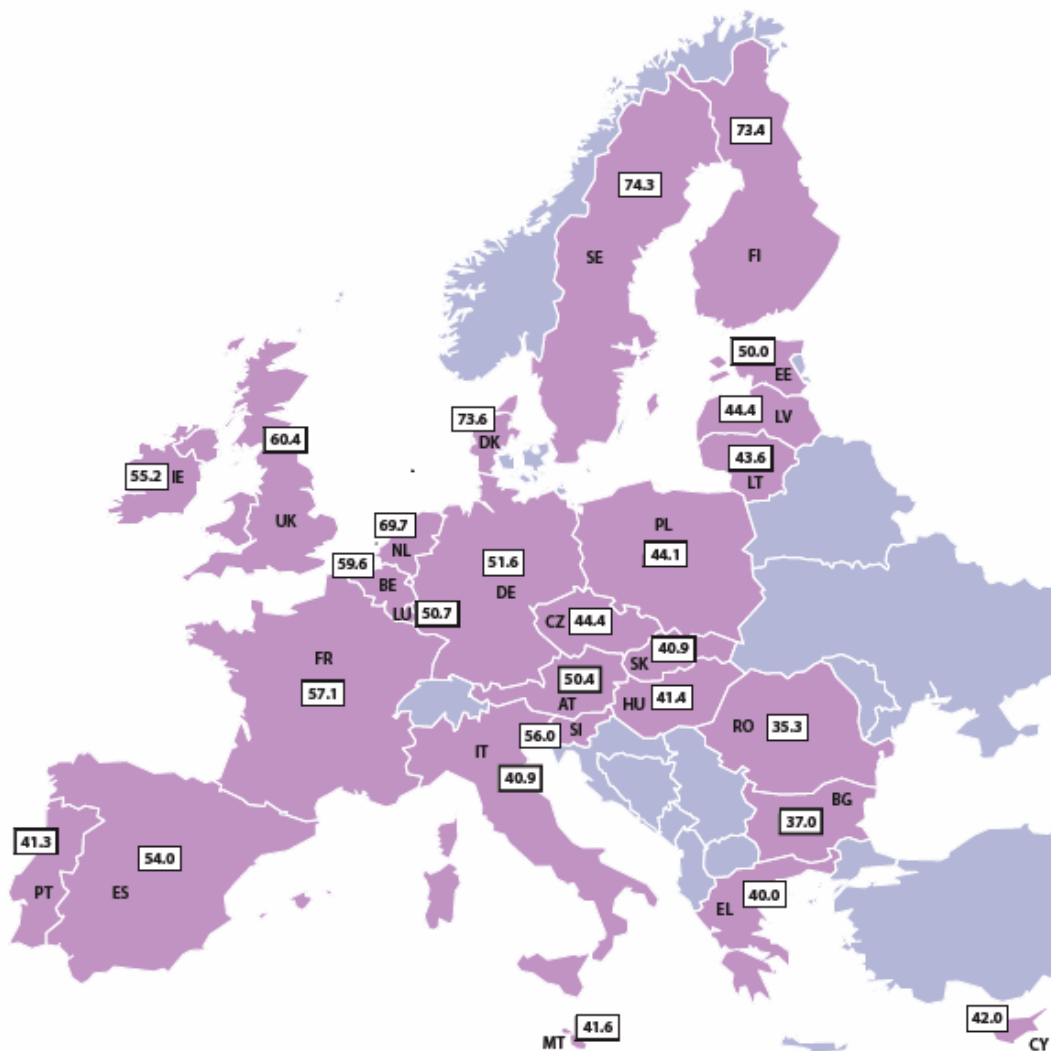

Euroopa soolise võrdõiguslikkuse indeksi arvutamise põhimõtted ja tulemused on allalaaditavad:

<http://eige.europa.eu/content/document/gender-equality-index-report>

Indeksi maksimumväärtuseks on 100 punkti – olukord, milleni pole jõutud üheski liikmesriigis.

The Gender Equality Index scores for EU-27

Riigid, kus on tehtud ja tehakse teadlikke ning süstemaatilisi pingutusi soolise võrdsuse ning üldisema sotsiaalse võrdsuse edendamiseks (näiteks Põhjamaad), on suures osas just seetõttu edukad ka paljudes teistes ühiskonnaelu valdkondades.

Arvukates EL poliitilistes dokumentides, millele ka Eesti riigina on alla kirjutanud, rõhutatakse, et soolise võrdsuse saavutamine, naiste ja meeste võrdväärse osaluse tagamine otsustusprotsessis ning muudes ühiskondlikes sektorites toob kaasa kõigi inimeste ressursside ja talentide kasutamise, ning on seetõttu ka majanduslikult otstarbekas.

III SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE TEEMADE KÄSITLEMINE PÕHIKOOLI ÜHISKONNAÕPETUSES

Vabariigi Valitsuse 28. jaanuari 2010. a määruse nr 14 *Põhikooli riiklik õppekava* lisa 5 *Põhikooli sotsiaalsed* kohaselt peavad õpilased ühiskonnaõpetuses omandama sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks ja aktiivsete kodanikena käitumiseks.

Vastavalt uuele ainekavale⁵⁹ taotletakse **põhikooli ühiskonnaõpetusega**, et õpilane tunneks huvi ühiskonna probleemide vastu, oskaks neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada, teaks, kuidas osaleda poliitikate kujundamises ja elluviimises, väärtustaks inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, käituks eetiliselt ja seaduskuulekalt, määratledes ennast ühiskonnaliikmena ja maailmakodanikuna.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka sotsiaalsete rühmade suhteid.

3.1. Põhikooli lõpus nõutavate sotsiaalsete pädevuste seos soolise võrdõiguslikkuse alateemadega

Vastavalt uuele ainekavale peab õpilane põhikooli lõpuks omandama hulga sotsiaalseid pädevusi.

Ei ole ainsatki pädevust ega oskust, mida ei saaks seostada soolise võrdõiguslikkuse aspekti käsitlemisega.

Järgnevas tabelis on toodud näited, kuidas nõutavad pädevused seostuvad teadmistega soolisest võrdõiguslikkusest.

⁵⁹ Vabariigi Valitsuse 28. jaanuari 2010. a määruse nr 14 „Põhikooli riiklik õppekava” lisa 5

<i>Põhikooli lõpus nõutavad teadmised ja oskused⁶⁰</i>	<i>Soolise võrdõiguslikkusega seotud teemad</i>
Inimühiskonna ajaloos ning nüüdisaja ühiskonnas toimuvate muutuste oluliste põhjuste ja tagajärgede mõistmine	<i>Liikumine naiste õiguste eest, muutused soosuhetes liikumisel agraarühiskonnast industriaalühiskonda ja edasi infoühiskonda, tööde jagunemine naiste ja meeste töödeks kui jäänuk traditsioonilisest peremudelist, muutuvad peremudelid, töö- ja pereelu tasakaal</i>
<i>Esmase tulevikuvisiooni valdamine</i>	<i>Ühiskonna arengu strateegiad, jätkusuutlik areng, sooline võrdõiguslikkus kui arengueesmärk</i>
<i>Demokraatia ja inimõiguste tundmine ja austamine, seaduskuulekus, kodanikuõiguste teadmine</i>	<i>Sooline võrdsus kui arenenud demokraatia tunnus, võrdse kohtlemise e. mittediskrimineerimise norm kui eeldus inimõiguste realiseerumisele, naiste ja meeste võrdse kohtlemise norm</i>
<i>Huvitatus enda, rahva, kogukonna ja maailma arengust, oma arvamuse kujundamine, teadlikkus kodanikuaktiivsuse võimalustest</i>	<i>Soorollide sotsialiseerimine</i>
<i>Lihtsamate uurimismeetodite tundmine ja õppetöös kasutamine</i>	<i>Kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed meetodid soolise ebavõrdsuse analüüsimisel</i>
Kultuuriliste eripärade tundmine ning lugupidav suhtumine individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse. (juhu, kui need pole inimsusevastased);	<i>Sugudevahelised suhted ja naiste-meeste staatused erinevates kultuurides ja usundites, soolise võrdsuse edendamise liberaalne (võrdsete võimaluste loomine) ja sotsiaaldemokraatlik (tulemuste võrdsus) ideoloogia</i>
Teadmised ja oskused sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas, väärtustades neid;	<i>Ühiskonnas kehtivad müüdid ja stereotüübid sugudevahelistest suhetest ja soorollidest, nende muutumine ja muutmise võimalused. Seadusnormid sotsiaalsete suhete kujundajana.</i>
Teadmised ja oskused enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning endasse ja teistesse positiivse suhtumise väärtustamine.	<i>Ühiskonnapoolsed traditsioonilised ootused soorollidele, soolise (ja seksuaalse) identiteedi kujunemist mõjutavad tegurid, riskikäitumine kui normatiivse maskuliinsuse aspekt, mehelikkuse uued vormid muutavas ühiskonnas jms.</i>

⁶⁰ Põhikooli riiklik õppekava lisa 5

3.2. Ühiskonnaõpetusega taotletavad pädevused

Lisaks üldistele sotsiaalsetele pädevustele nõutakse põhikooli lõpetajalt **konkreetsmaid pädevusi**. Pädevuste loetelust võib välja tuua järgmised, mis on arendatavad ja tagatavad soolise võrdõiguslikkuse temaatika käsitlemisega:

- 1) õpilane tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning oskab tuua näiteid soolise tasakaalu/(tuse) olukorrast otsustusprotsessides (Riigikogus, valitsuses, volikogudes, ettevõtete juhtimisel)
- 2) õpilane määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; oskab analüüsida Eesti ühiskonda võrreldes teiste EL liikmesriikidega erinevatest soolist võrdõiguslikkust iseloomustavatest tunnuste lõikes. Teab ja tunneb Eurostati ja Eurobaromeetri uuringuid.
- 3) õpilane tunneb ja järgib võrdse kohtlemise nõuet poiste ja tüdrukute, naiste ja meeste inimõiguste tagamisel, märkab soolisi eelarvamusi ja stereotüüpe, mis rikkumisi põhjustavad;
- 4) õpilane tunneb Euroopa Liidu põhiväärtusi, naiste ja meeste võrdsuse olemust ja poliitikaid selle saavutamiseks;
- 5) õpilane analüüsib kriitiliselt meedia ja muud infokeskkonda, mis on sooliselt diskrimineeriv või mis kinnistab seksistlike hoiakuid, eelarvamusi ja soostereotüüpe
- 6) õpilane oskab arvestada soouuringute ja soosotsioloogia uurimistulemustega sotsiaalainete valdkonnas oma uurimistöö tegemisel.

Soosüsteemi analüüsimiseks vajalikud pädevused arenevad ja kinnistuvad eelkõige aktiivõppe meetodeid kasutades.

3.3. Soolise võrdõiguslikkuse temaatiline lõiming inimeseõpetuse ainekavaga

3.3.1. I kooliaste

Esimeses kooliastmes on soolise võrdõiguslikkusega vahetult seotud ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Nii näiteks tuleks inimeseõpetuse õppekava põhiteemade puhul käsitleda ka soolisi aspekte:

	Soosuhete teemavaldkonnad	Küsimused, mida võiks arutada
Mina ja teised	Kõik inimesed on erinevad, aga võrdsed oma väärikuselt ja inimeseksolemise poolest.	Oskab näha sarnasusi tüdrukute ja poiste vahel, näha, kuidas välismaailm rõhutab erinevusi ja traditsioonilisi soorolliootusi nt välireklaamis, telereklaamis jne
Mina ja minu pere	Perekohustused ja soolised stereotüübid, soorollide stereotüüpsus	Kes milliseid töid teeb, kas tööd jagunevad naiste ja meeste töödeks või võivad kõik, kes oskavad ja saavad, neid teha Võrdsus peres
Mina, aeg ja asjad	Tütarlaste ja poiste huvid (sarnasus)	Kumb sa tahaksid olla: kas poiss või tüdruk? Miks? Kas inimese puhul on tema soo kõrval tähtsad ka muud omadused, nagu ausus ja austus teiste vastu, abivalmidus, töökus, sihikindlus, koostöövõime jne Kas need on võrdselt olulised või kumb kumma üles kaalub?
Mina ja meie	Kiusamine ja vägivald	Soopõhine vägivald ⁶¹ Poiste ja tüdrukute omavahelised ja vastastikused suhted koolis, kiusamine ja vägivald, põhjused ja tagajärjed, ennetustöö ⁶²

⁶¹ Laan, T., Reitelmann, E., Soo, K., Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajale. ENÜ Sihtasutus, 2012 kättesaadav: http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf

⁶² Gender matters. Manual on gender based violence affecting young people. Approaching Gender. <http://eycb.coe.int/gendermatters/default.htm>

3.3.2. II kooliaste

Riiklikus õppekavas on ette nähtud, et **teises kooliastmes** tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete, st. staatuste ja rollide süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt e. staatuseliselt ja rolliliselt erinevate rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes peaks olema lähiümbruse inimesed, kool ning õpilase kodukohas toimuvad sotsiaalsed protsessid.

Seega vajavad käsitlemist soosuhed, tütarlaste ja poiste, naiste ja meeste erinevad osalusmäärad ühes või teises valdkonnas, neile seatud erinevad ootused ja normid.

Nimetatud teemad võivad leida käsitlemist nt. inimeseõpetuses ja seksuaalkasvatuses.

Soosuhete teemavaldkonnad	Küsimused, mida võiks käsitleda
Soogruppide mõju ja ootused käitumisele NB murdeiga – seksuaalharidus. Turvalisus ja turvaline käitumine	Küsimused sellest, kuidas sugu ja sooliselt stereotüüpsed ootused mõjutavad enesehinnangut Mida tähendab „õige poiss, õige tüdruk“ ja selle kriitiline hindamine – soolised eelarvamused, naiselikkuse-mehelikkuse ideaalkuvandid ja nende mõju soolise identiteedi kujunemisele. sookaaslaste ootused ja ootustekohane käitumine, kaasneda võivad probleemid, nagu anoreksia, buliimia, uimastitarbimine Rollide muutumine vastavalt situatsioonile

3.3.3. III kooliaste

Inimeseõpetuse ainekohas seostuvad soolise võrdõiguslikkusega näiteks järgmised teemad : minapilt (sh. sooline identiteet) ja enesehinnang, erinevate soorühmade suhtes esitatavad normid ja reeglid, nende erinevused ja mõju minapildile ning enesehinnangule; murdega käsitlemisega seotult soorollide olemus ja nende määratletus soostereotüüpide poolt; naiselikkuse ja mehelikkuse suhtelisus; Eesti rahvastiku tervisenäitajate soolised erinevused, traditsiooniliste soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele, soolisus ja seksuaalne identiteet jms.

Ühiskonnaõpetuse tundides saab käsitleda naiste ja meeste võrdsuse küsimusi kõigis põhiteemades.

3.4. Soolise võrdõiguslikkuse teemad ja ühiskonnaõpetus

3.4.1. II kooliaste: ühiskonnaõpetus

Teise kooliastme ühiskonnaõpetuse põhiteemade käsitlemisel on üheks põhieesmärgiks vabaneda näilisest soolisest neutraalsusest, õppida nägema eri soogruppide olukorda (ja staatust), seostama ebavõrdsust ebaõiglusega ja inimõiguste rikkumisega, suuta vabalt arutleda soolisuse teemadel.

Teemad ainekavas	Soolise võrdõiguslikkusega seotud aspektid
I Sotsiaalsed suhted	Naised ja mehed – kaks kõige suuremat sotsiaalset rühma ühiskonnas, Soolise võrdõiguslikkuse ja naiste ning meeste võrdse kohtlemise põhimõtte. Naiste ja meeste sotsiaalne staatus Eesti ühiskonna erinevates eluvaldkondades, teistes EL liikmesriikides. Suuremad naisorganisatsioonid, mis tegelevad soolise võrdõiguslikkuse eest seismise ja selle edendamisega.
II. Demokraatia	
1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine	Naiste ja meeste võrdne osalemine otsustamisel. Nais- ja meessoost parlamendi ja valitsuse liikmete osakaal, volikogude sooline koosseis. Inimõigus – õigus võrdsele kohtlemisele, soolise diskrimineerimise keeld kui kõikide inimõiguste kasutamise eeldus
2. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas	Tütarlaste ja poiste rollid ja nende panus õpilasomavalitsuses. Laste õigus haridusele (sooline võrdsus hariduses) Kooli sisekord, kultuur ja suhtumine tüdrukutesse ja poistesse, tüdrukute ja poiste kaasamine otsuste tegemisse.
III. Töö ja tarbimine	
	Soolised stereotüübid elukutsete suhtes, traditsioonilised naiste ja meeste tööd, nende ajalooline päritolu, hoiakute muutumine, soostereotüüpidest vabade valikute olulisus Naiste ja meeste ajakasutuse erinevused, soolised tarbimiserinevused ja –eelistused
IV. Meedia ja teave	
	Naiste ja meeste soostereotüüpsed kuvandid meedias ja traditsiooniliste soorollide taastootmine Soostereotüübid ja müüdid meedias Soostereotüüpide kriitiline analüüs

3.4.2. III kooliaste: ühiskonnaõpetus

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on õpetajatele soovitatud enam tähelepanu pöörata poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitstesüsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasärääkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Sellega kaasneb kindlasti ka oma põhiõiguse – mitte olla ebasoodsamalt koheldud soo alusel, teadmine, st. oma põhiõiguste ja nende kaitsmise võimaluste teadmine.

III kooliastme ühiskonnaõpetus ja soolise võrdõiguslikkuse aspektid

Teemad ainekavas	Soolise võrdõiguslikkusega seotud aspektid
I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	
1. Meedia ja teave	Ajakirjanduse roll avaliku arvamuse kujundamisel ja soolise võrdõiguslikkuse edendamisel Turunduskommunikatsioon – sooliselt sihitud tarbijagrupid, seksistlik reklaam, seksistliku ja diskrimineeriva teabe ning arvamuse kriitiline analüüs. Fakti ja arvamuse eristamine.
2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur	Sooline kihistumine ja selle põhjused. Omistatud ja omandatud staatus. Sotsiaalne õiglus, sooline võrdsus (võrdõiguslikkus) kui ühiskonna arengu näitaja. Maskuliinsed ja feminiinsed väärtused ühiskonna kultuuris. Naiste ja meeste staatuste ja rollide seos kehtiva sooideoloogiaga ja soosüsteemiga.
3. Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor	Avaliku sektori institutsioonid, mis tegelevad soolise ebavõrdsuse küsimustega, inimeste põhiõiguste kaitsmisega Naiste ja meeste osakaalud eri sektorites
4. Ühiskonnaliikmete õigused	Naiste ja meeste õigus võrdsele kohtlemisele kõigis ühiskonnaelu valdkondades, riigi roll ja õigused-kohustused selle õiguse kaitsmisel – vastava seadustiku ja õiguskaitse organisatsioonide loomine. Otsese ja kaudse diskrimineerimise olemus. Inimkaubandus seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil, tööorjus.
II. Riik ja valitsemine	Naiste ja meeste esindatus ja kaasärääkimisvõimalused riigi ja ühiskonna jaoks olulisemate otsuste langetamisel.

1. Demokraatia	Naiste ja meeste osakaal otsustamisel kui demokraatia tunnus, naiste ja meeste osakaal Riigikogus, valitsuses jms .
2. Eesti valitsemiskord	Sotsiaalministeerium kui soolise võrdõiguslikkuse poliitika ja võrdse kohtlemise edendaja , Riigikogu, RK komisjonide ja valitsuse sooline koosseis, eri soogruppide vastutusalad KOV kohustused soolise võrdsuse edendamisel, õiguskaitse institutsioonid : soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik, tema poole pöördumise võimalused, Õiguskantsleri kohustused soolise võrdsuse edendamisel.. Valimistulemuste esitamine – sooline analüüs
III. Kodanikuühiskond	Naiste ja meeste kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Soolist võrdõiguslikkust edendavad kodanikuühiskonna organisatsioonid Eestis.
IV. Majandus	N/M proportsioon ettevõtluses, naiste väiksema esindatuse põhjused, ja positiivsete meetmete kasutamine naiste osakaalu tõstmiseks ettevõtluses Naiste osalemine ettevõtete nõukogudes ja EL poolt 2020. aastaks seatud 40% nõue Soolise ebavõrdsuse seos vaesusega, (üksikvanemad ja hariduseta isikud) Naiste ja meeste staatus tööturul, sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. (pensioniiga, vanemahüvitiste süsteem ja kasutamine), tööõigus, tööandjate ja töövõtjate õigused ja kohustused seoses võrdse kohtlemise normiga Sooline palgalõhe, võrdse töö eest võrdse palga maksmise norm

Analüüsimiseks ja arutlemiseks hea meeles pidada, et

soosüsteem ja sooline ebavõrdsus ilmneb eelkõige naiste ja meeste olukorda kirjeldavate statistiliste andmete võrdlemisel,

sooideoloogia aga eelkõige keeles, tekstides, diskursustes, sümbolites, mis vahendavad soolisi stereotüüpe.⁶³

⁶³ Diskursus (keel, tekst, kõne ja kommunikatsioon) on olulisim valdkond, kus ideoloogia ennast taastoodab (van Dijk 2005: 17).

3.5. Valik soolise võrdõiguslikkuse teemakäsitlusi põhikooli ühiskonnaõpetuss

3.5.1. Põhikooli II aste

3.5.1.1. SOOLINE VÕRDSUS

1. Õpitulemused:

1. Õpilased mõistavad kahe mõistepaari võrdsus-ebavõrdsus ja erinevus-sarnasus tähenduslikku erinevust, lähtudes arusaamast, et kõik inimesed on erinevad, aga inimestena võrdselt inimesed kõigi neile kuuluvate inim- ja põhiõigustega.
2. Õpilased mõistavad, et soolise ebavõrdsuse vähendamine ei tähenda kõigi inimeste ühesuguseks muutmist, vaid tasakaalustatuma, demokraatlikult ja efektiivsemalt toimiva jätkusuutliku ühiskonna loomist
3. Õpilased mõistavad, et sõnadega naine-mees, naised-mehed tähistatakse nais- ja meessoost elanikke ning minnakse kaugemale naise ja mehe tavatähendusest pere- või kooselusuhetes.
4. Teadvustatakse soolise ebavõrdsuse ilmingud rahvusvahelisel, EL ja riiklikul tasandil ja soolise võrdõiguslikkuse poliitika eesmärgid.
5. Õpilased oskavad kaasa mõelda, analüüsida ja arutleda, mida sooline ebavõrdsus ühiskonnas kaasa toob ning milles seisneb soolise võrdõiguslikkuse üldine hüve.

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale.

Sugu on üheks ühiskonna kirjeldamise põhikategooriaks, nagu seda on klass, rahvus, vanus jms. Sugu on igas ühiskonnas nii oluline põhikategooria, et see omistatakse sünniga igale inimesele vastavalt tema bioloogilistele sootunnustele.

Kõige levinumas tähenduses ongi sugu üheks inimese sotsiaal-demograafiliseks tunnuseks, kategooriaks, mille alusel saab võrrelda statistilisi andmeid, aga mitte ainult.

Kuigi bioloogiliste tunnuste alusel saab tavaliselt jagadagi inimesed kahte eraldi rühma, tähistatakse soolisuse mõistega ka **mehelikkust ja naiselikkust** – sotsiaalselt ja kultuuriliselt kokkulepitud arusaamu sellest, mida ühele või teisele soogrupile omaseks või kohaseks peetakse.

Selleks, et eristada muutumatuid bioloogilis-anatoomilisi ja soolisuse mõistega tähistatavaid psühholoogilisi, sotsiaalseid ja kultuurilisi erinevusi naiste ja meeste vahel, on kasutusele võetud nn. sotsiaalse soo mõiste, mis tähistab naiseks ja meheks olemise sotsiaal-kultuurilisi norme. Sotsiaalteadustes kasutatakse soolisuse mõistet valdavalt sotsiaalse soo tähenduses. Seega osutab *soolisuse* mõiste kõigele, mis assotsieerub kellegi sooga antud ühiskonnas. See hõlmab nii rolle, tegevusi, eelistusi kui teisi tunnuseid, mis on või mida ühiskond eeldab olevat tüüpilised tüdrukutele ja poistele või meestele või naistele. Need soolised erinevused

on omandatud sotsialiseerimise käigus ja ajas ning kultuuris muutuvad. Bioloogilise ja sotsiaalse soo eristamine on oluline, et rõhutada nn. sotsiaalse soo muutuvat tähendust.

 Slaid:

Bioloogiline sugu (ingl.k. sex) – naiste ja meeste anatoomilised, füsioloogilised ja geneetilised erinevused

Sotsiaalne sugu (ingl. k. gender) – isiku enda ja teistega jagatud arusaam sellest, mida peetakse ühiskonnas naiselikuks või mehelikuks ning ühiskonnapoolsed ootused naiseks ja meheks olemisele, soorollid ja naiste-meeste vahelised domineerimissuhted

Meeste ja naiste bioloogilised erinevused piirduvad keha anatoomiliste erinevustega (lihasmassi suurus, reproduktiivsed funktsioonid jms.) Psüühika, mõtlemine ja käitumist suunav ajutegevus on aga suuresti sootsiumi poolt kujundatud.

Mehe sookategoriale antud ühiskonnas kohaseks peetavat käitumist nimetatakse maskuliinsuseks ja naise sookategoriale vastavaks peetavat feminiinsuseks.

Maskuliinsus ja feminiinsus ei ole indiviidi fikseeritud kehalised olemused või kindlate iseloomujoonte kogumid, vaid sotsiaalses tegevuses kujundatud praktikate kogumid, mis erinevad vastavalt sotsiaalsetele tingimustele ja sugudevahelistele suhetele.

Arvukate hoiakuliste märkidega antakse tüdrukutele signaale selle kohta, mida neilt oodatakse ja millised nad peavad olema – õrnad, hoolivad, leplikud, tulevased emad ja kodu eest vastutajad. Poisid saavad aga ettekujutuse sellest, et nad peavad olema julged ja tugevad, ettevõtlikud, juhtijad, arendajad ja kodu ning kodumaa kaitsjad. (Vt. sotsialiseerimine).

Tähendused, mida (sotsiaalsetele) sugudele omistatakse, pole muutumatud ja kindlad, need varieeruvad mitte ainult vastavalt kultuurilisele ja ajaloolisele kontekstile, vaid ka olukordadele ja situatsioonidele.

Bioloogilised erinevused:

*on kindlad ja püsivad,
ei muutu aja jooksul ja erinevates kultuurides.*

Sotsiaalsed erinevused:

*on kujunenud ühiskondlike suhete ajaloos,
on muudetavad, muutuvad aja jooksul ja erinevates kultuurides*

Soolisuse, naiselikkuse ja mehelikkuse mõiste on tähendusrikkam kui näiliselt alati vastanduv mõistepaar naine-mees. Oma sotsiaal-kultuurilises tähenduses on sugu/soolisus kujunenud ka üldmõisteks, kategooriaks, mille alusel mitte ainult inimesi, vaid ka muid ühiselu aspekte iseloomustatakse naiselikkuse ja mehelikkuse (feminiinsuse – maskuliinsuse) skaalal.

See tähendab ühtlasi, et feminiinsus ei kaasne automaatselt naiseks olemisega ja maskuliinsus meheks olemisega.

Soolisuse kategooriat kasutatakse selleks, et sotsiaalseid protsesse ja struktuure nähtavaks teha, sest sugu määrab paljuskü ära selle, kuidas inimese elu on määratletud individuaalsel, perekondlikul, grupi ja sotsiaalsel tasandil.

Õpilastele selgitatavad mõisted :

Sugu ja soolisus

Bioloogiline ja sotsiaalne sugu

Sugu kui elanikkonna rühmitamise kategooria

Soolise ebavõrdsuse väljendumine statistiliste andmete põhjal

ebavõrdsuse väljendumine müütide, stereotüüpide, keelekasutuse jms. põhjal.

Sugu on ühiskonna põhikategooria

Soo alusel jaguneb ühiskond kaheks kõige suuremaks sotsiaalseks grupiks – naissoost ja meessoost isikuteks

Soolisus määrab inimese elutee, võimalused ja õigused ning ühiskonna poolt heakskiidetud käitumismudelid

 slaid:

Sooline võrdõiguslikkus tähendab

naiste ja meeste võrdseid õigusi, kohustusi, vastutusi ja võimalusi

Tunnis planeeritavad tegevused ja ülesanded

Alateema: Bioloogiline või sotsiaalne sugu?

Õpitulemus:

Õpilased mõistavad ja oskavad näidete varal seletada bioloogilise ja sotsiaalse soo erinevusi ning naiseks ja meheks olemise tähenduste muutumist ajalises ning kultuurilises mõõtnes.

Õpilased mõistavad, et soolise võrdõiguslikkuse saavutamine on kõikide riikide arengueesmärgiks

Õpilased teavad, milliseid valdkondi soolise võrdõiguslikkuse teema puudutab

Tegevus klassis:

Variant 1:

Lugege esmalt õpilastele ette järgmised tegevused ja paluge neil tuvastada ja põhjendada, kas tegemist on bioloogilistest teguritest tulenevate või sotsiaalselt määratud rollidega?

Laste sünnitamine

Laste kasvatamine

Pükste kandmine

Söögitegemine

Auto parandamine

Kodu remontimine

Seejärel selgitage õpilastele bioloogilise ja sotsiaalse soo erinevust:

 slaid:

Bioloogiline sugu - inimeste eristamine nais- ja meessoost isikuteks bioloogiliste sootunnuste põhjal. Bioloogilised erinevused on kindlad ja püsivad ning ei muutu aja jooksul ja erinevates kultuurides.

 slaid:

Sotsiaalne sugu - bioloogilise soo põhjal naistele ja meestele omistatavad omadused, mis on sotsiaalselt konstrueeritud ehk naiseks ja meheks olemise ühiskonnapoolsed ootused ja rollid. Sotsiaalsed erinevused on ühiskonnas kujunenud aja jooksul ja muutuvad aja jooksul ja erinevates kultuurides.

Pöörduge tagasi alguses ettelõetud nimekirja juurde.

Millised neist rollidest või tegevustest on viimase 50 aasta jooksul muutunud? Kuidas need võivad erineda teises kultuurides?

Paluge õpilastele veel taolisi näiteid tuua.

Kuidas suhtutakse inimestesse, kes ei vasta ühiskonnas levinud soorollidele? ⁶⁴

Variant 2

Jagage tahvel pooleks, ühele poolele kirjutage N, teisele M.

Paluge õpilastel nimetada omadusi, oskusi, mis seostuvad naistega, kirjutage need tahvlile. Seejärel paluge nimetada omadusi, oskusi, mis seostuvad meestega, kirjutage need tahvlile.

Seejärel arutlege, kas võib mõni naine vastata ka meestele omaseks peetavale ja vastupidi. Järeldusena peaksid õpilased mõistma, et kõik naised ja mehed on erinevad. Tahvlile kirjutamisel kirjeldabki peamiselt sotsiaalset sugu e. omadusi, mida soostereotüüpselt eeldatakse naistelt ja meestelt.

Ainsad bioloogiaga seotud sõnad on seotud emaks ja isaks olemisega.

Harjutus võimaldab arutleda ka mõistete *naine-mees*, *poiss-tüdruk* ning *võrdsuse* ja *erinevuse* tähenduse üle:

⁶⁴ Harjutus põhineb sarnasel ülesandel õppejuhiste kogumikus "Lesson Plan - Gender Variance" (Burns, 2005)

 slaid:

Mõisted

Poiss ja tüdruk, naine ja mees = naissoost isik ja meessoost isik

Mõistetepaarid:

- võrdsus ja ebavõrdsus
- erinevus ja sarnasus
-

Kõik inimesed on erinevad aga võrdselt inimesed (inimõiguste kontekst ja põhimõte)

Alateema: Mida tähendab sooline võrdõiguslikkus?

Sissejuhatuseks

Mõiste „sooline võrdõiguslikkus“ on mitmeaspektne – see sisaldab nii majanduslikku, kultuurilist kui sotsiaalset mõõdet. Neist olulisemateks on näiteks

- võrdne õigus haridusele kui tööturul kujunevat olukorda kõige enam mõjutav aspekt,
- võrdsed õigused ja võimalused ning osalemine tööturul, mis on vahetult seotud ettekujutustega naise ja mehe rollidest töö- ja pereelus,
- naiste ja meeste poolt tehtava töö iseloom ja nende tööde tasustamine, milles peegelduvad naiste ja meeste erinevad olukorrad ja elutingimused,
- naiste ja meeste osakaal ühiskonna otsustustasanditel.

Soolise ebavõrdsuse all mõistetakse selliseid olukordi, kus ühel soogrupil on elus vähem õigusi ja võimalusi kas oma bioloogilise soo või antud soogrupile iseloomulikuks peetavate omaduste tõttu.

Naiste ja meeste vaheline ebavõrdsus rikub põhiõigusi. Ebavõrdsus koormab majandust ja põhjustab annete kasutamatajätmist. Soolise võrdõiguslikkuse suurendamine aga võib tuua kasu nii majandusele kui jätkusuutlikule arengule.

Õpilastelt võib küsida, kas nad on kuulnud või märganud, milles väljendub sooline ebavõrdsus?

Tuua näiteks statistilisi näiteid haridusest, tööturult, poliitikas osalemisest vms.

Eesti tööturul esineb Euroopa Liidu liikmesriikidest suurim sooline lõhe naiste ja meeste keskmistes palkades, ulatudes ligi 30 %-ni. Sooline palgalõhe, mis on mõjutatud paljude tegurite, nagu tööturu segregatsioon, stereotüüpsed haridusvalikud, sooline diskrimineerimine jms poolt, põhjustab omakorda mitmeid sotsiaalseid probleeme, sh naiste vaesumist, madalamaid pensione ja muude, palgaga seotud hüvitiste erinevat suurust.

Eesti tööturгу iseloomustab suur horisontaalne ja vertikaalne sooline segregatsioon - naised ja mehed on koondunud erinevatesse tööturu sektoritesse ja valdkondadesse ning ametikohtadele.

Vaatamata naissoost kodanike mõningasele arvulisele enamusele ühiskonnas ning näiliselt meestega võrdsetele võimalustele kandideerida ning saada valituks, on naised Eestis poliitilises otsustusprotsessis, eriti kõrgematel tasanditel, endiselt olulisel määral alaesindatud.

Sooline ebavõrdsus ilmneb hariduse valdkonnas, kus täheldatakse poiste suuremat väljalangemist üldhariduskoolist võrreldes tüdrukutega, samas pea kahekordset tütarlaste ülekaalu kõrgkoolilõpetajate hulgas.

Õpilastega võib arutleda, kas bioloogiline sugu või hoopis erinevad hoiakud ning ootused naiste ja meeste suhtes määravad osalemise Riigikogus?

Näidata mõne Põhjamaa riigi valitsuse pilti, kus naiste-meeste osakaal on peaaegu võrdne, võrrelda seda Eesti valitsuse soolise koosseisuga, kus naised on kogu iseseisvusperioodil väga tagasihoidlikult esindatud. Mõelda ja analüüsida, kelle maailmanägemine ja huvid on sellise otsustamise juures ülekaalukalt esindatud ja mida see ühiskonna arengu jaoks tähendab.

Alateema: Mida tähendab soolise ebavõrdsuse vähendamine?

Naiste ja meeste võrdsus on üks viiest põhiväärtusest, millel Euroopa Liit rajaneb. Juba 1957. aastal kirjutati esimesse aluslepingusse, Rooma lepingusse sisse kohustus, et riigid kohustuvad järgima normi, mille kohaselt naistele ja meestele tuleb võrdse töö eest maksta võrdset tasu.

Nüüdseks on kõik liikmesriigid kohustatud püüdlema naiste ja meeste vahelise võrdõiguslikkuse poole kõigis oma tegevustes⁶⁵. Sooline võrdõiguslikkus on ette nähtud põhiõiguste hartaga⁶⁶, sellega keelatakse ka igasugune soo alusel diskrimineerimine.

Soolise ebavõrdsuse vähendamine ja võrdsuse edendamine EL-s

Euroopa Komisjon avaldab *naiste ja meeste võrdõiguslikkuse strateegiaid* – viieaastaseid tööprogramme, mille alusel edendatakse soolist võrdõiguslikkust kõigis poliitikavaldkondades teatud temaatiliste prioriteetide valguses.⁶⁷

Näiteks perioodiks 2010-2015 on strateegilisteks eesmärkideks:

- Naiste ja meeste võrdse majandusliku sõltumatuse saavutamine.
- Võrdse tasu maksmine samaväärse töö eest.

⁶⁵ Euroopa Liidu lepingu artiklid 2 ja 3, Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 8.

⁶⁶ ELT C 303, 14.12.2007, lk 1, artikkel 23.

⁶⁷ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja sotsiaalkomiteele ja Regioonide Komiteele: Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse strateegia 2010–2015 Brüssel 21.9.2010, KOM(2010) 491 lõplik
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:et:PDF>

- Võrdsus otsustamistasandil (poliitikas, majandusalaste otsuste tegemisel, teaduses ja tehnoloogias).
- Väärikus, isikupuutumatus ja soolise vägivalga lõpetamine (eesmärgiks on kaitsta põhiõigust elule, ohutusele, vabadusele, väärikusele ning kehalisele ja emotsionaalsele puutumatusse, kaotada inimkaubandus ning naiste ja tütarlaste seksuaalne ärakasutamine).
- Soolise võrdõiguslikkuse edendamine väljaspool Euroopa Liidu piire.
- Horisontaalsed küsimused, nt. soorollide stereotüübid, seadusandluse muutmine, soolise võrdõiguslikkuse edendamise juhtimine jms eesmärgid, piirata sooliste stereotüüpide edasikandmist kõigil haridusastmetel, meedias, tööturul ning soodustada tütarlaste ja poiste ebatraditsioonilisi haridusteid ning kutsevalikuid.

Kuna praktika näitab, et suurem sooline võrdsus toetab majanduskasvu ja jätkusuutlikku arengut, on soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide arvessevõtmine oluline ka laiemates üleeuroopalistes strateegiates, nagu näiteks Euroopa 2020, mis koordineerib liikmesriikide tegevust.

Euroopa Liidu soolise võrdõiguslikkuse poliitika strateegiliste eesmärkide sisu ja tähendus

Strateegiline eesmärk	Indiviidi inimõigused	Riiklik tasand
Võrdne majanduslik iseseisvus	Majanduslik iseseisvus on eeltingimus, mis võimaldab nii meestel kui ka naistel omada kontrolli enda elu üle ja teha vabadel valikutel põhinevaid otsuseid. Elatise teenimine on peamine viis selle saavutamiseks.	Naiste arvu suurendamine tööturul aitab tasakaalustada tööelise elanikkonna osakaalu vähenemist ning vähendab seega survet riikide eelarvele ja sotsiaalkaitssüsteemile, suurendab inimkapitali ja tõstab konkurentsivõimet. Töö- ja eraelu vahelist tasakaalu hõlbustavatel meetmetel võib olla positiivne mõju sündivusele.
Võrdne tasu võrdse ja võrdväärse töö eest	Kehtivad õigusnormid võimaldavad indiviidi õigust saada sama ja/või võrdväärse töö eest võrdset tasu, kaitsta seda õigust kas kohtus või muudes institutsioonides. Võrdse tasu norm kehtib iga konkreetse ettevõtte, organisatsiooni raames. Läbipaistvate palgasüsteemide rakendamine võimaldab töötajatel hinnata õiglust tööde tasustamisel.	Soolise palgaerinevuse algpõhjused kujutavad endast laiemat teemat kui võrdse töö eest võrdse tasu maksmine: vastuoluline on suur lõhe naiste haridustaseme ja erialase arengu vahel; tööturg on jagunenud ajalooliselt nii, et naised ja mehed töötavad endiselt erinevates sektorites ja erinevatel

	Tööandjaid toetatakse selliste vahenditega ja juhistega, millega vähendatakse õigustamatuid soolisi palgaerinevusi.	töökohtadel. Ühelt poolt töötab teatavates sektorites tihti liiga palju naisi või mehi, kusjuures nn naiste elukutsed (enamasti tervishoius, hariduses ja avalikus halduses) on enamasti vähem väärtustatud ja tasustatud kui tüüpilised meeste tööd.
Võrdsus otsustamistasandil	Suuremas osas liikmesriikides on naised vähemuses otsuste tegemisega seotud menetlustes ja ametikohtadel, see kogemus on piiravaks järgmise põlvkonna noortele naistele oma karjääri ja elutee valikul.	Liikmesriikides on naised vähemuses otsuste tegemisega seotud menetlustes ja ametikohtadel, eriti kõrgemal tasandil, olenemata asjaolust, et nad moodustavad peaaegu poole töötajaskonnast ja rohkem kui poole uutest ülikoolilõpetajatest ELis. Seega on tegemist erinevate annete, elukogemuste ebaotstarbeka kasutamisega. Juhtival ametikohtadel töötavate naiste suurema arvu ja ettevõtte tulemuslikkuse vahel on positiivne seos.
Väärikus ja isikupuutumatus ning soolise vägivalla lõpetamine	Naised on pidanud taluma mitmesuguseid vägivallavorme üksnes seepärast, et nad on naised, (nt. koduvägivalda, seksuaalset ahistamist, vägistamist, seksuaalset vägivalda konflikti olukorras, kahjulikke traditsioone või tavasid, nagu naiste suguelundite moonutamine, sundabielud ja aumõrvad. Euroopas on 20–25 % naistest pidanud taluma füüsilist vägivalda vähemalt korra elus.	

Euroopa Liidus on vastu võetud „Soolise võrdõiguslikkuse Euroopa pakt”⁶⁸ ja „Naiste harta”⁶⁹ ja kõigi tegevuste planeerimisel ja eluviimisel toetatakse eelnevalt elluviidud

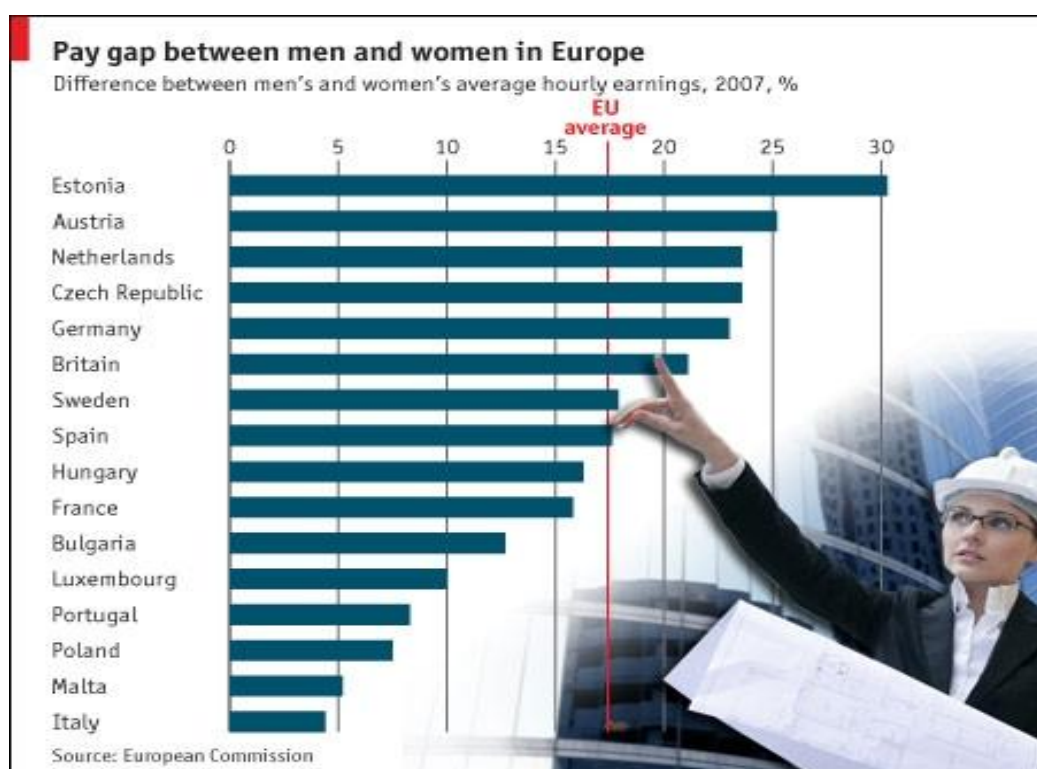
⁶⁸ Euroopa Ülemkogu 2006. aasta märtsi järeldused (7775/1/06).

naiste ja meeste võrdõiguslikkuse tegevuskavade (Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhised)⁷⁰ kogemustele.

Õpilastega võib arutleda, millistest teemadest nad on kuulnud ja mida.

On hea teada, et on kaks erinevat, aga omavahel seotud teemat – sooline palgalõhe (indikaator soolise ebavõrdsuse mõõtmiseks ühiskonna/tööturu tasemel) ja võrdse ja võrdväärse töö eest võrdse tasu maksmise norm (töökoha, ettevõtte ja/või organisatsiooni tasemel).

 slaid:

Soolise palgalõhe indikaator on väga üldine, mõõtes keskmise töötasu erinevust kogu tööturu ulatuses – see ei mõõda ühel ja samal tegevusalal ning töökohal ilmnevaid erinevusi. Samuti ei luba see näitaja teha kindlaid järeldusi ühe või teise palgaerinevuse põhjuse olulisuse kohta lõhe suuruse mõjutajana. Siiski annab keskmise palga erinevus teatud üldmulje naiste ja meeste olukorrast tööturul. Soolise palgalõhe arvutamiseks võrreldakse nais- ja meestöötajate keskmiste tunnipalkade vahet.

⁶⁹ KOM(2010) 78.

⁷⁰ Komisjoni teatis Nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele - Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse juhised 2006-2010 {SEK(2006) 275}

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0092:et:NOT>

Soolise palgaerinevuse üheks põhjuseks on nn naiste- ja meestetööde erinev väärtustamine: ametitega, kus ülekaalukalt töötavad mehed, seotud vastutusi ja kompetentse hinnatakse kõrgemalt.

Lisamaterjale õpetajale

Euroopa Liidu soolise võrdõiguslikkuse poliitika valdkondadest avaldab Euroopa Komisjon iga-aastaselt vastavaid aruandeid: *Annual Reports on Equality between Women and Men*, mis avaldatakse EK Õiguse peadirektoraadi koduleheküljel:

http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/document/index_en.htm

http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/index_et.htm

Euroopa soolise võrdõiguslikkuse indeksi arvutamise aluseks olevaid andmeid leiab vastavast andmebaasist : <http://eige.europa.eu/content/gender-equality-index> ja/või publikatsioonidest *Gender equality Index. Country profiles*:<http://eige.europa.eu/sites/default/files/Gender-Equality-Index-Country-Profiles.pdf>

3.5.1.2. DEMOKRAATIA: NAISED JA MEHED POLIITIKAS

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad, et otsustusprotsessid on demokraatlikud, kui neist saavad osa võtta grupid, keda otsused puudutavad

Õpilased mõistavad, et naiste ja meeste võrdsem osalus tagab ka võrdsuse erinevate huvidega naistegruppide ja erinevate huvidega meestegruppide esindatuse vahel

Õpilased teavad, et naiste ja meeste võrdne osalus poliitikas on üheks demokraatia mõõtmise tunnuseks

Õpilased oskavad arutleda naiste ja meeste osaluse ja soolise tasakaalu üle poliitilises otsustusprotsessis,

mõistavad, et poliitikas osalemine ei ole seotud bioloogilise sooga,

oskavad välja tuua stereotüüpsed hoiakud ja eelarvamused ning need ühisarutelu käigus kummutada,

oskavad põhjendada, et tasakaalustatum osalemine on arenenud demokraatiade tunnuseks.

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale.

Demokraatia toetub põhimõttele, et kõigil kodanikel ja ühiskonnagruppidel olenemata nende rassist, soost, rahvusest jne. on võrdne võimalus mõjutada nendesse puutuvaid otsuseid – see aga eeldab, et demokraatlikud põhimõtted oleksid juurdunud inimeste hoiakutesse ja käitumisse.

Arenenud demokraatiat iseloomustab see, kuivõrd inimesed tajuvad ennast iseseisvatena, ühiskonda mõjutavatena, ennast teostavatena, eesmärgi omavate ja endasse ning teistesse positiivselt suhtuvatena, ehk siis sisemiselt vabadena.

Inimese õigust vabale eneseteostusele ja inimväärikusele saab tagada ainult ühiskonnas, kus lisaks vabadusele väärtustatakse ka võrdsust, õiglust ja tolerantsust. See on ühiskond, kus mitmekesisus on normiks, kus soolised ja rahvuslikud erinevused ei mängi enam rolli inimeste staatuse kujunemisel ja erinevate sotsiaalsete gruppide osalemist ühiskonnaelus ei takista hierarhilised võimusuhted. Iga indiviidi seisukohalt tähendaks see õigluse tunnetamist, ühiskonna arengu aspektist aga ratsionaalsust – kõigi inimeste potentsiaali rakendamist ja homogeensema ühiskonna poole liikumist. Demokraatliku ühiskonnakorralduseni jõudmine on pikk ja aeganõudev protsess, sest eeldab paljude varasemate arusaamade ja hoiakute muutmist.

Demokraatia ei ole ainult termin ühiskonnakorralduse määramiseks, see on ka igapäevane elustiil, mis peaks kajastuma iga organisatsiooni, sh. kooli töös ning inimeste hoiakutes ja väärtustes.

Eesti ja Ida-Euroopa riikide lähiajalugu on jätnud sügava jälje inimeste mõttemaailma ja arusaamadesse. Ühiskonnas ilmnevad hoiakud on paljuski pärit nõukogude perioodist. Seda peegeldavad mõttemallid, mille kohaselt sotsiaalsete probleemide väljatoomises nähakse rünnakut võimalolijate vastu või arusaamad sellest, et “kes pole meie poolt, on meie vastu”. Endiselt püütakse teha vahet n-ö ideoloogiliselt õige ja vale maailmavaate vahel jms. Aeg-ajalt väljendub see ka totalitaarses poliitkultuuris ja otsustamises võimupositsioonilt. Eesti lähiminevikust pärit väärtushoiakud, mille kohaselt inimest ei väärtustatud, ilmnevad keelekasutuses, mõtlemisviisis, mõistetes, mida mõtlemiseks-arutamiseks kasutatakse, hirmudes ja eelarvamustes.

Nii sugudevahelise võrdsuse kui vähemusgruppide võrdse kohtlemise teema on poliitikute ja arvamusiidrite hulgas endiselt suhteliselt marginaalne.

Naiste ja meeste võrdsus nende õigustes valida ja olla valitud saavutati lääneriikides pika võitluse tulemusena.

Naised ja mehed on ühiskonnas kaheks kõige suuremaks grupiks ja neil on võrdselt õigus olla esindatud otsustustasandil.

Sallivus, mille puhul mõeldakse eelkõige suhtumist vähemustesse – **vähemusgruppidesse kuuluvate inimeste** ja teistsuguseid vaateid esindavate isikute suhtes, on samuti vajalik demokraatia arenguks.

Võrdsuse ja demokraatia selgitamisel tuleks toetuda ajaloo tundides käsitletud teemale, küsimusele, millal ja kuidas jõuti naiste kui täieõiguslike kodanike tunnustamiseni valijate ja valitutena.

Naisõigustluse esimene laine, selle tekkimise ajaloolis-kultuuriline taust.

Naiste ees seisnud barjäärid:

Naiste valimisõigus Eesti Wabariigis,

Naiste osalemine poliitikaprotsessides nüüdisajal.

Naiste alaesindatust poliitiliste otsuste vastuvõtmisel peetakse demokraatia puuduseks.

Tegevused (tunnis või eelnevalt koduse ülesandena)

Anda ühele õpilastegrupile ülesanne välja selgitada, kui palju on Eesti Riigikogus naisi ja mehi ning leida sama näitaja mõnede teiste maailma riikide (nt. Põhjamaade ja mõnede teiste riikide , nt. Egiptus, Kuveit, Ukraina parlamentide kohta.)⁷¹

Teisele grupile võib anda ülesande välja selgitada, kui palju on naissoost ministreid Eestis ja Venemaal, kui palju Norras ja Soomes?

Esitada saadud tulemused nii, et neid saaks võrrelda visuaalselt, nt parlamentide sooline koosseis statistiliselt, diagrammidena, valitsuste koosseisusid saab võrrelda piltide abil.

Seejärel lugege õpilastele ette järgmised väited ning paluge igal õpilasel individuaalselt hinnata, kuivõrd nad väidetega nõustuvad (kasutage järgmisi hinnanguid – täiesti nõus, pigem nõus, pigem ei ole nõus, üldse ei ole nõus, ei oska öelda):

- Eestile oleks kasulik, kui tipp-poliitikas osaleks rohkem naisi
- Mehed on usaldusväärsemad poliitikud
- Järgmine Eesti president võiks olla naissoost
- Mehed teevad ratsionaalsemaid otsuseid
- Naiste ja meeste võrdväärne osalus poliitikas muudaks Eesti poliitilist kultuuri tasakaalukamaks
- Hääletaksin valimistel pigem meessoost kandidaadi poolt
- Naiste suurem osalemine poliitikas on vajalik erinevate kogemuste ja erinevate naistegruppide huvide paremaks esindamiseks

Peale väidete esitamist lugege need uuesti ette ja paluge õpilastel iga väite puhul käega märku anda, kuivõrd nad väitega nõustuvad. Iga väite puhul paluge mõnel õpilasel oma seisukohta põhjendada.

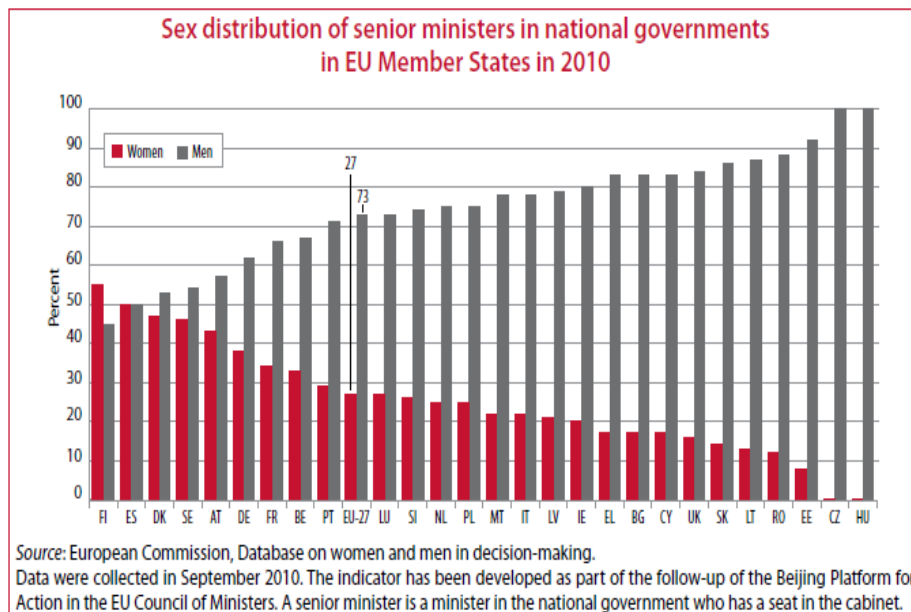
Arutlege, millega võib põhjendada erinevusi?

Millist kasu saaks ühiskond, kui naised ja mehed osaleksid otsuste tegemisel ja seaduste väljatöötamisel võrdsemal hulgal?

Arutelu käigus rõhutage õpilastele, et üks olulisi demokraatia põhimõtteid on kõigi inimgruppide proportsionaalne esindatus ühiskonna jaoks kõige olulisemate otsuste tegemisel. Mainige ka, et naiste ja meeste suhtarv poliitiliste ja majandusotsuste tipptasandil on üks rahvusvaheliselt enam jälgitavaid indikaatoreid, mille abil mõõdetakse ühiskonna arengutaset põhimõttel, et mida võrdsemal arvu mehi ja naisi kaasatud, seda demokraatlikum ja arenenum on ühiskond.

⁷¹ Andmebaas PARLINE, <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

slaid:

Lisamaterjale õpetajale

Euroopa Liidu andmebaas: Naiste ja meeste osalemine otsustustasandil

Naiste ja meeste osalemist majandusliku ja poliitilise võimu tasandil mõõdetakse Euroopa Liidus 18 indikaatori lõikes (European Commission Database).

http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/index_en.htm

Andmebaas võimaldab analüüsida statistilisi andmeid ajalises perspektiivis.

Lisaks poliitilisele esindatusele mitmesugustes kogudes võrreldakse naiste ja meeste osakaalu ka majanduse, finantstegevuse, avaliku halduse ja kohtusüsteemi tippametites. Pariteetsuse künniseks, kuhu peaks välja jõudma, peetakse kummagi soo puhul 40% minimaalset osalusmäära.

Vabariigi Valitsus 2011-

3.5.1.3. SEKSISTLIK REKLAAM KUI SOOLISE EBAVÕRDSUSE ILMING

Õpitulemused:

1. Õpilased mõistavad, kuidas reklaamsõnumitega taasluuakse eelarvamusi selle kohta, kuidas nad peaksid käituma, et neid peetaks "tõelisteks" tüdrukuteks, poisteks, naisteks või meesteks;
2. Õpilased oskavad analüüsida, milliseid sugudevahelisi suhteid reklaam vahendab
3. Õpilased oskavad näha, milliseid soostereotüüpe reklaamis kasutatakse
4. Õpilased oskavad kriitiliselt hinnata, kas tegemist on üht või teist sugupoolt alavääristava (seksistliku) reklaamiga

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

Sotsialiseerumine on protsess, mille käigus kujunevad inimese identiteet, väärtused, tõekspidamised ja hoiakud, mis annavad talle koha ja rolli ühiskonnas, milles ta üles kasvab. Meedia on üheks institutsiooniks, kus igapäevaste praktikate kaudu toimub ühiskonna soosüsteemi taastootmine, kus esitatakse naiseks ja meheks olemise stereotüüpseid normatiive, aga ka nendevahelisi domineerimis-allumissuhteid. Kommertssõnumid mängivad laste- ja noortekultuuris üha domineerivamat rolli, mõjutades nii laste nägemust iseendast, oma keskkonnast kui ka sugudevahelistest suhetest.

Kuna turundus lähtub oma sihtgrupist, siis pea alati võib märgata reklaami kontseptsioonis seda, mida peetakse „mehelikuks“, mida „naiselikuks“, mis justkui „olemuslikult“ sobib rohkem meestele või naistele.

Reklaam mitte ainult ei erguta inimesi erinevaid tooteid ostma, vaid saadab sõnumeid ka selle kohta, kuidas inimene peaks käituma, et teda peetaks edukaks, normaalseks, meeldivaks jms. Just reklaamides on sageli esitatud situatsioone, kus naistele ja meestele on antud kindlad, soostereotüüpide kohased rollid ja/või omadused.

Kuna soostereotüüpe kinnitavad sõnumid ümbritsevad õpilasi nii televiisoris, ajalehtedes, filmides ja Internetis – muutuvad need normideks, millele vastavust hakatakse oma sooidentiteedi kujundamisel hindama. Õpilastel tekib ettekujutus, et just selliseid omadusi, rolle ja välist käitumist neilt oodatakse ja nõutakse. Kuvandid võivad luua mingi hetkelise mulje, tunde, mõtte ja jääda alateadvusesse, aga nad võivad kinnistuda ka väga pikaks ajaks, kujunedes tavapäraseks tõekspidamiseks, hoiakuks, stereotüübiks või müüdiks. Kitsad soorollimudelid ja neile vastamise püüdlused võivad viia negatiivsete tagajärgedeni, nagu söömishäireteni, madala enesehinnanguni või muu ennastkahjustava käitumiseni.

Reklaamide kriitilisel hindamisel võib aga välja lugeda ka seda, millised soosuhted ja ideed valitsevad ühiskonnas.

Reklaamides kasutatavaid stereotüüpe võib vaadelda ka kui võimu näitamise vahendit. Stereotüübid on seotud naiste ja meeste ning nendevaheliste suhete kajastamisega.

Tütarlaste ja poiste, naiste ja meeste vastandamine ja erinev väärtustamine on taasiseseisvunud Eesti viimase paarikümne aasta jooksul kujunenud loomulikuks just tänu laialt levinud meediakuvanditele.

Alateema: Mida ütlevad meile reklaamid?

Tegevused tunnis:

Eesmärk:

analüüsida, millised soolisust, sugudevahelisi võimusuhteid, naiselikke ja mehelikke omadusi ning erinevaid soorolle vahendavad reklaamid,

õppida märkama, kuidas reklaam ja turundusstrateegiad eesmärgipäraselt eristavad ja vastandavad kuvandit naiste ja meeste kohta.

Sissejuhatuseks arutleda, miks korraldatakse, et tüdrukud on tehtud suhkrust ja jahust ja maasikavahust....

Võib arutleda, kas õpilased mäletavad oma lapsepõlveaegseid suhtumisi nn. tüdrukute ja poisse asjadesse, roosadesse ja sinistesse värvidesse, riietesse, tegevustesse jne

Ülesanded õpilastele:

1. Grupp

Otsida reklaame, milles kujutatakse soostereotüüpselt tüdrukuid, poisse, või naisi ja mehi ning analüüsida neid, esitades näiteks järgmisi küsimusi nende rollide kohta:

- Milles väljendub maskuliinsus? Milles feminiinsus?
- Kes näib aktiivsem, kes passiivsem?
- Millised on modellide asendid? Kellel jõuline ja tugevust näitav, kelle graatsilisem, paindlikum?
- Millised on nn. soospetsiifilised värvid?
- Miks need kuvandid, värvid jms. tunduvad sugudele "omased" ja "loomulikud".
- Millist soorollidega seotud tähendust kannavad reklaamid?

2. Grupp

otsida reklaame, milles peituv sisu saadab varjatud sõnumi selle kohta, mida mees või naine tegema peab või millised mehed ja naised on, näiteks.....

Analüüsida sõnumeid soorollide stereotüüpsuse seisukohal

Õpilaste ühisarutelu käigus leidke mõni reklaam, mis on vastuolus Reklaamiseaduses kehtiva normiga:

Reklaamiseaduses (RT I 2008, 15, 108) § 3 lg 4 on sätestatud, et reklaam ei tohi
18) eirata soolise võrdõiguslikkuse põhimõtet soolise võrdõiguslikkuse seaduse mõistes,
alavääristada üht sugu ega kujutada üht sugupoolt domineeriva või allutatuna;
19) kujutada isikuid seksuaalobjektina, sisaldada sobimatut alastust ega kasutada
seksuaalse alatooniga väljendeid ja kujundeid;
20) kujutada visuaalselt ega heliliselt seksuaalakti.

Toetudes nendele sätetele, koostage pöördumine Tarbijakaitseameti poole vastava reklaami keelustamiseks.

3. Grupp

Leida mänguasjade katalooge, veebilehekülgi ja analüüsida, kuidas neis peegeldatakse stereotüüpeid soorolliootusi, analüüsides:

- milliste tegevusvaldkondadega on tütarlastele ja poistele mõeldud mänguasjad seotud – koduse või kodusisese sfääriga, tootmise või teenindusega, sportimise ja vaba aja tegevusega jms.,
- mille poolest erineb nende välisilme (värv, kujundus, materjal) jms.

Arutleda, kas ja kuidas selline pakkumine taastoodab ettekujutusi, nagu peaksid poisid ja tüdrukud, naised ja mehed tegelema erinevate tegevusvaldkondadega.

Koostada pöördumine kaubandus- või tootmisettevõtte poole ja paluda oma toote- ning reklaamistrateegiat muuta suurema soolise võrdsuse eesmärgil.

Õpetajale lisateadmiseks.

Kuni 20.sajandi alguseni ei määratud näiteks Ameerikas ja mujal lääneriikides värvidega laste sugu, lihtsalt sel põhjusel, et kõik imikud riietati valgesse. Kuna pesumasinaid ei olnud, siis ainus viis riideid puhtaks saada, oli neid keeta. Ka tegumoelt polnud suuri erinevusi – nii tüdrukud kui poisid kandsid sooneutraalseid kleidilaadseid särke kuni 5.-6. eluaastani. Soo määras ära erinev soeng, mida hakati „sookohaseks“ lõikama samuti 5. eluaasta paiku.

Näiteks nn. sooneutraalne riietus

Franklin Delano Roosevelt 1884.a. (2,5 aastastelt)

Kuni I Maailmasõjani laste riietuste värviga soolisust ei tähistatud. Veidi hiljem aga hakati helesinist pidama sobivamaks tütarlastele (seotult Neitsi Maarja, truuduse, naiselikkusega), poisslaste tubade seinad aga värviti roosaks (pastelne toon punasest värvist, mis sümboliseeris mehelikku tugevust).

Kahe Maailmasõja vahelisel perioodil oli roosa väikeste poiste ja helesinine väikeste tütarlaste värv. Aga üldiselt hakati lapsi riietama sarnaselt täiskasvanute riietusele.

1960.-1970. hakati tüdrukuid riietama poisilikult, mängimiseks mugavamatesse pükstesse ja särkidesse.

Praeguseni kehtiv roosa-maania sai alguse 1985.-test., masstootmisest ja Barbi-kultuurist.⁷², Disney printsesside maania 2000. aastate algusest.

Turunduse (ja läbimüügi) huvides segmenteeritakse tarbijaid väga palju , sageli on üheks aluseks sugu, mis võimaldab soolisi erinevusi rõhutada ja/või välja mõelda.

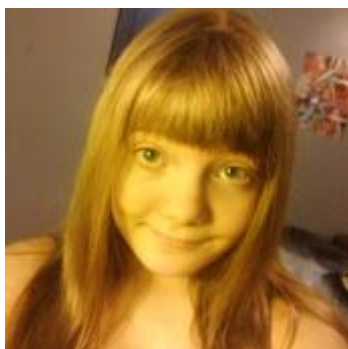
Näiteks Lego mänguklotsid olid algaastatel loomulikes värvides, viimase paarikümne aasta jooksul on mänguasjatootjad aga kõik oma toodangu määranud erinevatele soogruppidele.

⁷² Paoletti, Jo B. Pink and Blue: Telling the Boys from the Girls in America
<http://amst.umd.edu/featured-profile-jo-paoletti/>

Kuna mänguasjad on soorollide õppimisel paljuski määravad, on lääneriikides palju liikumisi selle nimel, et toodetaks sooliselt neutraalsemaid asju. Rootsis näiteks nõutakse seda riiklikul tasandil ja kohalikud kauplused koostavadki oma katalooge sooliselt neutraalsemalt.

Näide lähiajaloost: McKenna Pope'i probleem

- 13-aastane tütarlaps algatas 2012.a. detsembris petitsiooni laste mänguasjade tootja Hasbro suhtes, sest ei saanud osta oma 4-aastasele vennale jõuludeks mängu küpsetusahju, sest need olid sooliselt sildistatud – disainitud ainult roosaks.

McKenna Pope'i [Change.org petition](#) algatusele andis toetava allkirja enam kui 45,000 inimest, kes leidsid, et selline sooline stereotüpiseerimine on vale.

Soolised – sini-roosad sihtgrupid on alles viimaste aastakümnete trend , mitte kaasasündinud soolised värvieelistused!

Alltoodud pilt on Lego klotside tootmise algusaastatest:

3.5.2. Põhikooli III aste – ühiskonnaõpetus

3.5.2.1. SOOLINE EBAVÕRDSUS JA KIHISTUMINE

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad, kuidas sooline tööjaotus loob ühiskonnas ebavõrdsust

Sissejuhatuse teema käsitlemiseks õpetajale

Võrdsuse vastandmõiste on ebavõrdsus.

Igas ühiskonnas tekitavad sellised inimeste omandatud tunnused nagu oskused ja sissetulek ning omistatud tunnused nagu sugu, vanus, rass, rahvus, religioon, hinnangute andmist nende inimeste sotsiaalse väärtuse kohta.

Nn **omandatud staatus** põhineb indiviidi isiksusest tulenevatel saavutustel ning see pole absoluutne, võib aja jooksul muutuda.

Omistatud staatus on aga sotsiaalselt konstrueeritud ja jäigalt fikseeritud sotsiaalne tunnus, mis ei sõltu konkreetsetest isikuomadustest, vaid teatud grupikuuluvusest.

Gruppide range eristamine, vastandamine ja erinev väärtustamine tekitab **sotsiaalselt ebavõrdsust** ressursside, võimu ja omandi omamises ning lõppkokkuvõttes mitmete sotsiaalsete gruppide (sh. puuetega inimesed, vanemaealised) madalat staatust ning vähest kogukondlikku kaasatust. See omakorda mõjutab erinevate ühiskonnarühmade enesemäärangut, enesehinnangut ja reaalseid suhteid ühiskonnas.

Oma erineva asendi tõttu sotsiaalses struktuuris, omavad naised ja mehed erinevaid võimalusi ja piiranguid. Neil on erinevad ressursid (materiaalsed, ajalised, informatsioonilised), erinev juurdepääs võimule ja otsustamisele, seeläbi ka sotsiaalse grupina erinev staatus ühiskonnas.

 Slaid:

Sooline kihistumine tähendab inimese sotsiaalse staatuse kujunemist tema bioloogilise soo alusel.

Kaasaegse inimõiguste kontseptsiooni kohaselt nähakse **ühiskonna kihistumises** mingite omistatud tunnuste (sugu, rahvus, rass, puue, seksuaalne orientatsioon, vanus) alusel nii demokraatia defitsiiti kui ka barjääri tasakaalustatud inimagule ja inimõiguste täielikule teostamisele.

Kõige hinnatumateks on **kolm ressursi**, mida pole piisavalt üheski ühiskonnas ja mis on ebavõrdselt jagunenud mitte ainult inimeste, vaid ka sotsiaalsete gruppide (sh. naiste ja meeste) vahel.

 Slaid:

Ühiskonnas hinnatud ressursid

võim – ka võime sundida oma tahet peale teistele inimestele

prestiiž, staatus – ühiskonna ja teiste inimeste poolne lugupidamine ja austus

omand – varandus (aeg, raha, info, kontaktid vm. ressursid.)

Võim on selline sotsiaalne ressurss, mis peaaegu alati on ebavõrdselt jaotunud kas mingites suhetes, gruppis või ühiskonnas.

Sotsiaalse staatusega kaasas käib nn. autoriteedi võim – president, linnapea, direktor, parteiliider vms, aga ka vanemlik võim laste üle, tööandjate võim töövõtjate üle, õpetajate võim õpilaste üle. Seda ei tohiks segamini ajada ühe või teise inimese mõjuvõimuga inimeste üle, mis põhineb rohkem isiklikel omadustel kui sotsiaalsel staatusel (eriline talent, oskused suhelda, manipuleerida vms.)

Prestiiž sõltub teiste inimeste austusest, see omakorda sellest, mida ühiskonnas väärtustatakse ja austatakse. Kaasajal siis edu töökohal, sissetulekute suurust, kitsaste elukutsete spetsialiste kuna üha rohkem on tööturul haridust nõudvaid „tsunft“ nagu juristid, arstid. Need elukutsete hierarhiad on vaga sarnased kõigis kaasaegsetes ühiskondades. Hinnanguid töö prestiižile mõjutab suuresti ka see, kas elukutsega on hõivatud arvuliselt rohkem mehi või naisi, nt naiste töökohad on üldjuhul madalama prestiižiga.⁷³ Sotsiaalset staatust, prestiiži toodetakse ja taastoodetakse sümbolsete austusavaldustega, nt Oscarid, medalid, kangelaste austamine. Selline formaalne tähelepanu osutamine aitab stratifikatsioonisüsteemi⁷⁴ säilitada.

Omand – e. materiaalsed väärtused, mis näitavad inimese edukust. Seda mõõdetakse peamiselt sissetulekute kaudu.

 Slaid:

Sooline kihistumine – inimeste sotsiaalse väärtuse hindamine nende soo alusel, mis viib võimu, prestiiži ja omandi ebavõrdsale jagunemisele ühiskonnas.

Ühiskonnas eksisteerivad stereotüüpsed arusaamad ühele või teisele grupile iseloomulikest iseloomujoontest, töödest ja käitumisreeglitest mõjutavad ja piiravad nende osalemist ühiskondlikus elus.

⁷³ Inimeste endi taju oma tööst ja oskustest ei pruugi üldse kokku langeda – suhted kaastöötajatega, erilised oskused, suhted perekonnas aitavad säilitada inimeste endi kõrget enesehinnangut.

⁷⁴ Sotsiaalne stratifikatsioon on teatud ühiskonnatüübile iseloomulik rahvastiku jaotus, kus sarnaste sotsiaalsete tunnustega inimrühmad on järjestatud kihtidesse ehk straatumitesse vastavalt neile kuuluvatele majanduslikele, kultuurilistele või poliitilistele ressurssidele (kõrgematel straatumitel on rohkem väärtustatud ressursse).

Inimese töö ja selle eest saadav tasu, vaba aeg, iseloomujooned, hoiakud ning lubatud ja keelatud tegevused/asjad jagunevad Eesti ühiskonnas väga suures osas selle järgi, kas ollakse sündinud naiseks või meheks.

Soosüsteem on hierarhiline, milles meessugu on kõrgemal ja naissugu madalamal positsioonil. Kõik see, mida teevad ja teavad mehed, on väärtuslikum sellest, mida teevad ja teavad naised. Mehed ja neile omistatavad ülesanded, rollid, funktsioonid ja väärtused on mitmetes aspektides kõrgemalt väärtustatud kui naised ja nendega seonduv. Kogu ühiskond on nende eelarvamuste küttes. Mehelikke norme võetakse kui norme kogu ühiskonna jaoks ning see peegeldub ka tööelus ja poliitikates, muudes struktuurides, mis tihti tahtmatult reprodutseerivad soolist ebavõrdsust ning mõjutavad negatiivselt nii naiste kui meeste valikuid, eneseteostust kui elu tervikuna.

Naiste ja meeste ebavõrdse staatuse põhjused on sügavalt juurdunud kultuuri, läbides ühiskonna kõiki valdkondi ja struktuure alates keelekasutusest kuni stereotüüpsete mõttemallideni. Seetõttu ei tunta sageli ära diskrimineerivaid hoiakuid ja stereotüüpe, peetakse väljakujunenud arusaamu loomulikuks, erinevusi bioloogiliselt etteantuteks ning ilma erialaste teadmiste ja uurimusteta ka ei vaidlustata valitsevat mentaliteeti ja sooideoloogiat.

Kihistumine on otseselt seotud sotsialiseerimisega ning sooideoloogia survega, edastatavate väärtustega.

Soolise sotsialiseerimise kaudu antakse edasi kultuuris valitsevad maskuliinsuse ja feminiinsuse normid, kindlad ja stereotüüpsed ootused selle kohta, milline käitumine on sobilik poistele ja tüdrukutele. Sotsialiseerimine algab esimestest eluhetkedest, sootüüpilise keskkonna loomise ja lapse bioloogilise soo poolt tingitud suhtlemisega.

Lapse sotsialiseerimist mõjutavad sotsiaalne ja kultuuriline kasvukeskkond, kool ja pere, mängurühmad, harrastused, sõbrad, massimeedia, kirjandus, virtuaalmaailmas ja avalikus keelekasutuses levinud sõnumid jne.

Lisaks maailmapildi ideoloogilisele mõõtmele mõjutavad inimese tehtavaid valikuid kogu elukaare jooksul ka iga indiviidi isikupära ja elukogemused. Nii on ka mõistetav äärmiselt suur variatiivsus naiseks ja meheks olemise viisides.

Sotsialiseerimise käigus omandatakse kultuurimustreid ja käitumisnorme, mida ühiskonna poolt tüdrukutelt ja poistelt, naistelt ja meestelt oodatakse, nende alusel kujuneb identiteet ja enesehinnang. Inimesed kohanduvad enamasti sotsiaal-kultuurilistele ootustele selle kohta, kuidas nende sugu peaks käituma, riietuma, rääkima jne. Tütarlastel ja naistel kujuneb madalam enesehinnang, olles surutud rollidesse, kus on väiksem võimukogemus.

Kõrgematele ametikohtadele jõudnud naiste puhul märgatakse nende soolisust, kontrollitakse vastavust soonormidele ja mitteametialastele omadustele, oskustele, valikutele (laste saamine, perekohustused, välimus jms).

Soolise sotsialiseerimise protsess on lähemalt avatud väljaandes „Ärka, märka, tegutse.“⁷⁵

Soopõhine tööjaotus peres võib tingida erinevad ajalised ressursid. Keskmiselt kulutab töötav naine kodutööle pea kaks tundi rohkem aega kui mees. Kui nn. meeste töid võib teenustena osta, siis koduabiliste palkamine pole enamusele peredele jõukohane.

Isade vähest huvi vanemahüvitise kasutamise vastu (vanemahüvitist kasutab ca 2,5% isadest) võib ühest küljest kindlasti seletada traditsiooniliste soorollide püsimisega, mis konstrueerib „hea isa“ eeskätt tubli leivateenijana. Isade ajalist panust lastekasvatusse ei peeta traditsiooniliselt nii tähtsaks kui emade puhul. Otsus, kes lapsega koju jääb, sõltub nii majanduslikest kui muudest kaalutlustest. Kindlat sotsiaalpoliitilist eesmärki, et isad jääksid väikelastega lapsehoolduspuhkusele, pole Eestis veel püstitatud. Seda oleks vaja parandamaks noorte naiste staatust tööturul ja samuti nende töölesaamise võimalusi.

Kihistumist iseloomustavad ka erinevad haridusvalikud, töötamine erinevates valdkondades, laste saamine ja hooldamine, töö- ja pereelu ühistamise võimalused. Peamine argielu sooline ebavõrdsus avaldubki naiste tunduvalt suuremas tasustamata tööde mahu ja sellest omakorda tulenevas napimas vaba aja varus – st ajaressursis, mida naised saaksid pühendada puhkusele, meelelahutusele, harrastustele ja enesetäiendamisele.

Ajakasutuse struktuur ja selle jaotus rahvarühmades on üheks oluliseks elukvaliteedi ja ühiskonna heaolu indikaatoriks, seda eriti läbi vaba aja veetmise viiside. Vaba aja alla kuulub aeg, mis ei kulu tasulisele tööle, majapidamisele ning pere eest hoolitsemisele, vaid puhkamisele, meelelahutusele, enesetäiendamisele. See, kuidas ajaressursid sugude lõikes jaotuvad ning millised on põhiliste inimtegevuste ajalised proportsioonid naiste ja meeste elus, peegeldab otseselt soolise võrdõiguslikkuse seisundit ühiskonnas, osutades ühtlasi naise ja mehe staatusele, võimupositsioonile ja domineerivale soorollimudelile nii perekonnas kui ühiskonnas laiemalt. Näiteks kulutavad naised meestest enam aega majapidamistöödele ja laste eest hoolitsemisele. Kodutööd hõlmavad naiste ärkvelolekuajast üle neljandiku ja naiste kodutöödele kulunud aeg on meeste omast üle poole pikem. Ajakasutusuuringute andmed on kättesaadavad Eesti statistikaameti koduleheküljelt ja vastavatest väljaannetest.⁷⁶

⁷⁵ Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös. ENÜ, Tallinn, 2012. http://www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf

⁷⁶ Statistikaamet. Naised ja mehed Eestis.

Pöder, K. (Ed.) Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu? Man's home is the world, women's world is her home?. Statistikaamet., 2011. <http://www.stat.ee/49433>

Soosüsteem on ühiskonnaliikmete ühislooming – sotsiaalne konstruktsioon.

Ühes ühiskonnas elavad naised ja mehed ühelt poolt kohanevad domineerivate soorollide, soostereotüüpide ning sooideoloogiaga; teisalt aga muudavad/kohandavad neid oma vajaduste järgi. Olemasoleval hierarhilisel soosüsteemil on vaieldamatu mõju inimese võimalustele ja valikutele, samas aga saab seda muuta.

Soosüsteemi sotsiaalne konstrueerimine koosneb kahest peamisest etapist:

- väliste normide omaksvõtmisest (ehk internaliseerimisest) ja
- omaksvõetud seesmiste normide ja väärtuste järgi tegutsemisest (ehk eksternaliseerimisest) ühiskonnaliikmete poolt.

Välise normide omaksvõtmine.

Inimene sünnib maailma, kus soorollid, soostereotüübid ja sooideoloogia on olemas juba enne teda. Tal ei jää muud üle kui need omaks võtta ja nendega harjuda. Vanemad kasvatavad lapse normaalseks ühiskonnaliikmeks ja sotsialiseerivad teda esimesena. Nemad õpetavad, kuidas sobib tüdrukutel ja poistel mõelda ja tegutseda ning kuidas mitte. Samuti annavad nad lapsele oma käitumisega eeskuju. Sõimes, õues, lasteaias, koolis, tööl ja mujal lisandub teisi inimesi, kellest arenev ühiskonnaliige sotsialiseerumisel eeskuju võtab. Et kindlustada ladusat sotsialiseerimist, jagatakse kiitust ja karistusi.

Sageli toimubki välise normide omaksvõtt arusaamade ja mentaalsete mudelite pehmema ja kaudsema ohjamise kaudu. Sooideoloogiat kinnistatakse ja kujundatakse selliste arvamuste levitamise kaudu, mis märkamatuult teenivad domineeriva grupi huve.

Normikohane käitumine ja selle edasiandmine.

Ühel hetkel on väline maailm ja selle normid muutunud inimese jaoks seesmiseks veendumuseks ja nende täitmisest on saanud vajadus. Inimene väärtustab kõrgelt konkreetset ühiskonnas heakskiidetud naiseks ja meheks olemise norme ja püüab oma valikud ja teod nendega vastavuses hoida, pidades seda oma vabaks tahteks. Seeläbi taastoodab ta domineerivaid soorolle ja annab tervele ühiskonnale mõista, et nende poole pöördumine väärib pingutust. Seega nõuab ta ka kaaslastelt vastavat käitumist ja õpetab ta seda ka järgmisele põlvkonnale.

Lapsepõlves omandatud naiseks ja meheks olemise põhinormidele lisanduvad igas uues situatsioonis ja olukorras detailsed mõtlemis- ja tegutsemisreeglid, mis on kehtivale soosüsteemile iseloomulikud. Seega väljenduvad soosuhted igas uues olukorras veidi uut moodi. Soosüsteemi taastootmine ehk korduv normide omandamine ja edasiandmine uutes situatsioonides on elukestev tegevus, seega ka pidevalt varieeruv.

Sageli ei teadvustata enda rolli soosüsteemi taastootmisel. Tundub, et süsteem on iseseisev ning asub meist väljaspool. Tegelikult aga sõltub soosüsteemi toimimine peaaegu ühiskonnaliikmetest.

Ühiskonnaliikmed saavad mõjutada soosüsteemi, kui

- nad seda teadvustavad,
- selle toimimise seaduspärasusi tunnevad,
- seda vaidlustavad ja
- selle üle arutavad.

 Slaid:

Tegevus klassis:

Ülesanne : sotsiaalne sugu ja soolisuse erinev väärtustamine ühiskonnas ⁷⁷

Eesmärk:

Õpilased mõistavad/tuletavad meelde erinevust sotsiaalse ja bioloogilise soo vahel , näevad nn. naiselike oskuste ja omaduste väiksemat väärtustamist tööturul ja selle tagajärgi, õpivad tundma soolisi stereotüüpe.

1. Etapp:

Joonistage ühele suurele paberile 2 tulpa. Esimesse tulpa märkige “naine” ja teise „mees“.

Paluge õpilastel nimetada isikuomadusi, võimeid, oskusi, rolle, mida sageli seostatakse naistega.

Need võivad hõlmata nii levinud üldisi stereotüüpseid arvamusi kui ka mitte. Kirjutage vastused tulpa “naine”.

Seejärel paluge õpilastel nimetada isikuomadusi, võimeid, oskusi ja rolle, mida sageli seostatakse meestega. Kirjutage nende vastused tulpa “mees”.

⁷⁷ Sobilik kasutamiseks kõikidel koolitustasanditel

Kui osalejad ei paku kummalegi soole välja bioloogilisi tunnuseid ja rolle (nt. ema, isa) lisage mõned ise.

Nüüd vahetage tulpade pealkirjad ära, kirjutades esimese tulba pealkirjaks „mees” ja teise tulba pealkirjaks „naine”.

Nimekirja üheskoos läbi arutades küsige osalejatelt, kas meestel saab olla naistele omistatud tunnuseid ja käitumisviise ning vastupidi. Need tunnused, mida ei ole võimalik ühtviisi hästi omistada mõlemale sugupoolele, märgitakse allatõmbamise või värvilise markeriga, mis tähistab nn. bioloogilist sugu.

Aja võitmiseks pole vaja iga mõistet tingimata läbi arutada. Siiski tuleb kindlasti läbi arutada kõik sõnad, mis satuvad tulpa „bioloogiline sugu”. Võib eeldada, et osalejad mõnede sõnade tähenduse üle vaidlema lähevad. Selle harjutuse üks eesmärke on näidata, et inimesed omistavad enamikele soopõhiste tunnustele erinevaid tähendusi.

2. Etapp:

Joonistage järgmisele suurele paberile kaks tulpa, pealkirjasta need sõnadega „naised” ja „mehed” ning analoogiliselt eelnevaga palu õpilastel nimetada ameteid ja erialasid, kus ja kellena töötavad naised ja kus ja kellena mehed.

Seejärel arutlege, milliseid töid ja ameteid hinnatakse ühiskonnas väärtuslikumaks, kõrgemalt. Tulemusena peaks ilmnenema, et need on traditsioonilised meeste tööd ja rollid.

3. Etapp:

Asetage mõlemad paberilehed kõrvuti ja paluge analüüsida, millised naistele omistatud omadused (stereotüübid ja ootused) on seotud nende poolt täidetavate rollidega tööturul. Sama võrdlus tuleb teha meeste rollide ja nn. mehelikkuse osas.

Naiste puhul saab neid seostada traditsiooniliste naiste rollidega, nagu laste kasvatamine, ravimine, toiduvalmistamine jms teenused. Samuti võib seda seostada tööturul ilmneva soolise jagunemisega tänapäeval.

Meeste puhul tulevad välja rollid, mis on seotud tehnikaga, juhtimisega, poliitikaga jms.

Arutleda saab selle üle, kuidas tööjaotus on kujunenud, aga ka seda, et naised on küll liikunud tööturul nn. meeste ametitesse, aga mehed ei ole läinud veel tööle valdkondadesse, kus on ülekaalus naised. Need tööd on väiksema ühiskondliku prestiižiga ja vähem tasustatud, mis ei luba mehel täita traditsioonilist leivateenija rolli ega vastata tõelise mehe kuvandile. Kindlasti piirab see meeste valikuvõimalusi ametivalikul ja tööturul.

Veelkord võib pöörata tähelepanu sellele, et jaotusel ei ole mingid bioloogilist alust. Rõhutada tuleb, et stereotüüpsed arusaamad naiste ja meeste omadustest võivad olla kahjulikud ning piirata nii poiste ja tüdrukute kui ka naiste ja meeste arengupotentsiaali.

Ei ole võimalik vabalt määrata oma käitumist, huvisid või oskusi, kui näiteks mehed on eemale tõrjutud “naistetöödest” nagu laste eest hoolitsemisest ning naised on eemale tõrjutud traditsioonilistest meeste aladest, nagu näiteks juhtimine ja riigi jaoks oluliste otsuste tegemine.

Toonitada, et stereotüüpide eitamine ei tähenda naise või mehe rollist täielikku loobumist, vaid selle avardamist.

Probleemiks pole mitte naised või mehed, vaid ühiskonnas valitsev sooline hierarhia. See, millised on ühiskonnas sugudevahelised suhted, kui jäigad on ootused naiste ja meeste sotsiaalsete rollide suhtes, määrab paljuski ära selle, kas ühiskond ka muudes suhetes väärtustab ainult võimu- ja alluvussuhteid või tolerantsust ja partnerlust. Lõppkokkuvõttes ka selle, kas inimesel on hea selles riigis elada või mitte.

Arutelu algatamiseks võib esitada ka slaidid, kus on kirjeldatud naistele ja meestele sobivaks peetavad, soostereotüüpsed tegevusvaldkonnad ning anda mõtlemisülesanne : milliseid valdkondi väärtustatakse ühiskonnas rohkem:.

 Slaid:

NAISTELE JA MEESTELE SOBIVAKS PEETAVAD SOOSTEREOTÜÜPSED TEGEVUSVALDKONNAD

Naistele sobivad paremini ... ??

hoolitsemise ja kasvatamise, teiste teenindamise
ja abistamisega seotud valdkonnad

nagu haridus, meditsiin, sotsiaaltöö, kultuur

Meestele sobivad paremini ...??

valitsemise, juhtimise, tootmise,
tehnoloogiaga seotud valdkonnad

nagu riigikaitse, tootmine, ehitus

Tunni ilmestamiseks , aga ka järgneva aruteluks kasutatavad videomaterjalid:

<http://www.stereotüüp.ee/videoklipid>

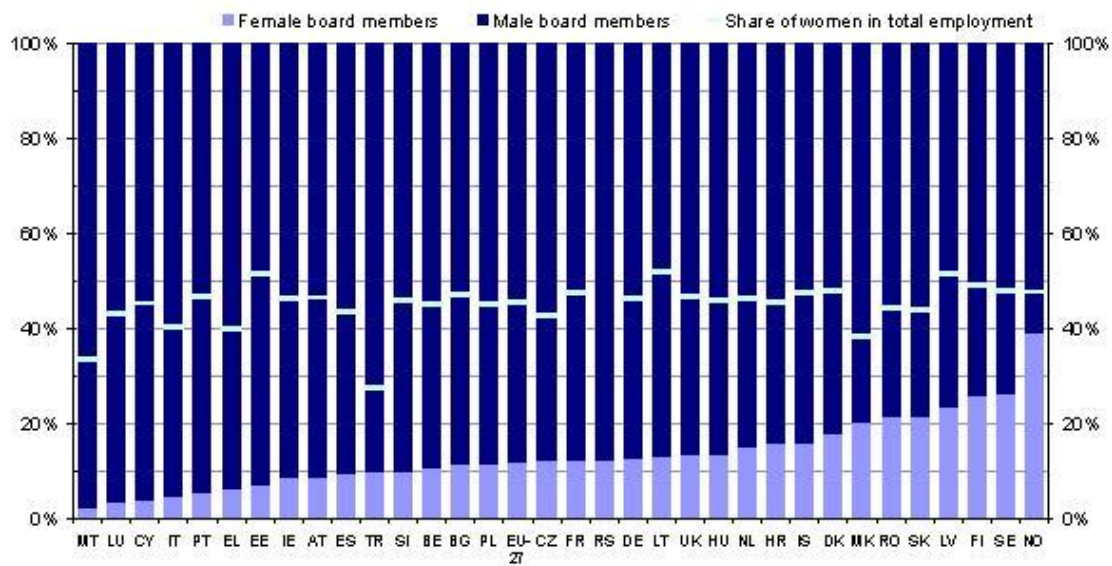

Steretüüpne suhtumine naiste ja meeste rollidesse

Stereotüüpne suhtumine tööde jagunemisse

Naiste ja meeste suhtarv börsiettevõtete nõukogudes EL, 2010

3.5.2.2. SOOROLLID JA SOOSTEREOTÜÜBID ÜHISKONNAS.

Soolisi stereotüüpe nii naiselikkuse ja mehelikkuse kui soorollide kohta peetakse ühiskonna tasemel soolise ebavõrdsuse säilimise keskselaks probleemiks. Nende märkamise ja analüüsimise oskused on olulisemad kõigi soolise võrdõiguslikkusega seotud teemade puhul.

Õpitulemused:

- Õpilased oskavad kasutada mõistet sooroll ja mõistavad selle mitmetähenduslikkust ning kontekstitundlikkust, muutumist ajaloos
- Õpilased teavad, mida soolised stereotüübid tähendavad, mille alusel neid võib rühmitada
- Õpilased mõistavad sooliste stereotüüpide mõju

Sissejuhatuse teema käsitlemiseks õpetajale

Sotsiaalteadusliku seisukoha järgi kujuneb naiselikkus ja mehelikkus inimese elu jooksul ning seda määravad ühiskond, majandus ja kultuur.

Kuna Eesti avalikus arvamuses domineerib sageli loodusteaduslik arusaam, et kõik erinevused naissoost ja meessoost isikute vahel ning nende käitumises on looduse poolt paika pandud, tuleb arutelude käivitamiseks ja dialoogi tekkimiseks teada ja tunda ka nüüdisaegseid teooriaid ja käsitlusi. Lühülevaade käsitlusviiside arengust on toodud käsiraamatu teoreetilises osas, mis võib olla aluseks ka teema sissejuhatusele klassis (Vt.lk 25).

Nüüdisajal tunnustatuma nn. sotsiaalkonstruktivistliku käsitluse järgi ümbritsevad meid erinevad naiselikkused ja mehelikkused, mis ei ole bioloogiliselt määratletud. Normid, mis määravad naiselikkuse ja mehelikkuse, tulenevad kultuurist ja ühiskonnast ja muutuvad vastavalt sellele, kuidas muutub kultuur ja ühiskondlikud kokkulepped. Seetõttu ei saa ükski põlvkond ega grupp lõplikult määratleda norme, milline peab olema „õige tüdruk“ ja „õige poiss“ või „õige naine“ ja „õige mees“.

Teaduslikult tõestatud soolisi erinevusi ei ole emotsioonides, loogilistes ega intellektuaalsetes võimetes, sooga pole seotud ei tahe ega intuitsioon.⁷⁸ Küll on aga käitumismustrid määratletud ühiskonna poolt.

Sageli võib kuulda hirne nagu kaotaks soolise võrdsuse edendamine soolised erinevused üldse. Seda ei tasu karta, sest ühiskonnas toimuvate muutustega käib kaasas nii naiselikkuste kui mehelikkuste muutumine. Raewyn Connell, Sidney ülikooli professor, avaldas 1995. aastal raamatu „Masculinities“, milles kirjeldas näiteks erinevaid mehelikkusi. Nn.

⁷⁸ Eliot.L. Pink Brain, Blue Brain: How Small Differences Grow Into Troublesome Gaps — and What We Can Do About It.2010.

hegemoonilise maskuliinsuse (sageli ka alfaiseks nimetatud mehesuse) kõrval on palju teistlaadseid mehelikkusi.

Stereotüübid võimaldavad mõista ja tunnetada ümbritsevat maailma, paigutada uusi nähtusi varasematesse teadmistesse. Selles mõttes ei ole stereotüübid ainult negatiivsed. Need aitavad meil mõtlemist ja arusaamist korrastada. Ühiskonnas kehtivad stereotüübid vähemusgruppide⁷⁹ või nn. „teiste“ kohta võivad olla nii neutraalselt kirjeldavad kui positiivsed /negatiivsed.

Stereotüüp on kujutus, kus üks karakteristikute kogum omistatakse tervele grupile („paksud inimesed on heatahtlikud“ , itaallased on elavaloomulised jms .)

Soolised stereotüübid on normatiivsed ja suhteliselt püsivad ettekujutused naistele ja meestele omastest somaatilistest, psüühilistest ja käitumuslikest omadustest, tähtsustades üle sugude psühhofüsioloogilisi ja sotsiaalseid erinevusi, omistades meestele aktiivsema, naistele passiivsema rolli, olles samas iga indiviidi jaoks nagu etteantud etalonmudelid, millega peab ennast kohandama.

Soostereotüübid mitte ainult ei määratle, millised naised ja mehed on, vaid kirjutab ka ette, millised need peavad olema. Just kehtivad soolised stereotüübid orienteerivad naisi ja mehi valima vastavaid nn. sooliselt tüüpiliseks peetavaid elustrateegiaid, käitumisstiile, suhteid teistega.

Juurdunud stereotüübid ja eelarvamused sugude kohta piiravad isiksuste vaba arengut, sest sunnivad arendama omadusi, mis on vastupidised teisele soole ja mis kindlasti eristavad neid vastassoost.

Soolised stereotüübid on üheks püsivamaks naiste ja meeste ebavõrdsuse põhjustajaks kõikides eluvaldkondades ja kõikidel eluetappidel, mõjutades nende haridus-, koolitus- ja tööhõivealaseid valikuid, kodu ja perekonnaga seotud kohustuste jaotamist, osalemist ühiskondlikus elus ning osalemist ja esindatust otsuste vastuvõtmisel, seda nii poliitilises elus kui ka majanduses.

⁷⁹ Vähemusgruppi iseloomustavad 1) nähtav (visuaalne) eristatavus enamikust; 2) nähtavatel erinevustel põhinev enamiku diferentseeriv suhtumine; 3) identiteedi ümber kujundatud omanäolisus; 4) teadlikkus teiste vähemusgrupi liikmetega jagatavast identiteedist.

KUIDAS STEREOTÜÜBID ON TEKKINUD?

Soostereotüübid on ajaloolis-kultuuriliselt välja kujunenud viimastel sajanditel seoses traditsioonilise töö- ja võimujaotusega naiste ja meeste vahel. Põhiliseks soorollide eristajaks on olnud avalik ja kodune sfäär, millest esimeses domineerimised mehed, pere- ja kodutööde eest aga vastutasid naised.

Naiste massilise sisenemisega tööturule suundusid nad peamiselt paljude kodutöödega sarnaseid oskusi nõudvatesse valdkondadesse, nagu teiste eest hoolitsemine, toidu valmistamine, kasvatus jms. Selline tööjaotus on aastasade jooksul kinnistunud ja raskesti muudetav.

Kuigi tegelik olukord on muutunud ja naised töötavad pea kõikides valdkondades, on eelarvamuslikud hoiakud visad kaduma. Tööturul edasikestev ametikohtade sooline jagunemine soodustab omakorda stereotüüpide kinnistumist.

Soostereotüübid on ajalooliselt-kultuuriliselt muutunud ja muutuvad, seega on võimalik neist ka vabaneda.

SOOSTEREOTÜÜPIDE MÕJU

Soolised stereotüübid **vastandavad** naisi ja mehi. Tööde ja tegevuste jäik jagunemine naiste ja meeste vahel, mida ekslikult peetakse looduse poolt etteantuks, piirab järgmise põlvkonna haridus-, kutse- ning tegevusalade valikuid, taastoodab naiste madalamat staatust ühiskonnas, sh. nende nõrgemat positsiooni tööturul, madalamaid sissetulekuid, väiksemaid võimalusi kaasa rääkida ühiskonna jaoks oluliste otsuste langetamisel.

Stereotüüpsed soorolliootused **piiravad** nii täiskasvanute kui ka laste isiksuslikku arengut ja vabu valikuid. Stereotüübist tulenevad ootused naiste ja meeste käitumise kohta võivad suruda neid rolli, kus nad justkui vastavadki neile ootustele. Soostereotüübid mitte ainult ei määratle, millised naised ja mehed on, vaid kirjutab ka ette, millised need peavad olema, st mehed professionaalselt edukad, naised orienteeritud suhetele.

Tegevused tunnis:

Slaidide esitamine vaheldumisi aruteluga:

 Slaid:

See, mida peetakse omaseks poistele, mida tüdrukutele:

- on sotsiaalselt konstrueeritud
- sõltub sotsiaalsetest ja kultuurilistest väärtustest
- erineb ühiskonniti ja eri ajaloo-perioodidel
- võib muuta hariduse, valitsuse, poliitika, meedia ja arvamusliidrite poolt

 Slaid:

Stereotüübid on

kirjeldavat laadi (omadused ja käitumised, mida teatud sotsiaalsesse gruppi kuulujatele *iseloomulikuks* peetakse) ja *normatiivsed*, hõlmates ettekirjutusi, mille kohaselt teatud sotsiaalsesse gruppi inimesed peavad käituma.

 Slaid:

Stereotüübid võivad pärineda

kultuurist, milles inimesed on sotsialiseerunud, reaalsest gruppidevahelistest kultuurilistest ja sotsiaal-majanduslikest erinevustest, inimeste gruppidesse kategoriseerimisest ja eelarvamustest ning eelhoiakutest nende gruppide suhtes.

 Slaid:

Soostereotüübid

- Vastandavad poisse ja tüdrukuid, naisi ja mehi;
- Alavääristavad naisi ja naiselikke jooni meeste juures
- Kindlustavad meeste domineerivat positsiooni
- Määravad ära soorollid

Soolised stereotüübid kehtivad näiteks mehelikkuse ja naiselikkuse kohta, meeste ja naistele sobivate pere- ja ametirollide kohta, naistele ja meeste sobivate tööde sisu kohta jne.

 Slaid:

Naiste ja meeste olemust kirjeldavad stereotüübid

Naisi peetakse meestest emotsionaalsemateks, sõltuvamateks, alistuvamateks, irratsionaalsemateks, viisakamateks jne.

Mehi peetakse naistest domineerivamateks, sõltumatuteks, agressiivsemateks, objektiivsemateks, mõistlikumateks.

 Slaid:

Stereotüübid soole sobivatest pere- ja ametirollidest

naiste peamiseks sotsiaalseks rolliks on olla ema, perenaine, hoolitseja
mehi määratletakse pigem nende ametirollide järgi

“kirjutavad ette” meestele ette professionaalse edukuse, naistelt „nõutakse” suhetele orienteeritust.

 Slaid:

Stereotüübid ja hoiakud töö sisu kohta

- Traditsiooniliselt eeldatakse, et naised töötaksid pigem teenindajatena ning inimsuhetega seotud sfäärides, nagu tervishoius, hariduses.
- Nn. instrumentaalset sfääri, loovat ja juhtivat tööd peetakse sobivaks meeste jaoks

Tüüpiliselt naiselikud isiksuseomadused, pererollid, reproduktiivne tegevus määravad naiste madalama sotsiaalse staatuse, väiksema prestiiži, väiksema ressurssidega ühiskonnasüsteemis.

„Tõelise mehe” omadused, sh tööalane edukus, määravad meeste kõrgema sotsiaalse staatuse, prestiiži ja ühiskondliku tunnustuse.

Ekslikult ja stereotüüpselt arvatakse, et see on asjade „loomulik” käik ja „vastastikune täiendamine”.

 Slaid:

Stereotüüpide jõud

- See, mida endast mõtleme ja mida arvame teisi endast mõtlevat määrab meie soorituse ja edukuse.
- Kui inimesed peavad hakkama saama nende kohta käiva negatiivse stereotüübiga, paneb see neile lisapinge, mille tagajärjeks ongi suurenenud ebakindlus
- Stereotüübid ei võta arvesse inimeste isikuomadusi ning individuaalseid jooni
- Stereotüübid võivad põhjustada diskrimineerimist, ebasoodsamat kohtlemist

Stereotüübid naiselikkusest ja mehelikkusest on oma normatiivse iseloomu tõttu piiravad. Vastavalt sotsialiseerimisele ja ühiskonnapoolsetele ootustele arendavad mehed endas aktiivsust, ettevõtlikkust, karmust, võistluslikkust, vaoshoitust, naised aga passiivsust, pehmust, tagasihoidlikkust, emotsionaalsust. Nüüdisaja maailmas on mõlemal soogrupil vaja toimetulekuks kõiki neid omadusi.

Kuna ühiskonnas on mehelikud väärtused olnud eelistatud, siis on meestele esitatavad nõuded tegelikult varjatud ootuseks ka naiste puhul. Seega „*mehed ei nuta*” ei ütle mitte ainult, et meestel ei kõlba nutta, vaid, et tegelikult pole nutt üldse kohane ja naistele on see lihtsalt nende nõrkuse tõttu rohkem lubatud.

Soostereotüübid **vastandavad** naisi ja mehi, enamasti väärtustavad mehi ja mehelikkusega seotut rohkem kui naisi ja naiselikkusega seotut e. alavääristavad naisi, kindlustavad meeste domineerivat positsiooni ja **määravad ära soorollid**. Diskrimineerivaid stereotüüpe iseloomustab püsivus - neid ei kalduta kummutama ei loogiliste arutelude ega tõenditega

ning sügav juurdumus - inimesed ei märka nende olemasolu ega seda, kuidas nad mõjutavad taju ja tegevusi.

Sooliste erinevuste märkamine on vajalik soostereotüüpide “nägemiseks” ja analüüsimiseks, mitte tüdrukute ja poiste vastandamiseks.

Soorollid muutuvad aeglasemalt kui tegelikkus

Eestis on laialdaselt levinud traditsioonilised soorollide stereotüübid, mis väljenduvad elukutse valikul - jaotades ametid naiste ja meeste aladeks tööturul, aga ka koduses majapidamises, kus töid nimetatakse sageli erinevateks - meeste ja naiste töödeks. Traditsioonilised rolliootused eeldavad, et mees seab esikohale töö ja naise roll seostub koduga.

Arutelüküsimused:

Miks kodus tehtavat tööd ei nimetata tihti „päris“ tööks ega peeta kodust väljaspool tehtava palgatööga võrreldavaks?

Nt. toiduvalmistamine kodus ja kohvikus, sööklas, restoranis, kodu koristamine ja puhastusteenused, lapsehooldamine kodus ja lasteaia teenus on erinevalt tasustatud. Tegemist on eelnenud sajandite ühiskonnast pärit jäänukiga, millel oli oma ajas ja kohas vajalik funktsioon, kuid praeguseks on pigem takistuseks eneserealiseerimisel.

Tuua näiteid, kuidas erinev keskkond nõuab erinevaid rollisooritusi:

Soonormid, mis sobisid Eesti 18. sajandisse ja olid seotud agraarühiskonna elukorraldusega, ei sobinud enam 20. sajandi tööstusühiskonda, ja need omakorda ei sobi meie nüüdisaegsesse globaliseerunud maailma.

Tegevus tunnis: mõista, kuidas soorollid muutuvad ajaloos.

Õpilastele antakse lugeda tekstid naise rolli kohta erinevatel ajaloo perioodidel. Sellele järgneb arutelu, kas ja kuidas on muutunud olukord nende peredes, millistena õpilased endi elu ette kujutavad jne.

Näiteid muutuvatest soosuhetest 16. sajandist, 20. sajandi 60-test ja lähiajast

16. sajandi „Domostroi“ (majakord Venemaal)

Naine küsige oma mehe käest järele, kuidas ta J u m a l a j a t e m a (so mehe) meele pärast võiks olla... Naine heitku igas asjas oma mehele alla... Ta pangu hirmuga mehe sõnu tähele... Tulgu mees või harilik külaline, naine istugu alati näputöö juures: sellest saab temale au ja kuulsus ning mehele kiitus osaks... Naine käigu ainult nende juures võõraks ja kutsugu ainult neid oma lemmik külaliseks, keda mees käsib... Külalisega rääkigu ta näputööst ja majatoimetustest... Kui naine mehe juhatust aga tähele ei pane, siis peksku mees teda

piitsaga, mitte aga teiste ees, vaid nelja silma all, misjuures naine oma mehe peale mitte vihaseks ei tohi saada... Ühegi süü eest ei pea mees naist aga mööda kõrvu ja nägu, rusikaga südame kohta, puu- ega raudkepiaga peksma, sest sellest tuleb pimedaks- ja kurdiks jäämine, käe, jala ja sõrmede äranikastamine, pea- ja hambavalu. Mees võtku naisel kätest kinni ja peksku teda piitsaga mööda selga – mõistlikult, valusalt ja tubliste...”

Küsimused:

Milline oli naise roll viis sajandit tagasi?

Ameerika kodumajandusõpik (1960.-d):

Valmistage end mehe kojusaabumiseks ette. Varuge 15 minutit puhkamiseks, et oleksite värske, kui ta saabub. Viimistlege jumestust, siduge pael juustesse ja nähke värske välja. Ta on olnud päev otsa koos väsinud inimestega. Olge natuke rõõmsam ja huvitavam. Pärast igavat päeva võib ta vajada veidi turgutamist ning teie ülesanne on talle seda pakkuda. Pealegi pakub tema vajaduste rahuldamine teile suurt isiklikku naudingut. Minimiseerige müra. Lülitage tema saabumise ajaks välja pesumasin, föön ja tolmuimeja. Katsuge vaigistada lapsi. Olge teda nähes rõõmus.

Milline peaks olema korralik naine? 18.02.2006, Arter

Küsimus: Kas kirjeldatud naine käis tööl?

Annuk, T. (1999). Perekonnaõpetus: 11. klassi õpik. Tallinn: Koolibri :

“Läbi aegade on kodusoojuse kandjaks olnud ikka naine. Loodus on naisele andnud võime muuta nelja seinaga ruum õdusaks koduks. Naisel lasub ka ürgne kodust saatja, ootaja ning vastuvõtja roll (“mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu”). Samuti oskab naine maandada pingeid ja jõuab kõike. Ravib haigeid ning märkab muresid. Võib öelda, et naine loob selle nähtamatu, mis teeb kodust kodu”

“Laste kasvatamine on naisele eneseteostus, naisel on mehe ees teatud eelis: naine võib end alati teostada ka perekonnas, luues kauni ja turvalise kodu, kasvatades lastest elujõulised ning isikupärased inimesed, toetades meest tema tegevuses; mees seevastu vajab eneseteostusvõimalusi kodust väljaspool (lk. 119).”

Kas rolliootuste kirjeldus vastab nüüdisaja olukorrale, õpilaste endi ettekujutusele oma elukorraldusest? Õpilased võivad arutleda selle üle, milliseid rolle nad tulevikus soovivad täita.

Kokkuvõtteks peaksid õpilased mõistma, et soolised stereotüübid taastoodavad aegunud soorolle, jagades töid ja ameteid naiste ja meeste omadeks, põhjustavad ühtlasi palgalõhet ja tööde erinevat väärtustamist, naiste ja meeste erinevat osalust pere- ja laste eest hoolitsemisel, piiravad naiste jõudmist juhtivatele kohtadele ja poliitika tipptasandil osalemisele, toovad kaasa poiste ja meeste suurema riskikäitumise, käegälöömise haridusele jms.

Tunni elavdamiseks võib kasutada videoklippe veebist:

<http://www.stereotüüp.ee/videoklipid>

Eelarvamuslik suhtumine naisjuhtidesse

Stereotüüpne kahtlemine naiste intellektuaalsetes võimetes?

Lisamaterjale õpetajale

Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu? Mans Home is the World, Womans World is her Home? Statistikaamet, 2011

<http://www.stat.ee/49433>

Kogumiku märksõnad on naised ja mehed ning kodu ja tööelu ühitamine. Analüüsitakse naiste ja meeste ajakasutust, töövõimet ning haridust. Vaatluse all on ka vaba aeg ja töövõime taastamine. Artiklikogumikus esitatud omavahel seotud näitajad annavad tervikliku pildi naiste ja meeste käitumismustritest ning positsioonist igapäevaelus

Järviste, L. (2008). Isadust toetavad poliitikameetmed Eestis ja Euroopas.

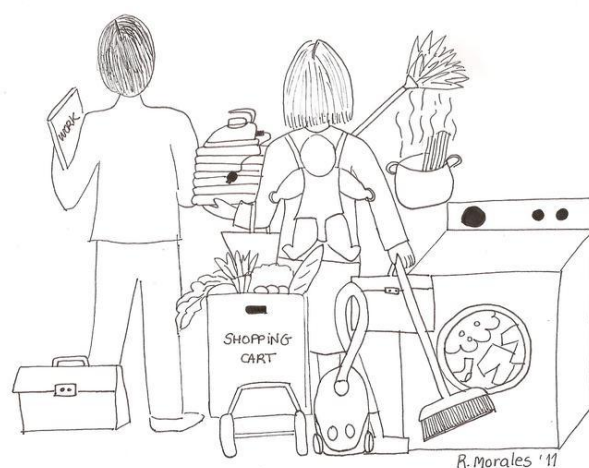
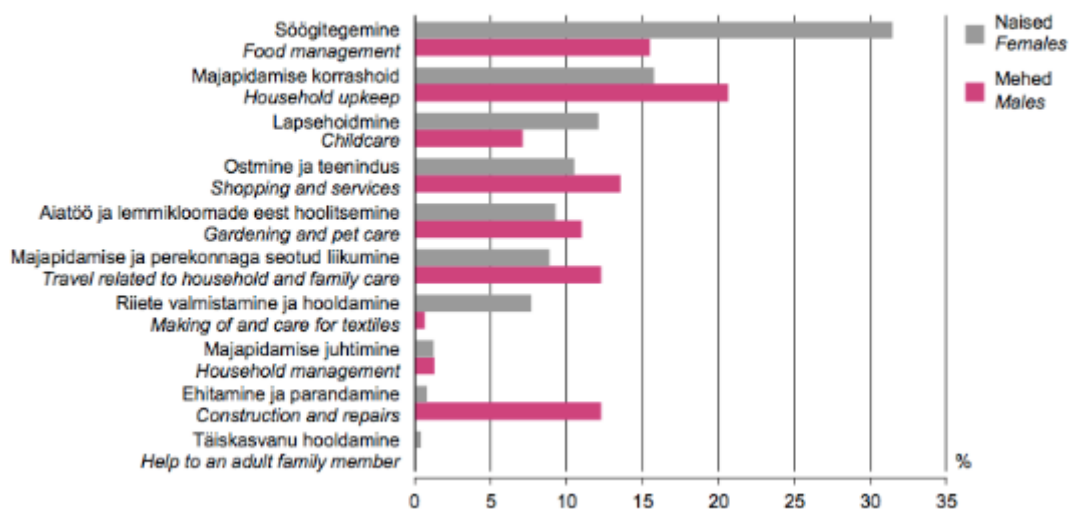
Sotsiaalministeeriumi toimetised. 6/2008.Tallinn.

Allalaaditav:

<http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2008/06.pdf>

Joonis 7. Majapidamise ja perekonnaga seotud tööde osatähtsus naistel ja meestel, 2009–2010

Figure 7. Shares of household and family related tasks among females and males, 2009–2010

3.5.2.3. SOOLISED STEREOTÜÜPID TÖÖTURUL

Alateema: Kas on olemas meeste- ja naistetööd?

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad, et ameti ja erialavalikud peegeldavad varasemaid haridusvalikuid ning need omakorda industriaalajastust pärit soostereotüüpe

Õpilased mõistavad, mida tähendab sooline segregatsioon tööturul

Õpilased mõistavad, et valida tuleb eriala huve, mitte aegunud stereotüüpe järgides

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

Horisontaalne ametialane segregatsioon tähendab, et mingit tüüpi töö- või kutsealal domineerib üks sugupool. Traditsiooniliselt domineerivad naised hooldavates ja teenindavates ametirühmades.

Vertikaalne ametialane segregatsioon – tähendab (enamasti), et naistel ei ole juurdepääsu juhtivatele ja kõrgemalt tasustatud töökohtadele.

Tööturu soolise segregatsiooni puhul kiputakse ikka veel meeste ja naiste koondumist erinevatesse ametitesse ja majandusharudesse põhjendama traditsioonilise arusaamaga: mehed ja naised saavad paremini hakkama erinevate töödega. Kui industriaalajastul, enne kui naised sisenesid tööturule, olid meeste ametid olulisemad ning eeldasid paremat ettevalmistust ja suuremat võimekust kui ametid, mille esindajad olid valdavalt naised, siis nüüdisajal on elukutseid raske järjestada nende olulisuse ja funktsionaalsuse alusel. Muutunud on paljusi ka töö sisu ja töö tegemise viisid.

Sooline segregatsioon tööturul tähendab, et naised ja mehed on koondunud erinevatesse valdkondadesse ja majandusharudesse (horisontaalne segregatsioon) ning ametitesse.

Ameti näol on tegu tööülesannete kogumiga, sama ameti raames on ülesanded erinevates asutustes ja ettevõtetes sarnased. Näiteks on õpetaja töö üldjoontes sama olenemata sellest, millises koolis töötatakse. Ameti tasandil seisneb segregatsioon meeste ja naiste kontsentreerumises erinevatele ametiastmetele – mehed tavaliselt juhtivatel kohtadel, naised hierarhia madalamatel astmetel.

Vertikaalse segregatsiooni heaks näiteks on see, et koolides on direktorid valdavalt mehed (kõrgem positsioon, suurem palk), õpetajad aga enamjaolt naised (palk on madalam).

Eestis on EL liikmesriikidest kõige suurem sooline palgalõhe. Selle üheks põhjuseks ongi tööturu jagunemine nais- ja meesttöötajatega valdkondadeks. Erialad, kus domineerivad mehed, on sageli kõrgemalt tasustatud kui naiste hõivatud sektorid.

Statistilised andmed näitavad, et meeste ja naiste haridusvalikud on väga erinevad. Mehed kalduvad eelistama tehnilisemaid erialasid, naised humanitaar- ja sotsiaalvaldkonda. Erialavalikuid ei tohiks mõjutada see, mis poistele või tüdrukutele kombeks on olnud, vaid teadmine erialadest, mis noort huvitavad ja millel on tööturul perspektiivi. Nii saavad kõik talendid areneda ja rakenduse sõltumata soost.

Ka nendes maades, kus on sihipäraselt tegeletud tütarlaste suunamisega tehnilistele erialadele, pole seni suudetud ületada 40%-list osakaalu.

Tegevus klassis:

Eesmärk: arutleda sooliste stereotüüpide üle tööturu kontekstis ning ühiskonnas laiemalt ning neid vaidlustada, panna õpilasi mõtlema, millised kogemused on neil endil sooliste stereotüüpidega olnud

Paluge õpilastel nimetada nende arvates tüüpilisi ameteid või töid, mida teevad naised ja mehed ning kirjutage õpilaste poolt nimetatud ametikohad ja tööd tahvlile kahte eraldi tulpa.

Paluge ka nimetada sellised elukutsed ja ametikohad, mis on õpilaste arvates ühtviisi sobilikud mõlemale soole.

Need kirjutage kahe tulpa üles või alla keskele. Peale selle nimekirja koostamist algatage arutelu. Arutelu lähtepunktina iseloomustage Eesti tööturгу soolisest aspektist, st et naised ja mehed on koondunud erinevatesse sektoritesse ning asutuste siseselt erinevatele ametikohtadele. Naised teenivad Eestis meestest keskmiselt 30% vähem palka ning selle üks oluline põhjus ongi tööturu sooline segregatsioon – tööturu sektorid, kuhu on koondunud enam naisi, näiteks haridus- ja sotsiaalvaldkond, on vähem tasustatud kui sektorid, kus töötab arvuliselt enam mehi, näiteks ehitussektor. Samuti tuleneb palgalõhe sellest, et sama asutuse siseselt töötab enam mehi kui naisi juhtivatel ametikohtadel. Samas aga on Eesti naistel võrreldes meestega keskmiselt kõrgem haridustase.

Paluge õpilastel tahvlile koostatud jaotust põhjendada.

Arutelu võiks lähtuda järgmistest küsimustest:
Kas liigitamisel kasutati soolisi stereotüüpe?

Kas stereotüüpsed hoiakud takistavad naiste ja meeste võrdset osalust tööturul ja ühiskonnas?

Kasutage tahvlile kirjutatud elukutseid ja ametikohti või tooge lisanäiteid (nt. lasteaiakasvataja, autolukksepp, sekretär, peaminister, müügiagent, arst jne.) ning arutlege, millised soostereotüübid nende elukutsete või ametite puhul levinud on?

Paluge õpilastel kujutleda olukorda, kus neid stereotüüpe ei oleks. Mis oleks siis teistmoodi? Millist tööd või ametikohta sooviksid õpilased ise omada? Paluge õpilastel nimetada mõned näited ning paluge neid põhjendada. Kas põhjenduste hulgast tulevad välja ka mõned soost lähtuvad eeldused?

Milliseid probleeme võib sooline palgalõhe kaasa tuua? Paluge õpilastel mõned näited tuua.

Paluge õpilastel nimetada näiteks oma vanemate või teiste tuttavate täiskasvanute elukutseid või ametikohti. Võrrelge neid tahvlile kirjutatud nimekirjaga. Kas keegi õpilaste poolt nimetatud inimestest teeb nende arvates tema soost lähtuvalt “ebatüüpilist” tööd? Kui jah, siis kas ta sobib õpilaste arvates sellele tööle?

Koduse ülesandena küsitlevad õpilased oma vanemat või kedagi teist tema nooruspõlve harrastustest, huviobjektidest ja kutse- või ametivalikust. Küsitluses puudutakse ka soolisuse mõju valikutele. Esitatavad küsimused töötatakse välja koos.

Näidisküsimustik lapsevanema / vanema tuttava kohta

Mis sind huvitab?
Mida teed vabal ajal?
Mis asjad valmistavad sulle kõige rohke heameelt?
Kas need sobivad Sinu arvates nii naistele kui meestele?
Kui olulised on need asjad Sulle nt. 10 aasta pärast?
Mis huvitas noorena?
Mille vastu tundsid huvi minuvanusena?
Mis oli lemmikaineks koolis?
Kuidas veetsid vaba aega oma nooruses?
Kuidas otsustasid asuda tööle alale, kus oled töötanud?
Kas sinu sugu mõjutas valima sellist ametit?

Küsitluste tulemusi arutletakse neljaliikmelistes rühmades

Rühmatööna küsitletakse ka üksteist, mille järel taas arutatakse saadud/antud vastuseid

Võimalikke aruteluküsimusi:

Kas leiti üllatavaid huve?
Kas vastused olid sooliselt eristatavad ja tavapärastele ootustele vastavad?
Kas vastustes oli sarnasusi oma vanema vastustele?
Kas meessoost vastajate ja naissoost vastajate vahel ilmnes erinevusi. Milliseid ja miks? Kas need viitavad soorollide stereotüüpidele?
Kas noore vaba aja veetmine ja huvid võivad viidata tulevasele elukutsele?

Kokkuvõtteks tuleb jõuda järeldustele, mis aitaksid soostereotüüpseid hoiakuid õpilastel endil ja vastastikku vaidlustada

Tunni elavdamiseks võib kasutada videoklippe

<http://www.stereotüüp.ee/videoklipid>

Suhtumine erialavalikutesse

Diskrimineerimine töölevõtmisel

Tööpoliitikaga kujundab ka riik teadlikult või alateadlikult soolisi erisusi ja sarnasusi töösuhetes. Tööpoliitika võivad olla sooliselt diskrimineerivad (teatud tööde keelamine naistele), sooliselt neutraalsed (ehk sooliselt pimedad, mis vaikimisi on mõjutatud ja domineeritud ühe sugupoole väärtustest ja ootustest, ignoreerides keerulisi soolisi suhteid tööelus) ja sootundlikud, mis vaidlustavad argiteadmistele ja -hoiakutele põhinevaid soorolle ja ootusi, mis kujundavad meestele ja naistele erinevaid võimalusi töötada ning erinevad tööd ja töötingimused.⁸⁰

Lisamaterjale õpetajale:

Artiklite kogumik Töö- ja pere: paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive Eesti Tööandjate Keskliidu poolt projekti Choices & Balance raames välja antud kogumik (2007)

Allalaaditav: http://www.cb.ee/raamat/too_sisu_low.pdf

Toomet, O., Ainsaar, M. (Toim). Sooline ebavõrdsus tööelus: arengud Eestis ja rahvusvaheline võrdlus. Raport 1. Tartu 2011. Allalaaditav:

http://www.sh.ut.ee/sites/default/files/sh_files/Sooline%20ebav%C3%B5rdsus%20t%C3%B6%C3%B6elus_kogumik.pdf

⁸⁰ Masso, M. Mehed ja naised tööelus. Teel tasakaalustatud ühiskonda II, lk. 26-39.

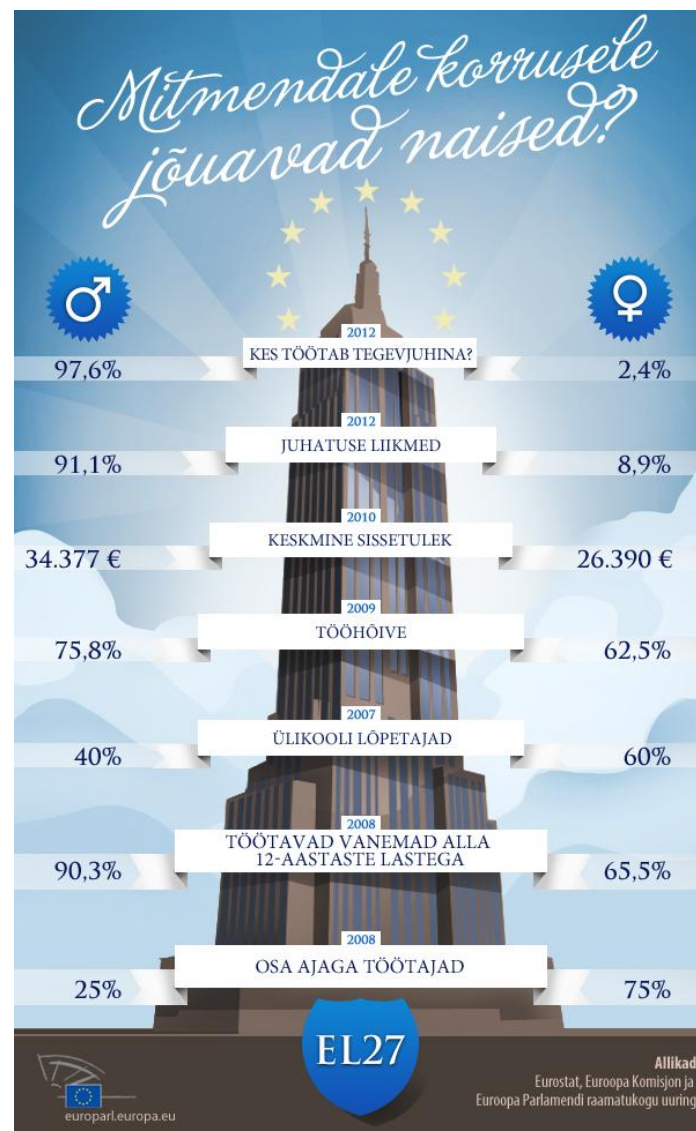
Sooline ebavõrdsus töölus: arengud Eestis ja rahvusvaheline võrdlus. Ariadne Lõng XI aastakäik, ½, 2011

Allalaaditav : <http://www.enut.ee/lisa/Ariadne2011.pdf>

Masso, M. Mehed ja naised töölus. Teel tasakaalustatud ühiskonda II, lk. 26-39.

Komisjon teeb ettepaneku seada eesmärgiks, et äriühingute juhtorganites oleks 40% naisi

Allalaaditav : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1205_et.htm

Infograafik soolisest ebavõrdsusest Euroopa Liidus tööturul

Allalaaditav:

<http://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/content/20130301STO06143/html/Infograafik-soolisest-ebav%C3%B5rdsusest-t%C3%B6%C3%B6turul>

3.5.2.4. EUROOPA LIIDU VÄÄRTUSED

Õpitulemused:

Õpilased teavad, millised on EL väärtused

Õpilased mõistavad, et need on väärtused, mille nimel tegutsetakse sihipäraselt ka liikmesriikides

Õpilased oskavad hinnata, kas ja kuivõrd Eesti elanikkond nimetatud väärtusi hindab ja järgib

Alateema: Võrdsus kui ühiskonna arengu eeldus ja eesmärk

 Slaid:

Euroopa viis põhiväärtust on sõnastatud EL asutamislepingus. Need on

- inimväärikuse austamine,
- vabadus,
- demokraatia,
- võrdsus,
- õigusriik ja
- inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine.

Samas on kinnitatud ühine nägemus ühiskonnast, kus valitsevad

- pluralism,
- mittediskrimineerimine,
- sallivus,
- õiglus,
- solidaarsus ning
- naiste ja meeste võrdõiguslikkus.⁸¹

Selleni jõudmiseks on püstitatud ühise kohustusena

 Slaid:

- võitlemine sotsiaalse tõrjutuse ja diskrimineerimise vastu ning edendada
- sotsiaalset õiglust ja sotsiaalkaitset,
- naiste ja meeste võrdõiguslikkust,
- põlvkondade solidaarsust ja
- lapse õiguste kaitset.⁸²

⁸¹ Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid
Euroopa Liidu põhiõiguste harta (ELT C 83 30.3.2010) art 2

⁸² Ibid art. 3

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

Euroopa Liidu põhiõiguste harta keelustab soolise diskrimineerimise (art 21), nõuab, et naiste ja meeste võrdsus peab olema tagatud kõigis eluvaldkondades (art 23) ning sätestab kaitse vallandamise eest emaduse tõttu (art 33).

Nimetatud eesmärgid ja väärtused pole sisutühjad deklaratsioonid, vaid on põhiteljeks liikmesriikide seadusloomes ja enamuse poliitikate väljatöötamises. Ühenduse tasemel on loodud vastavad institutsioonid⁸³, välja töötatud strateegiad,⁸⁴ programmid⁸⁵ ja meetmed⁸⁶ ning toimub pidev poliitikate monitooring⁸⁷ ja olukorra analüüs⁸⁸.

Euroopa Ühenduse praegu kehtivad diskrimineerimisevastased seadused tulenesid Ühenduse ühisturu loomise nõuetest, vajadusest vältida ebaõiglast konkurentsi, mis võis kahjustada rahvusvahelist turgu. Näiteks sätestati Prantsusmaa nõudel norm maksta naistele ja meestele sama töö eest võrdset palka 1957.a. sõlmitud Rooma lepingu artikliga 119 (praegu art.141), et välistada teistel liikmesriikidel ebaõiglaste eeliste saamine seetõttu, et neil sellise diskrimineerimise keeld siseriiklikes seadustes puudus. Algselt töötasualase diskrimineerimisega piirdunud erisäte on siseriiklikul ja Euroopa tasandil toimunud võrdse kohtlemise põhimõtte üldise tunnustamise käigus arenenud teisest ühenduse õigusest ja Euroopa Kohtu õigusemõistmisest tulenevalt üldiseks nõudeks.

Nüüdseks on soolist diskrimineerimist käsitlevatel meetmetel, soolise ebavõrdsuse vähendamise ja võrdõiguslikkuse edendamisel Euroopa vanemates liikmesriikides viiekümne aastane kogemus. Üha enam on juurdunud ka veendumus, et õigus võrdsusele ja mittediskrimineerimisele pole mitte ainult EL s elavate inimeste põhiõigus ja ühine väärtus, vaid hädavajalik tingimus majanduskasvuks ja sotsiaalse ühtekuuluvuse saavutamiseks.

⁸³ Euroopa Komisjoni tööhõive, sotsiaalküsimuste ja võrdsete võimaluste peadirektoraat, õiguse peadirektoraat (muuhulgas tegeleb laste õiguste ja põhiõigustega), EL põhiõiguste agentuur, mittediskrimineerimise riiklike ekspertide grupp, võrgustikud: Euroopa eakate inimeste organisatsioonide ühendus, Euroopa Puuetega Inimeste Foorum, Euroopa rassismivastane võrgustik, Euroopa romide teabeamet Rahvusvahelise lesbi- ja geiassotsiatsiooni Euroopa esindus, liikmesriikide võrdsusametite formaalne võrgustik Equinet jne.

⁸⁴ Euroopa Liidu lapse õiguste strateegia, mittediskrimineerimise ja võrdsete võimaluste: uuendatud strateegia,

⁸⁵ tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse programm PROGRESS (2007–2013), mille kaks prioriteeti on soolise võrdõiguslikkuse ning mittediskrimineerimise edendamine,

⁸⁶ Näiteks meetmed teadlikkuse suurendamiseks diskrimineerimisvastastest seadustest jms., aga ka rahastamisprintsiibid struktuurifondide kasutuselevõtmisel.

⁸⁷ Võrdsus ja mittediskrimineerimine – aasta-aruanded, Eurobaromeetri uuringud

⁸⁸ Näiteks uuringud nn. positiivse diskrimineerimise osast diskrimineerimise ennetamisel või heastamisel, diskrimineerimisvastasest võitlusest ja võrdsuse edendamisest - kuidas mõõta edusamme, meediat ja mitmekesisusest jms.

Ühiskonnas elavad eri soost, igas vanuses, puuetega, erineva rassilise või etnilise päritolu, usutunnistuse või seksuaalse sättumusega inimesed. Sama mitmekesine, erinevate oskuste, kogemuste, ideede ja nägemisviisidega on ka tööeline elanikkond. See, et kõigil peaks olema tagatud võrdsed võimalused haridus- ja tööturul osalemiseks, ei ole ainult põhiõiguste kaitsmise küsimus või moraalne otsustus, vaid jätkusuutliku ühiskonna hädavajalik eeldus. Ühiskonna sidusust mõjutab oskus ja tahe mitmekesisust hinnata, toetada ja efektiivselt kasutada. Kahaneva tööelise elanikkonnaga riigid ei saa lubada suure hulga potentsiaalse tööjõu kaotamist ja tööturult tõrjumist.

EL õigusest ja poliitilistest dokumentidest võib välja tuua **kuus soolise võrdõiguslikkuse poliitika strateegilist eesmärki**, mida liikmesriigid peavad silmas pidama:

Soolise võrdõiguslikkuse strateegiline eesmärk	Alameesmärgid, prioriteetsed valdkonnad ja meetmed
Naiste ja meeste majanduslik sõltumatus	Naiste ja meeste võrdsem positsioon tööturul ja ligipääs sellele; tööturu segregatsiooni ⁸⁹ vähendamine; naiste ja meeste karjääriteede ühtlustamine; naiste ja meeste töö võrdsem väärtustamine ja palgavahe vähendamine; võrdväärse töö eest võrdse tasu tagamine; naiste osakaalu tõstmine ettevõtluses; naiste ja meeste töötingimuste ja töötervishoiu parandamine; naiste ja meeste võrdne osalemine elukestvas õppes soolise võrdõiguslikkuse tegevuskavade väljatöötamine ja rakendamine ettevõtetes.
Naiste ja meeste võrdne osalemine poliitiliste ja majanduslike otsuste tegemisel	Naiste ja meeste võrdne esindatus kohalikul tasemel ja tippoliitikas; naiste ja meeste võrdne osalemine majandusotsuste tegemisel; naiste ja meeste võrdne osalemine teaduses ja tehnoloogia valdkonnas (sihteesmärk: 25 % naisi avaliku sektori uurimisinstituutides); naiste edutamine juhtimistasanditele.
Töö, pere ja isikliku elu ühitatavus naistele ja meestele	Lastehoiuteenustele juurdepääsu võimaldamine (Barcelona sihttasemetel); hooldusteenuste pakkumine, mis võimaldavad tööelistel olla aktiivsed tööturul; isadele lapsehoolduspuhkuse võtmise soodustamine; peresõbralike töökeskkondade ja paindlike

⁸⁹ **Tööalane segregatsioon** – meeste ja naiste kontsentratsioon erinevatele tegevuste ja tööhõive tüüpidele ja juhtimistasanditele, mis kitsendab nii meeste kui naiste valikuvõimalusi teatud aladel (horisontaalne segregatsioon) ning sunnib peamiselt naisi madalama tasandi töödele (vertikaalne segregatsioon).

	töövormide arendamine.
Sooliste stereotüüpide kaotamine	Võitlemine hoiakute ja stereotüüpidega, mis tingivad haridus- ja tööturu jagunemise nn. naiste ja meeste aladeks ning ametiteks; meedias naiste ja meeste stereotüüpse kujutamise likvideerimine; avalikkuse teavitamine stereotüüpsetest soorollidest ja rolliootustest.
Naistevastase vägivalla ja inimkaubanduse likvideerimine	Kodus, tööl ja avalikus kohas aset leidva naistevastase vägivalla ennetamine; vägivallatsejate tõhusam karistamine; ohvrite abistamine ja tagasitoomine tööturule; prostitutsiooni ja selle nõudluse vähendamine; avalikkuse teadlikkuse tõstmine.
Haldussuutlikkuse tõstmine soolise võrdõiguslikkuse edendamise strateegiate rakendamiseks kõikides poliitikates	Sooliste mõjude hindamise rakendamine; soo lõikes võrreldavate tunnuste ja indikaatorite väljaarendamine; sooliseks analüüsiks vajalike teadmiste levitamine; avaliku sektori töötajate koolitamine soolise võrdõiguslikkuse süvalaiendamise strateegia rakendamiseks.

Eesti inimarengu aruanded on näidanud küll Eesti majandusliku suutlikkuse arengut, ent osutanud ka probleemidele inim- ja sotsiaalarengu vallas. Üheks üha enam teadvustatavaks probleemiks on ka sooline kihistumine ja sooline ebavõrdsus, mille poolest Eesti paistab teiste EL liikmesriikide kõrval välja väga aeglaselt moderniseeruva ja paljuski ikka veel patriarhaalse riigina.

Ülesanded õpilastele:

1. Tutvuda Euroopa Komisjoni Õiguse direktoraadi koduleheküljel toodud soolise võrdõiguslikkuse poliitikate alateemadega.

http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/index_et.htm

2. Tutvuda Euroopa agentuuri - Euroopa soolise võrdõiguslikkuse instituudi tegevusvaldkondadega

<http://eige.europa.eu/>

3. Leida Eurobaromeetri arvamusküsitlused, kus võrreldakse Eesti elanikkonna seisukohti teiste EL riikidega soolise võrdõiguslikkuse küsimustes.

<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/et/00191b53ff/Eurobarometer.html>

Sooline ebavõrdsus Euroopa Liidus

Eurooplastele esitatud küsimustes keskenduti palgalõhele, kuid käsitleti ka muid teemasid nagu lapsehooldus ja sooline võrdõiguslikkus kutsealadel.

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/et/00191b53ff/Eurobarometer.html?tab=2012_1

http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2012/femme_mars/fl_341_women_ee_et.pdf

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/et/00191b53ff/Eurobarometer.html?tab=2011_5

Jagada ülesanded õpilaste gruppide vahel: üks grupp tutvustab uuringus esitatud küsimusi, teine toob paari-kolme väärtushoiakuid puudutava küsimuse puhul välja võrdlusi EL keskmise ja Eesti vahel, kolmas grupp võrdlusi Eesti ja mõne teise EL liikmesriigi näitajate vahel.

Arutleda võib selle üle, miks näiteks Eesti elanikud arvavad vähem kui eurooplased keskmiselt, et sooline ebavõrdsus ei ole kuigi suur probleem?

Lisamaterjale õpetajale

Eesti elanike väärtushoiakute kohta ja naiste ning meeste erinevate väärtushoiakute kohta on avaldatud artikkel 2009. aasta Inimarengu aruandes⁹⁰, Eesti elanikkonna väärtushinnanguid võrreldes euroopalikega ja ameerikalikega on käsitletud Margit Sutrop.⁹¹

Directorate-General for Communication. (2010). Special eurobarometer 326. gender equality in the eu in 2009. report.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_326_en.pdf

Eero, G. (2012). Elections in estonia 1992-2011. National Election Committee.

<http://vvk.ee/past-elections/elections-in-estonia-1992-2011/>

European Commission (2012). Special eurobarometer 376. women in decisionmaking positions. report.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_376_en.pdf

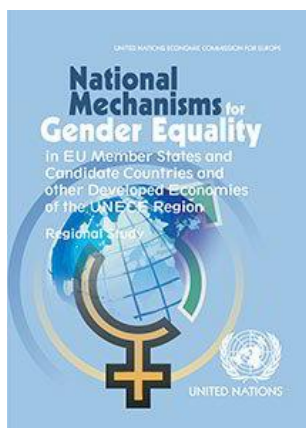
European Commission. (2012). Standard eurobarometer 77 spring. public opinion in the european union. tables of results.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_en.htm

European Commission (2012). Standard eurobarometer 77 spring. public opinion in the european union. the values of europeans. report.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_value_en.pdf

National Mechanisms for Gender Equality in EU Member States and Candidate Countries and other Developed Economies of the UNECE Region: Regional Study

⁹⁰ Kalmus, Veronika (2010). Eesti elanike väärtusmustrid. Lauristin, Marju (Toim.). Eesti Inimarengu Aruanne 2009 (114 - 116). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu

⁹¹ Sutrop, M. Kas Eesti jagab Euroopa väärtusi. RiTo, 2005, nr. 11. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11599&op=archive2>

http://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/publication/UNECE_2010_Regional%20study_EU%20et%20al.pdf

Sisaldab ülevaatlikku tabelit liikmesriikide institutsioonidest, mis vastutavad naiste ja meeste võrdse kohtlemise ja soolise võrdõiguslikkuse edendamise eest.

IV SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE TEEMADE KÄSITLEMINE GÜMNAASIUMI ÜHISKONNAÕPETUSES

Gümnaasiumi sotsiaalvaldkonna õppeainete vahendusel peab õpilastel kujunema võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga.

Sotsiaalseteks pädev usteks on gümnaasiumiastme riiklikus õppekavas nimetatud täpselt samad, mis põhikooliski .

Nende hulka kuuluvad:

1. inimühiskonna ajaloos ja tänapäeval toimuvate ühiskondlike muutuste protsesside ning olulisemate sündmuste põhjuste ja tagajärgede mõistmine ;
2. demokraatia ning inimõiguste austamine, seadusekuulekus;
3. isiklik tulevikuvision, selle kavandamine ja selle nimel tegutsemine;
4. huvitumine iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust;
5. oskus kujundada oma arvamusi ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
6. sotsiaalteaduste uurimismeetodite tundmine ning kasutamine;
7. erinevate rahvaste kultuuride eripära tundmine ja tunnustamine;
8. teadmised ja oskused sotsiaalselt aktsepteeritud käitumiseks erinevates sotsiaalsetes kontekstides;
9. teadmised ja oskused, mis toetuvad positiivsele enesehinnangule ning teiste inimeste väärikuse tunnustamisele ning aitavad kaasa tervikliku ning autonoomse isiksuse kujunemisele.⁹²

Nimetatud pädevuste seosed sooaspektidega on toodud põhikooli ühiskonnaõpetust käsitlevas osas, lk. 50.

Vastavalt riiklikule õppekavale peab gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitlema nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustama ühiskonnaelu põhivaldkondade (majandus, poliitika, õigus) korraldust ja toimimist. Kõikide valdkondade puhul tähelepanu

⁹² Vabariigi Valitsuse 28. jaanuari 2010. a .määruse nr 13 „Gümnaasiumi riiklik õppekava“ lisa 5

juhtimine sooliste aspektidele aitab kaasa selliste ühiskondlike tegurite mõistmisele, mis võib mõjutada ka indiviidi staatust ja rolle.

4.1. Gümnaasiumi lõpus nõutavad pädevuste seos soolise võrdõiguslikkuse teemadega

Gümnaasiumi lõpuks peaks õpilastel kujunema arusaam, et sooline ebavõrdsus on ühiskonna kui terviku probleem. Õpilasel peaks tekkima huvi märgata ja analüüsida, mis mõjutab suhtumist inimesesse üldse, ning kuidas aegunud soostereotüüpsed hoiakud ja eelarvamused on seotud teiste negatiivsete probleemidega – vaesus, tõrjutus, tööpuudus, koolist väljalangemine, alkoholism jms.

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse õppe-eesmärkide seotus soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemisega

Nõutavad pädevused	Pädevuste seos soolise võrdõiguslikkuse teemadega
Mõistab, väärtustab ja kaitseb inimõiguste ja põhivabaduste mõistmine ja väärtustamine; demokraatia põhimõtete ja demokraatlike väärtuste ning üldtunnustatud käitumisreeglite järgimine, seaduskuulekus.	Sooline võrdsus kui väärtus, põhimõte ja üldine hüve. Diskrimineerimise keeld, võrdse kohtlemise norm kui eeldus inim- ja põhiõiguste realiseerumisele
Enda määratlemine Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna, oma kodanikukohustuste ja -vastutuste teadvustamine; Käitumine ühiskonna, kultuuri ja looduskeskkonna jätkusuutliku arengu tagamiseks, oma tuleviku teadlik kavandamine	Soolise võrdõiguslikkusepoliitika põhieesmärkide ja strateegiliste suundade teadmine Põhiliste soolist võrdõiguslikkust edendavate organisatsioonide teadmine
Enda ja teiste inimväärikuse austamine, eelarvamusteta ja lugupidav suhtumine kõigisse inimestesse ning nende erivajadustega arvestamine	Soolisuse konstrueerimine seotult vanusega, puudega (erivajadusega), seksuaalse orientatsiooniga jms. Nn. mitmese diskrimineerimise vältimine
Ühiskonnas toimuvate protsesside ja arengute märkamine, uurimine ning seostamine, võimaluste piires probleemidele lahenduste leidmine	Ühiskonna soolise kihistumise ja selle vähendamise meetodite teadmine (ajutised erimeetmed, sh. kvootide rakendamine)
majandusliku mõtlemise aluste	Tööturu soolise vertikaalse ja horisontaalse kihistumise

omandatus ning oskus toimida turumajanduse tingimustes	analüüsimine, tööõiguse normide teadmine, tööandja vastutus nais- ja meessoost töötajate võrdse kohtlemise eest
Oma seisukohtade ja valikute argumenteeritud põhjendamine ja kaitsmine, suutlikkus osaleda arutelus ja väitluses; oskus eristada emotsionaalseid ja poliitiliselt kallutatud hinnanguid objektiivsest tõest; igaühe õiguse isiklikule arvamusele ja sõnavabadusele austamine;	Oskus märgata sooliselt eelarvamuslikke, seksistlikke ja emotsionaalseid diskursuseid, kuvandeid, mis õigustavad soolise ebavõrdsuse olukorda ja/või vastandavad naisi ja mehi. Soouuringute põhisuundade teadmine
Ühiskonnaalase teabe eesmärgipärane hankimine erinevatest allikatest, selle tõlgendamise, üldistamise, kriitilise hindamise ning talletamise ja edastamise oskus, autoriõiguse kaitse järgimine.	Soopõhise statistika kasutamine, soouuringuslike portaalide, allikate teadmine Rahvusvahelised mõõdikud soolise ebavõrdsuse hindamiseks ja võrdlemiseks EL ja rahvusvahelises kontekstis

Ühiskonnaõpetuse kaks kohustuslikku kursust koosnevad neljast teemavaldkonnast:

- ühiskond ja selle areng;
- riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas;
- majanduse toimimine;
- üleilmastumine ja jätkusuutlik areng.

4.1.1. Ühiskonna ja selle arengu seosed soolise võrdsuslikkuse teemadega

Teemavaldkonnas

1) vaadeldakse ühiskonna kui sotsiaalse süsteemi elemente: sotsiaalset struktuuri (rühmi, kihte, kogukondi), sotsiaalseid suhteid ja protsesse (nt koostööd ja konflikti, võimu, allumist ja vastupanu, lõimumist ja eristumist, tõrjutust ja osalust, mobiilsust, kihistumist);

2) analüüsitakse ühiskonna elu reguleerivaid norme ja väärtusi ning erinevates valdkondades välja kujunenud institutsionaalset korraldust (näiteks perekonda, riiki, turgu, õigust, meediat);

3) uuritakse avaliku ja erasektori olemust ning funktsioone; tutvutakse kodanikuühiskonna struktuuri ja ülesannetega, analüüsitakse sektoritevahelise koostöö võimalusi ja kogemusi;

4) õpitakse tundma ühiskonna erinevaid vorme ja arengujärke; tutvutakse nüüdisühiskonna kujunemislooga ja peamiste tunnusjoontega, pöörates erilist tähelepanu ühiskonna moderniseerumisprotsessile ning info- ja teadmisyhiskonna arengule.

Kuna ühiskond koosneb naistest ja meestest ja sooline võrdõiguslikkus on vahetult seotud ühiskonna moderniseerumisprotsessidega, siis on soolise võrdsuse aspekte põhimõtteliselt võimalik käsitleda kõigis teemades.

Teema ainekavas	Soolise võrdõiguslikkuse aspektid
Ühiskonna sotsiaalne struktuur	Ühiskonna sooline kihistumine, mis väljendub naiste ja meeste ebavõrdses juurdepääsus ühiskonnas enamhinnatud ressurssidele – võimule, staatusele, finantsilistele ja ajalistele jms. ressurssidele Omistatud ja omandatud staatuse mõisted Võrdsus-ebavõrdsus ühiskonnas.
Ühiskonna elu reguleerivad normid ja väärtused	Patriarhaalse perekonna muutumine egalitaarsuse suunas, muutused traditsioonilistes soorollides Kirjutamata soonormid ja ootused soorollidele Töö- ja perekohustuste jagunemine naiste ja meeste vahel, vanemapuhkus ja isapuhkus Feminiinse ja maskuliinse ühiskonna erinevused G.Hofstede
Ühiskonna sektorite olemus ja funktsioonid	Naiste ja meeste erinevad osakaalud era-, avalikus ja kolmandas sektoris. Suurimad ja olulisemad soolise võrdõiguslikkuse edendamise tegevused kolmanda sektori organisatsioonid Eestis
Ühiskonna moderniseerumisprotsess	20. saj. naisliikumine, naiste osa tööjõus, poliitikas Eesti inimarengu aruanded soolisest ebavõrdsusest maskuliinsete väärtuste jätkumine või uue mehelikkuse kujunemine

4.1.2. Riigi ja demokraatliku riigivalitsemise seosed soolise võrdõiguslikkuse teemadega

Temavaldkonnas

1) süvenetakse demokraatliku poliitilise süsteemi toimimisse, selle erinevustesse mittedemokraatlikest režiimidest; selgitatakse totalitaarsete ühiskondade inimsusevastast olemust;

2) avatakse õigusriigi olemust ja võimude lahususe olulisust; käsitletakse inimõiguste kaitset, kodanike poliitiliste õiguste ja vabaduste realiseerimise võimalusi ja sellega seotud institutsioone; selgitatakse põhjust, mis võivad viia kodanike riigist võõrdumisele; vaadeldakse erinevate demokraatia vormide plusse ja miinuseid, sidudes seda Eesti

poliitika probleemidega;

3) õpitakse tundma poliitiliste ideoloogiate põhijooni ja seisukohti erinevates poliitikavaldkondades (hariduses, sotsiaalsfääris, maksupoliitikas jm);

4) käsitletakse erakondade ja kodanikuühenduste arenguprobleeme Eestis; õpitakse tundma valimiste protsessi ja omandatakse oskused oma valimisõiguse realiseerimiseks; käsitletakse kodanike kaasamist avaliku võimu teostamisse ja võimalusi mõjutada avaliku võimu tegevust, sh tutvutakse erakondade, kodanikuühenduste ja survegruppide tegevusega; omandatakse oskused kodanikualgatuste ja aktsioonide õiguspäraseks korraldamiseks.

Teema ainekavas	Soolise võrdõiguslikkuse aspektid
Demokraatliku poliitilise süsteemi toimimine	Mida võrdsemal hulgal osalevad naised ja mehed otsuste vastuvõtmisel, seda paremini on esindatud nende erinevad huvid ja kogemused, seda enam vastavad poliitilised otsused ühiskonna mõlema grupi vajadustele ning areneb osalusdemokraatia
õigusriigi olemus, inimõiguste kaitse, kodanike poliitiliste õiguste ja vabaduste realiseerimise võimalusi ja sellega seotud institutsioone	Soolise diskrimineerimise keeld, võrdsus seaduse ees ja seaduste võrdne kaitse, kuidas kaitsta oma põhiõigusi, õiguskantsler, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik, sotsiaalministeeriumi funktsioonid
poliitiliste ideoloogiate põhijooned ja seisukohad erinevates poliitikavaldkondades	Eri ideoloogiate suhtumine soolisse võrdsusesse: liberaalne, naiste ja meeste võrdsete võimaluste kontseptsioon (min. stardipositsiooni võrdsus või ka sotsialiseerimisprotsessist tulenevate erinevuste arvestamine), konservatiivne – ebavõrdsust toetav ja sotsiaaldemokraatlik – tulemuste võrdsusele orienteeritud (võimaluste võrdsus + positiivsed meetmed) a la ühtluskooli põhimõte?
Erakondade ja kodanikuühenduste arenguprobleemid, survegruppide tegevus	Naiste ja meeste osalemine erakondlikus tegevuses, erakonnapoolsed seisukohad tasakaalustatud esindatuse osas, platvormid ja seisukohad soolise ebavõrdsuse küsimustes Olulisemad soolise võrdõiguslikkuse eest seisvad organisatsioonid

4.1.3. Majandust käsitlevate teemade seos soolise võrdõiguslikkuse teemadega

Teemavaldkond aitab kujundada noorte valmisolekut erinevateks karjäärivalikuteks ja aktiivseks osaluseks majanduselus. Õppetöö käigus:

- 1) õpitakse tundma nüüdisaegse turumajanduse seaduspärasusi ja protsesse; käsitletakse rahvusliku rikkuse ja ühiskonna heaolu allikaid ja tegureid, era- ja avalike huvide erinevust ning ühiskondlike ressursside kasutamise põhimõtteid;*
- 2) tutvutakse Eesti majanduse ja tööturu arengusuundadega, sealhulgas teadusmajanduse ja loomemajanduse arenguperspektiividega ning ettevõtlust ja töösuhteid reguleerivate olulisemate õigusaktidega. Eesti majanduse arengut vaadeldakse maailmajanduse, eriti Euroopa Liidu kontekstis;*
- 3) õpitakse tundma ettevõtluse aluseid tasemel, mis võimaldab õppijal igapäevaelus toime tulla ja hinnata realistlikult oma võimalusi ettevõtjana.*

Teema ainekavas	Soolise võrdõiguslikkuse aspektid
ühiskonna heaolu allikaid ja tegureid era- ja avalike huvide erinevust	Sooline võrdõiguslikkus kui üldine hüve
majanduse ja tööturu arengusuunad, tööõigus	
hinnata realistlikult oma võimalusi ettevõtjana	Naised ettevõtluses alaesindatuse põhjused ja meetmed selle ületamiseks, ettevõtlus kui naistele sobiv karjäärivalik ning töökoha/töökohtade loomise võimalus

4.1.4. Globaalsete probleemide seos soolise võrdõiguslikkuse teemadega

Teemavaldkonna kaudu laiendavad õppijad oma teadmisi globaalsetest probleemidest ja toimijatest. Eesmärgiks on õppida nägema, kuidas igaüks saab panustada maailma turvalisemaks ja humansemaks muutumisele. Aine sisu kaudu:

- 1) õpitakse mõistma maailma mitmekesisust, riikide huvisid, koostööd ja probleeme globaalse infoühiskonna kujunemisel ning riskiühiskonna käsitlemisel;*
- 2) vaadeldakse rahvusriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide osa tänapäeva maailmas, antakse ülevaade riikidevahelise koostöö väljakutsetest (kliimamuutus ja teised ökokatastroofid, rahvusvaheline terrorism, rahvusvaheline migratsioon, võitlus vaesusega, maailmajanduse ja maakera rahvastiku arenguprobleemid jms);*
- 3) tutvutakse üleilmastumise ilmingute ja tagajärgedega.*

Teema ainekavas	Soolise võrdõiguslikkuse aspektid
riskiühiskond	Töö- ja peresuhete aspekt (Beck, Giddens)
riikidevahelise koostöö väljakutsed	Rahvusvahelised inimõiguste organisatsioonid
üleilmastumine	Inimkaubandus ⁹³
kliimamuutus	Naiste ja meeste olukorra spetsiifika taifuunide ja üleujutuste puhul

Gümnaasiumiastmes võib kasutada ka põhikooli III astme jaoks koostatud materjale, selgitamaks soolist kihistumist, soolist ebavõrdsust kui struktuurset ilmingut, tutvustamaks soouuringute arengulugu jms. Samuti võib õpilastega arutleda soolise võrdõiguslikkuse teemaga seotud mõisteid, mis on toodud käesoleva väljaande teises osas ja tutvustada ajaloolisi käsitlusviise.

Valikkursuse „inimene ja õigus“ raames soolise võrdõiguslikkuse ning naiste ja meeste võrdse kohtlemise teema käsitlemiseks saab toetuda näiteks Soolise võrdõiguslikkuse seaduse kommenteeritud väljaandele⁹⁴, publikatsioonile *Naised ja mehed. Võrdsed õigused, võrdne vastutus*. Ülevaade soolise võrdõiguslikkuse seadusest⁹⁵, aga ka vähemusgruppide diskrimineerimist keelava seaduse – Võrdse kohtlemise seaduse käsiraamatule⁹⁶, mis avab põhjalikumalt vähemusgruppide võrdse kohtlemise õigusliku tähenduse ja eesmärgid, diskrimineerimise olemuse ja käsitlused ning diskrimineerimist mõjutavad ideoloogiad.

Inimese ühe põhiõiguse – õiguse mitte olla ebasoodsamalt koheldud soo, vanuse, rahvuse, puude, seksuaalse orientatsiooni jms alusel ning võrdse kohtlemise normi mõistmisel on abiks Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku koduleheküljel⁹⁷ avaldatud materjalid.

⁹³ Inimkaubanduse kohta on koostatud õppematerjal: Pajumets, M. Laan, T. Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega. IOM, Sida, 2005. Allalaaditav: ift.ee/admin/upload/files/IOM_teachers_manual_est.pdf

⁹⁴ Albi, K., Laidvee, J. Papp, Ü., Sepper, M. Soolise võrdõiguslikkuse seadus. Kommenteeritud väljaanne. Juura, 2010.

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/sooline_v6/Soolise_vordõiguslikkuse_seadus_Kommenteeritud_valjaanne.pdf

⁹⁵ *Naised ja mehed. Võrdsed õigused, võrdne vastutus*. Ülevaade soolise võrdõiguslikkuse seadusest. Sotsiaalministeerium, 2010. Allalaaditav:

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Publikatsioonid/2010/naised_mehed_seadus.pdf

⁹⁶ Võrdse kohtlemise seaduse käsiraamat. TTÜ. Allalaaditav:

http://www.erinevusrikastab.ee/files/VordseKS_01_03_11sisutrukki_M.pdf

⁹⁷ Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik: <http://www.svv.ee/>

4.2. Valik soolise võrdõiguslikkuse teemakäsitlusi gümnaasiumi ühiskonnaõpetuse aines

4.2.1. SOOLINE TASAKAAL OTSUSTUSTASANDIL, NAISED JA MEHED POLIITIKAS

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad, et demokraatia arenguks on vaja naiste ja meeste võrdset osalust otsustusprotsessides

Õpilased teavad poliitikavaldkonnas rakendatavate kvoodisüsteemide olemust ja eesmärke

Alateema: Kvootide poolt ja vastu

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

Rahvusvahelistes soolise võrdsuse edendamiseks vastuvõetud tegevuskavades (Pekingi tegevuskava, Euroopa Liidu võrdõiguslikkuse tegevuskava) on rõhutatud naiste ja meeste võrdse osaluse osatähtsust otsuste tegemise protsessis.

Otsustustasandite (poliitikas, majanduses, õigus- ja kohtusüsteemis) sooline tasakaalustatus on üheks indikaatoriks, mis näitab soolise võrdõiguslikkuse ja demokraatia arengut ühiskonnas.

Demokraatia eeldab, et naised ja mehed on otsuseid langetavatel ametikohtadel võrdselt esindatud. Mõlemast soost inimesed peaksid olema esindatud iga kord, kui võetakse vastu nende elu puudutavaid otsuseid. Isegi siis, kui naistel on meestega ühesugused poliitilised õigused ja isegi siis, kui *mõned* naised on kõrgetel poliitilistel ametikohtadel, on naised *kui grupp, see tähendab et ka naiste erinevad grupid* poliitikas otsuste tegemisest väga sageli kõrvale jäetud.

Naiste esindatus poliitikas on indikaatoriks, mis näitab, kui demokraatliku ühiskonnaga on tegemist.⁹⁸

Kuigi rahvusvaheliselt on sellistes nimetatavates organites, kus otsuseid ette valmistatakse ja/või vastu võetakse, kasutusel nii kvoote kui siduvaid, tasakaalustatud esindatust taotlevaid eesmärke, millega garanteeritakse naiste ja meeste võrdne osalemine otsuste tegemisel, on need meetmed Eesti elanikkonnale ja poliitikutele veel valuliseks küsimuseks. Sageli viidatakse okupatsiooniaegsele kvoodisüsteemile. Alljärgnevad arvud peegeldavad, millise sooideoloogia kohaselt naiste arv igal kõrgemal otsustustasandil vähenes.

⁹⁸ IDEA ja Harta 88: "Demokraatia hindamise käsiraamat", Stockholm; IDEA 2002
http://www.enu.ee/lisa/431_Vordse%20esindatuse%20demokraatia.pdf

1980-1987 oli naisi

- NSV Liidu Ülemnõukogus 33% ;
- liiduvabariikide Ülemnõukogudes 36%;
- autonoomsete vabariikide Ülemnõukogudes 40 %;
- kohalikes - rajooni-, linna-, alevi- külanõukogudes 50%.

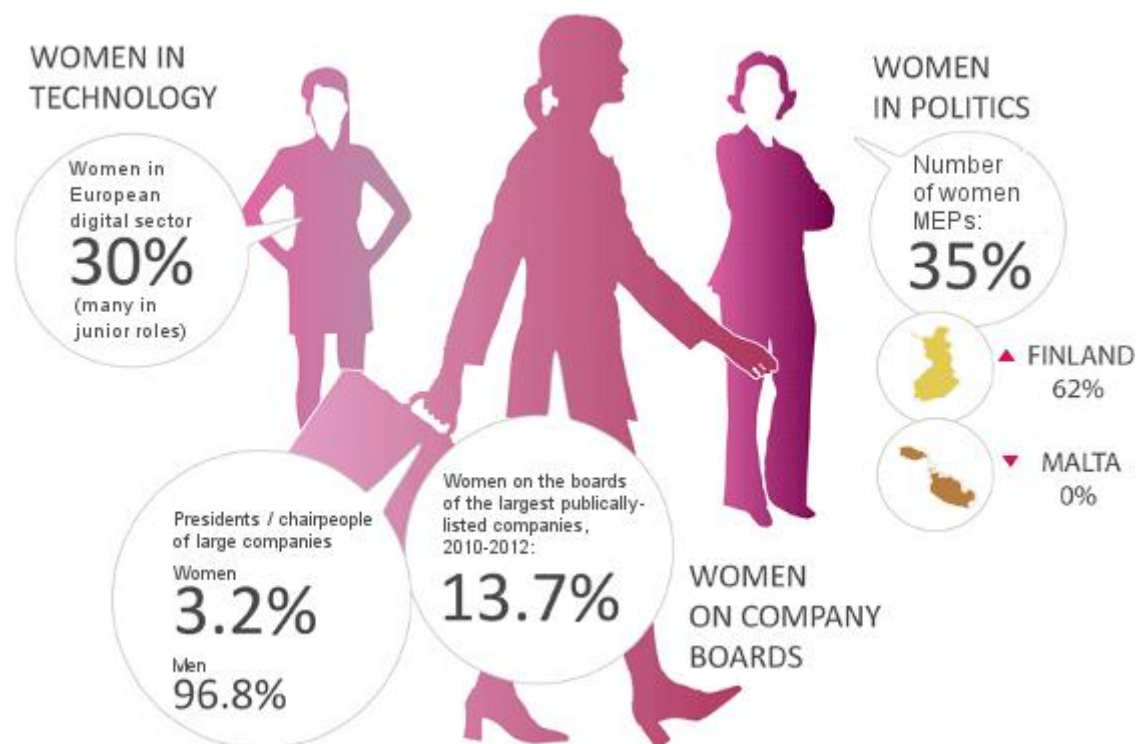
Ainult 20 % kõigist maailma parlamentide liikmetest on naised

Poliitikas on liiga palju mehi ja liiga vähe naisi. Miks? Sest poliitiline elu peegeldab ühiskonna kihistumise määra.

Lisaks poliitikas osalemisele vaadatakse näiteks Euroopa Liidus nais- ja meesjuhtide osakaalu majandusotsuste tegemisel ning IKT valdkonna töötajaskonnas.

Eesti asetub Rahvusvahelise parlamentide IPU nimekirjas Senegali ja Peruu vahele, teisisõnu

Eesti naiste osalemine parlamendis ei vasta majanduse arengutasemele ega meie soovile kuuluda Põhjamaade hulka.

Ülemaailmselt peetakse naiste 30%- list esindatust kriitiliseks massiks, mida on vaja selleks, et naisesindajad suudaksid muuta poliitilist kultuuri, tõstatada uusi teemasid ning kaitsta tõhusalt naiste õigusi⁹⁹

Euroopa Liidus peetakse nais- ja meesotsustajate tasakaalustatud osaluseks 40% / 60 %.¹⁰⁰

Naiste suhteliselt vähest rolli poliitika tipptasandil on seletatud kolme faktoriga:

- poliitiliste põhjustega
- sotsiaalmajanduslike põhjustega
- ideoloogiliste ja psühholoogiliste põhjustega

Esimesed on seotud riigi poliitilise struktuuriga. Naiste osakaalu esinduskogudes mõjutab valimissüsteem – proportsionaalsed mandaatide jagamise süsteemi kasutatavates riikides on naiste esindatus suurem kui absoluutset enamuse reeglit kasutatavates riikides.

Meestekeskne poliitiline kultuur võib pärssida naiste osalemist, sest naiste väärtussüsteem ja otsuste tegemise kriteeriumid erinevad meeste omastest. Poliitilise kultuuriga on seotud ka nõrk erakonnasisene toetus naistele, mis raskendab juhtivatele kohtadele jõudmist.

Edukateks kampaaniateks ja kestvalt poliitikas aktiivne olemiseks on vaja raha, materiaalselt kindlustust, haridust. Takistuseks võib olla ka naiste topeltkoormus ning sellest tulenev ajapuudus.

Poliitikasse minek eeldab rollimudelite muutmist ja julgust. Poliitikamaailmas läbilöömine eeldab enesekindlust, mida tütarlaste sotsialiseerimisel pole eriti eesmärgiks seatud. Omamoodi barjääri kujundab meedia, mis ei näita mehi ja naisi võrdsetena ei poliitikas ega muudel juhtivatel kohtadel.

⁹⁹ 30%-list alammäära soovitas kasutada ÜRO naiste staatuse komisjon, UN Commission on the Status of Women.

¹⁰⁰ 2000.aasta 2. märtsi Euroopa Parlamendi resolutsioon ja Euroopa Nõukogu nõuanne Rec (2003) 3 nais- ja meesotsustajate tasakaalustatud osaluse kohta

Slaidid põhjustest, mis piiravad naiste minekut tipp-poliitikasse

 Slaid:

poliitilised põhjused

- Poliitika senine maskuliinne mudel ja naiste ees seisvad takistused
- Erakonna toetuse puudumine
- Koostöö puudumine naisorganisatsioonidega
- Koolituste ja vajalike oskuste puudumine
- Valimissüsteemist tulenevad piirangud

 Slaid :

sotsiaalmajandusliku põhjused

- Naiste väiksemad sissetulekud ja vaesumine
- Topeltkoormus (töö- ja pereelu ühistamise võimaluste puudumine)

 Slaid:

Ideoloogilised ja sotsiaal-psühholoogilised põhjused

- Traditsioonilised soorollid ja stereotüübid
- Eneseusalduse puudumine
- Suhtumine poliitikasse kui ebaeetilisse ja “räpasesse mängu”
- Massimeedia roll

Selleks, et saavutada naiste ja meeste võrdset esindatust poliitiliste otsuste tasandil, kaalutakse põhjuseid ja eesmärgi, aga ka seda, kui kiiresti soovitakse tulemuseni jõuda.

Lähenemisviisid:

	Pikaajaline – samm-sammuline	Kiirem tee
Diagnoos-põhjused	Naistel on vähem ressursse (haridust, aega, kogemusi, raha, õigeid võrgustikke jms)	Sooline diskrimineerimine ja tõrjumise mehhanismid (naiste suuremad ressursid ei vähenda väljakujunenud võimusuhteid ega muuda sooideoloogiat, pilt tegelikkusest säilitab selle normaalseks pidamise
Eesmärk	Rohkem naisi poliitikasse	Sooline tasakaal valitud kogudes
Strateegia	Naiste võimustamine ja võimete arendamine (koolitamine, esinemisoscuste õpetamine, mentorlus)	Aktiivsed meetmed, nt. sookvoodid, et ei peaks ootama aastakümneid ja mitmeid põlvkondi ühiskonna demokratiseerumist
Arenguajalooline seisukoht	Pikas perspektiivis jõutakse sugude võrdsuseni, eriti kui hakatakse nägema stereotüüpe ja eelarvamusi	Sugude võrdsuseni ei jõuta iseenesest aja jookul

Põhjamaad on näiteks aktiivse naisliikumise ja sihipärase soolise võrdsuse poliitikate rakendamisega aastakümnete jooksul jõudnud 30-40 %-lise naiste osaluse poliitilises esindatuses. Belgia, kus rakendati kvoote, suutis 9,4 %-lt jõuda naiste 36,4 %-se esindatuseni paari valimisperioodiga.¹⁰¹

 Slaid:

Kvoodid: poliitikavaldkonnas on ajutine **erimeede**, mis püstitab fikseeritud protsendi või arvu mingi grupi (naiste/meeste) nimetamiseks või esindatuseks – enamasti miinimum-osakaaluna (20, 30 või 40 %), ja mille **eesmärk on tõsta alaesindatud grupi osa otsustajate hulgas**, nt parlamentides, valitsustes või kohalikes volikogudes.

¹⁰¹ Juhul, kui Eestis algaks tugev naisliikumine ja oleks vastav poliitiline tahe seda ka toetada, jõuaksime püstitatud osalusmäärani aastaks 2081, st. kolme-nelja põlvkonna jooksul.

Kvoodid, piirmäärad võivad olla kehtestatud põhiseaduses, valimisseadus(t)es , (nõuded kandidaatide nimekirjade koostamisele, mis kehtivad kõigile parteidele, nõutud teatud miinimumarv naissoost kandidaatide olemasolu) -nn. seaduslikud kvoodid ja/või **erakondade põhikirja(de)s** (parteidesisesed nõuded nimetada vähemalt miinimumarv või – protsent naisi valimisnimekirjadesse – nn. vabatahtlikud kvoodid).

 Slaid:

- **Konstitutsioonilised kvoodid** - puuduvad tavaliselt konkreetset arvulised näitajad, sätestatud on sugude võrdne poliitiline esindatus (näiteks Kreekas, Prantsusmaal).
- **Valimisseaduste kvoodid** - kehtestatud määrad parteinimekirjas esitatud kandidaatide soolisele kuuluvusele kas minimaalselt 40%-lise või maksimaalselt 60 %-lise osaluse kehtestamisega või nõudes nais- ja meeskandidaatide vaheldumisi esitamist valimisnimekirjades (Belgia, Prantsusmaa, Mehhiko jt)
- **Erakonnasisesed kvoodid** - parteid rakendavad vabatahtlikult , maailmapraktikas kasutatakse kõige enam
 - Esimesena rakendati Norras 1970-tel, seejärel teistes Põhjamaades ja Lääne-Euroopas, mõnedes endistes Ida-Euroopa riikides: Ungari, Sloveenia jt

Naiste osakaal riikide parlamentides ja kvoodisüsteemide kasutamine

jrk. nr	Riik	Naiste osakaal	Kvoodisüsteem
1.	RWANDA	56,3	Seadustatud
2.	ROOTSI	47,3	Parteisesed
3.	LÕUNA-AAFRIKA VABARIIK	44,5	Parteisesed
4.	KUUBA	43,2	?
5.	ISLAND	42,9	Ei ole
6.	SOOME	42,0	Ei ole
7.	ARGENTIINA	40,0	Seadustatud

8.	COSTA RICA	38,6	Seadustatud
9.	NORRA	37,9	Parteisisesed
10.	TAANI	37,4	Ei ole
11.	ANGOOLA	37,3	Seadustatud
12.	BELGIA	36,7	Seadustatud
13.	HOLLAND	36,7	Parteisisesed
14.	HISPAANIA	36,3	Seadustatud
15.	MOZAMBIQUE	34,8	Parteisisesed

Kvootide põhieesmärk on muuta tegelikkust nii, et seda hakkaks normaalseks pidama järgmine põlvkond¹⁰². See on üks viis, kuidas lahti saada aegunud eelarvamustest ja stereotüüpidest. See oleneb sellest, kuidas oma inimressurssi kasutada tahame. Kui hea haridusega ja edasipüüdlikud naised jäävad mingi nähtamatu barjääri taha, jääb kasutamata ka nende potentsiaal otsustajatena.

Teiseks eesmärgiks on parandada tehtavate otsuste kvaliteeti. Kui otsustajad on oma elukogemuselt sarnased või alati väga sarnastel seisukohtadel, siis ei pruugita märgata otsuste kõiki tagajärgi ja mõjusid erinevatele elanikkonnagruppidele ja otsuste kvaliteet kannatab.

Kvoodisüsteemid on mõeldud abinõuks stereotüüpse mõtlemise ning normi faktist tuletamise vastu („mehi on valitsuses rohkem, järelikult nad ongi pädevamad ja nii see peabki olema”)

¹⁰² Eesti avaliku arvamuse uuringutest tuleb välja, et rahvas on nõus naissoost ministritega enamasti vaid nendes valdkondades, kus juba mõni naine on ministriks olnud. Kui midagi on harjutud nägema, siis seda hakataksegi pidama loomulikuks.

Ülesanded õpilastele:

Korraldada diskussioon kvootide poolt ja vastu valimisnimekirjades.

Määrata diskussiooni osapooled ja leppida kokku, milliste materjalide, argumentide, maailmavaate põhjal oma seisukohti kaitsma hakatakse. Võimalike kvoodisüsteemidega tutvumiseks tuleb läbi lugeda Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakonna teemaleht „Sookvootide rakendamine parlamendivalimistel“¹⁰³.

Taustmaterjalideks peavad mõlemad osapooled tutvuma mõne teadusliku artikliga, mis käsitlevad naiste ja meeste osalemist tipppoliitikas¹⁰⁴ ning kvoodisüsteemide rakendamisega Euroopa Liidus¹⁰⁵.

Õpilased arutlevad ja teevad poliitilise otsuse – arutades, milline tee on parem, et jõuda soolise tasakaaluni esinduskogudes – pikaajaline või kiirem.

Taustmaterjaliks õpetajale diskussiooni tulemuste kommenteerimiseks:

Erinevad suhtumised kvootidesse Euroopa Liidu riikides:

Praktiliselt puuduvad parteid, mis eitavad võrdsemat soolist esindatust (v.a. Poola), eesmärgiga on kõik nõus, aga

kvootide vastu on

liberaalne, individualistlik ideoloogia, mis oletab, et kõigil on võrdsed võimalused ja inimene ise vastutab selle eest, kuhu ta jõuab... (Inglismaa) ning Kesk- ja Ida-Euroopa post-kommunistlik opositsiooniline ettekujutus, et nõukogude perioodil oli tegemist sundemantsipeerimisega, ja seda enam korrata ei taheta;

traditsiooniline seisukoht, et “poliitika on meeste valdkond”;

vastuseis kvootidele tuleneb patriarhaalsest ideoloogiast naise rolli kohta ühiskonnas, kuna “naised ei taha poliitikaga tegeleda ja neid ei tuleks selleks sundida”.

Kvootide poolt on

sotsiaalse partnerluse ja kodanikuühiskonna pooldajad, konsensuse ja demokraatlike otsustusprotsesside pooldajad (Belgia, Hispaania, Saksamaa, Rootsi)

ühiskonna demokratiseerumine ja rahvusvahelistele normidele-eesmärkidele vastata soovijad (Sloveenia).

Sookvootide poolt- ja vastuargumente

¹⁰³ allalaaditav: www.riigikogu.ee/doc.php?87072

¹⁰⁴ Allik, M. Millal naised poliitikast kaovad? Teel tasakaalustatud ühiskonda II. Naised ja mehed Eestis. Lk. 138-149.

¹⁰⁵ The Quota-instrument: different approaches across Europe
http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/quota-working_paper_en.pdf

Vastuargumendid	Pooldavad argumendid
Poliitiline esindatus tähendab ideede ja huvide esindatust, mitte sotsiaalsete gruppide esindatust;	Poliitilised otsustuskogud peavad peegeldama suurimaid ühiskonnagruppe. Kuna naised moodustavad poole ja enamgi ühiskonnast, peab neid avalike otsuste juures olema ka pool;
Poliitiline esindatus peab lähtuma põhimõttest, et parim kandidaat võidab;	Poliitiline esindatus ei tähenda ainult kompetentsust, see on inimeste, kodanikkonna esindatus;
Kvoodid on vastuolus võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõttega, sest üks grupp saab eelise;	Poliitiline esindatus on seotud õiguse ja õiglusega. Naistel on õigus esindatusele. Kvoodid ei diskrimineeri, pigem need kompenseerivad sotsiaalseid barjääre, mis piiravad naistele jõudmist poliitilistele kohtadele, samuti hoiavad ära järgmiste põlvkondade naiste tõrjutust poliitikas;
Kvoodid on diskrimineerivad, sest ühte gruppi eelistatakse teisele ja parema kvalifikatsiooniga ja pädevamad kandidaadid jäävad kõrvale;	Naised on sama pädevad kui mehed, aga nende kvalifikatsioon on alahinnatud meeste poolt domineeritud poliitilistes süsteemides;
On vastuolus organisatsioonide /erakondade autonoomiaga, sest nende endi otsust piiratakse;	Kvoodid ei diskrimineeri individuaalselt ühtegi meest, küll aga piiravad tendentsi, et parteid nimetavad kandideerima mehi ning ei püüagi otsida pädevaid naissoost kandidaate;
Kvoodid on ebademokraatlikud, sest valijatele peab jääma õigus ise otsustada, kes neid esindavad;	Valijatele antakse suuremaid võimalusi valida ka naiste hulgast;
Paljud naised ise ei taha tiptasandil olla ja vastutust võtta;	Kvoodid on kõige kiiremaks vahendiks valitud naiste arvu suurendamiseks;
Paljud naised ei taha olla valitud vaid seetõttu, et on naised. Kvoodid võivad tekitada mulje, et nad on nii kaugele jõudnud vaid tänu oma soole mitte teadmiste ja oskustele;	Naiste suurem esindatus lisab demokraatiat ja legitiimsust, sest nemad mõistavad palju asju teisiti kui mehed;
Naistele mõeldud kvoodid tingivad selle, et tuleb hakata kvoote sätestama ka teistele gruppidele;	Kvootide kasutamine vastab kõigile rahvusvahelistes sätetes püstitatud normidele ja eesmärkidele kui ajutine erimeede
Kvoodid on ebarelevantsed, sest naised ja mehed on niigi võrdsed;	
Kvoodid on sümbolid nõukogude-aegsest sundemantsipeerimisest	

Lisamaterjale õpetajale

Raitviir, T. Eesti naised poliitilise võimu juures *Tiina Raitviir. Ariadne Lõng 1/2 , 2002*

Biin, H. Erakondade mõju naiste poliitikas osalemise võimalustele Eestis *Helen Biin. Ariadne Lõng 1/ 2 2004*

Lindma, H. Eesti naispoliitikutud uudisajakirjanduses (Eesti Päevaleht, Postimees ja SL Õhtuleht – 1999. ja 2003. aasta väljaanded) *Ariadne Lõng 1/ 2 2004*

Allik, M. (2010). Millal naised poliitikast kaovad? In Marling, R., J•arviste, L., Sander, K. (Ed.), *Teel tasakaalustatud • uhiskonda. Naised ja mehed Eestis II.* (pp.138-149). Sotsiaalministeerium.

Raitviir, T. (2011). Naised poliitikas. In Marling, R. (Ed.), *Sissejuhatus Soouuringutesse.* (pp.122-163). Tartu • Ulikooli Kirjastus.

Naiste valimisõiguse kehtestamine maailma maades.

http://et.wikipedia.org/wiki/Naiste_valimis%C3%B5igus

Inter-Parliamentary Union'i koostatud andmebaas naiste osalusest parlamentides.

Andmebaasis on andmed rahvuslike parlamentide kohta. Samuti leiab eraldi lehtedelt kahe regionaalse otsevalitud parlamendi (Kesk-Ameerika ja Euroopa) andmed.

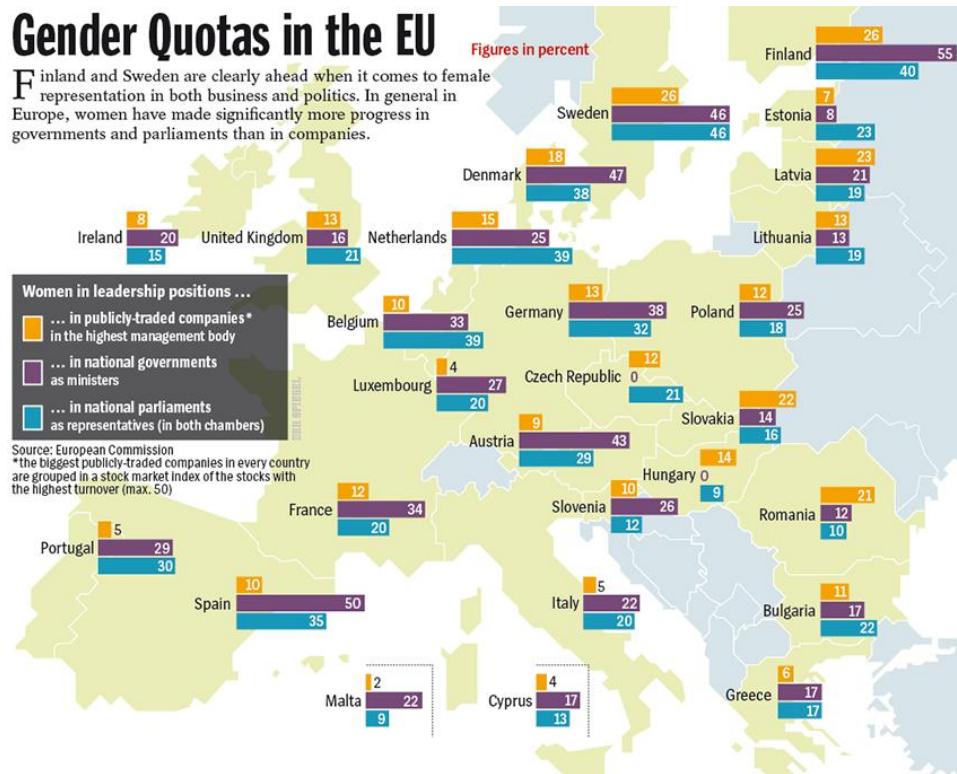
Global Database of Quotas for Women

<http://www.quotaproject.org/>

Gender Quotas in the EU

Finland and Sweden are clearly ahead when it comes to female representation in both business and politics. In general in Europe, women have made significantly more progress in governments and parliaments than in companies.

4.2.1. SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE SEADUS ¹⁰⁶

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad soolise diskrimineerimise keelu vajalikkust

Õpilased mõistavad Eesti õiguse seost rahvusvahelise õigusega

Õpilased mõistavad soolise võrdõiguslikkuse edendamise vajalikkust

Õpilased teavad, kuidas oma õigusi kaitsta

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

Alateema: Sooline võrdõiguslikkus kui inimõiguste küsimus

Võrdsust väärtustava ühiskonna elu korraldamine toetub majanduslikult ratsionaalsetele kaalutlustele, et ühiskonna arengu tagab inimkapitali väärtustamine, inimressursside arendamine ja iga indiviidi õiguste ning eneseteostuse – st. inimõiguste austamine.

Soolise võrdõiguslikkuse ja naiste ning meeste võrdse kohtlemise normide rakendamise kohustus tuleneb Eestile eelkõige ratifitseeritud välislepingutest. Eesti on ratifitseerinud *ÜRO naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni*, aga naiste ja meeste võrdse kohtlemise normid tulenevad ka Euroopa Liidu õigusest.

Slaidid ÜRO konventsioonist naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta

Slaid:

Konventsiooni 30 paragrahvi toetuvad kolmele põhiprintsiibile:

- võrdsusprintsiibile,
- diskrimineerimise keelule ja
- riikliku kohustatuse põhimõttele.

Slaid:

Võrdsusprintsiip sätestab, et

- naistel on õigus võrdsetele võimalustele ja võrdsele kohtlemisele võrreldes meestega;
- naised peavad omama meestega võrdset juurdepääsu ressurssidele;
- naistel pole vaja ainult formaalset võrdsust, seadusi on vaja muuta nii,
- et naiste ja meeste tulemused oleksid võrdsed.

¹⁰⁶ (RT I, 21.04.2004, 27, 181) <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=738642>

 Slaid:

Diskrimineerimise keeld (ehk võrdse kohtlemise nõue) lähtub sellest, et

- diskrimineerimine on sotsiaalselt konstrueeritud, kõrvaldatav ja takistab naistel kasutada oma õigusi ja rakendada oma potentsiaali;
- nii otsest kui ka kaudset diskrimineerimist on vaja hüvitada;
- minevikus toimunud diskrimineerimise heastamiseks on vaja kasutada ajutisi erimeetmeid;
- diskrimineerimine tuleb likvideerida nii avalikus kui ka erasektoris.

 Slaid:

Riikliku kohustatuse põhimõte tähendab, et riik

- võtab endale juriidilise kohustuse likvideerida naiste diskrimineerimine
- ja kohustub aru andma sellest, kuidas täidetakse konventsiooni norme ja standardeid.

Seega on iga konventsiooni ratifitseerinud riik vastutav naiste heaolu eest ja peab rakendama meetmeid, et kaitsta naiste õigusi ja hüvitada ilmnev ebavõrdsus.

Konventsiooni aruanded ÜRO naiste õiguste komisjonile:

Vt. Välisministeerium : Suhted rahvusvaheliste organisatsioonidega - Välislepingud lepingud – Eesti aruanded rahvusvahelistele organisatsioonidele konventsioonide täitmise kohta:
<http://www.vm.ee/?q=et/node/4515>

 Slaid:

Inimõiguste kaitsmise mudelid – sündmusekeskne lähenemine ja protsessikeskne lähenemine

Üksikisiku kaebustele toetuva inimõiguste kaitsmise mudel:

formaaljuriidilisel lähenemisel keskendutakse tavaliselt üksikjuhtumitele, kus üht või mitut inimest on diskrimineeritud keelatud alustel (**sündmusekeskne lähenemine**).

 Slaid:

protsessikeskne lähenemine:

Positiivsete ja proaktiivsete meetmete mudel

- rakendatakse selleks, et märgata, kuidas ja mille tõttu mingi grupi ebasoodsam olukord on ajaloolis-kultuuriliselt tekkinud
- toetatakse kvantitatiivsetele ja kvalitatiivsetele võrdlusandmetele
- tehakse kindlaks struktuurne ebavõrdsus

 Slaid:

Struktuurne diskrimineerimine on

- keerukas ja kompleksne ebasoodsam isikute gruppide kohtlemine, mis lähtub
 - sügavalt juurdunud seisukohtadest,
 - käsitusviisidest,
 - arvamustest ja eelarvamustest,
 - väärtusotsustustest ja
 - ideoloogiast igas konkreetses ühiskonnas.

Soolise võrdõiguslikkuse seadus võimaldab inimesel oma õiguste kaitseks ja diskrimineerimise tuvastamiseks pöörduda kohtusse, töövaidluskomisjoni, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku ja õiguskantsleri poole (juhtumikeskne lähenemine).

Struktuurse diskrimineerimise ja soolise ebavõrdsuse vähendamisele on suunatud sätted, mis kohustavad soolist ebavõrdsust vähendama ja võrdõiguslikkust edendama – st rakendada protsessikeskset lähenemist.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses on sooline võrdõiguslikkus sätestatud üldise hüvena – inimestel on õigus elada ühiskonnas, kus inimest väärtustatakse tema oskuste, võimete ja tegude, mitte soolise kuuluvuse järgi.

Üldine hüve on grupi, näiteks riigi kodanikkonna jaoks tervikuna soovitatav tulemus, mis võib lahkneda sellest, mida grupi iga liige soovib või mis on talle üksikisikuna kasulik.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse eesmärk on tagada igale inimesele, olenemata tema soost, võrdne kohtlemine - kedagi ei tohi kohelda halvemini üksnes seetõttu, et ta on naine või mees. Võrdse kohtlemise põhimõte on üks inimõiguste alustaladest.

Kedagi ei tohi kohelda lähtudes eelarvamustest ja stereotüüpsetest ettekujutustest selle soogrupi kohta, kuhu teine inimene kuulub. Võrdne kohtlemine tähendab, et puudub diskrimineerimine.

Seaduse kohaselt peab naised ja mehi võrdselt kohtlema ning soolist võrdõiguslikkust edendama kõigis ühiselu valdkondades. Seadus ei hõlma pere- või eraelulisi suhteid.¹⁰⁷ Eesti seaduse lai kohaldamisala lähtub eelkõige ÜRO naiste diskrimineerimise kõiki vorme keelustavast konventsioonist.¹⁰⁸

Soolise võrdõiguslikkuse seadus määratleb **otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise mõisted** (§ 3 lg 1 punktid 3 ja 4). Seadus sätestab, et otseseks sooliseks diskrimineerimiseks loetakse ka seksuaalset ja soolist ahistamist ning isiku ebasoodsamat kohtlemist seoses raseduse, sünnitamise, lapsevanemaks olemise ja perekondlike kohustuste täitmisega.

Seadus **keelab diskrimineerimise soo alusel** ning võimaldab inimesel oma õigusi kaitsta. Soo mõiste ei piirdu ainult bioloogilise soo mõistega, vaid arvesse võetakse ka sotsiaalseid, psühholoogilisi ja kultuurilisi aspekte, mis on seotud isiku kuulumisega ühte või teise soogruppi.

Enamasti ei toimu kellegi ebasoodsam kohtlemine e. diskrimineerimine tahtlikult. Tihti mõjutavad alateadlikud eelarvamused selle kohta, kuidas teatud sotsiaalsesse gruppi kuuluvad inimesed käituvad. Sageli lähtutakse traditsioonilistest soorollidest ja ettekujutustest selle kohta, millised õigused, kohustused või eeldused peaksid inimesel olema sõltuvalt sellest, kas tegemist on naise või mehega.

Näiteks on Eestis levinud tööturul rasedate ja väikeseid lapsi kasvatavate naiste ebasoodsam kohtlemine. Näiteks esitas volinikule avalduse naissoost isik, kelle arvates koheldi teda kultuurikeskuse juhataja töölevõtmise protsessis sooliselt ebavõrdselt. Avaldaja kandideeris antud ametikohale, kuid ei osutunud valituks. Konkursikomisjoni liikme sõnul oli valiku tegemisel põhjuseks avaldaja väike laps. Tema kinnitusel valitses komisjoni liikmete hulgas üksmeel, kes "ei kujutanud ette, kuidas on võimalik pidada seda (piisavalt suure koormusega) ametit, ilma et laps kannataks". (Juhtumit on kirjeldatud soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku veebilehel: www.svv.ee).

Diskrimineerimise keeld on ainult üks osa laiemast soolise võrdõiguslikkuse poliitikast.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse teine eesmärk ongi edendada soolist võrdõiguslikkust.

¹⁰⁷ Riigil ning teistel avalikel institutsioonidel on kohustus võidelda sooliste stereotüüpide vastu, mis võivad puudutada naiste ja meeste võrdset vastutust perekondlike kohustuste täitmisel jms, aga soolise võrdõiguslikkuse seadusega ei saa esitada diskrimineerimise kaebust oma pereliikme vastu või nõuda temalt näiteks kahju hüvitamist.

¹⁰⁸ Konventsiooni naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta preambulis seisab: "[O]lles veendunud selles, et riigi täielik areng, kogu maailma heaolu ja rahuüritus nõuavad, et naised osaleksid kõigis valdkondades maksimaalselt ja võrdselt meestega." Konventsiooni art 3 sätestab, et osalisriigid peavad rakendama kõiki vastavaid meetmeid, et kindlustada naistele meestega võrdsel alusel inimõiguste ja põhivabaduste teostamine ja kasutamine kõigis valdkondades, eriti poliitikas, ühiskondlikus elus, majanduses ja kultuuri alal.

Tegelik elu on aastakümnete jooksul näidanud, et ainuüksi soolise diskrimineerimise keelustamisest ei piisa selleks, et ühiskonnas tegeliku sugudevahelise võrdsuseni jõuda.

Kuigi formaalselt on naiste ja meeste õigused ja kohustused seaduste järgi võrdsed (de jure võrdsus e. formaalne võrdsus), on tegelikkuses naiste ja meeste võrdsus saavutamata.

Soolist ebavõrdsust võib näha tööturul ja esinduskogudes, naised saavad keskmiselt vähem palka kui mehed, naisi kohtab harvemini kõrge staatusega ametikohtadel, naised ja mehed töötavad erinevates tööturu sektorites ning töid arvataksegi jagunevat nn. naiste ja meeste töödeks.

Selleks, et saavutada tõeline sooline võrdsus, on seadusega sätestatud erinevatele organisatsioonidele ja isikutele võrdõiguslikkuse edendamise kohustus. Samuti võimaldab seadus võtta kasutusele ajutisi erimeetmeid, mis annaksid ajalooliselt välja kujunenud soolise ebavõrdsuse kaotamise eesmärgil eeliseid halvemuses olevale soole (SoVS § 5 lg 2 p 5). Sellisteks ajutisteks erimeetmeteks võivad olla näiteks ühele soogrupile suunatud koolitused, osaluse piirmäärad (kvoodid) jms.

Edendamiskohustused on kehtestatud riiklikele ja kohalike omavalitsusüksuste asutustele, haridus- ja teadusasutustele, tööandjatele.

 Slaid :

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse eesmärgid

- Võrdse kohtlemise normide täitmine – inimõiguste kaitsmine
- Sooliselt tasakaalus inimareng – soolise võrdsuse saavutamine
- Riigi konkurentsivõime suurenemine - inimressursside kasutamise abil
- Inimõiguste realiseerumine – iga inimese isiklik heaolu, õigluse ja eneseväärikuse tunnetamine

Naiste ja meeste võrdse kohtlemise norm eeldab võrdlemist, võrreldavat isikut, isikuid.

Ülesanne õpilastele: (juhtumikeskne lähenemine, konkreetse inimese põhiõiguste kaitsmine)

Arutlege, kas tegemist on diskrimineerimisega:

2009. aastal võrdsustati Sisekaitseakadeemia politseikolledži Paikuse politseikooli katsetel nais- ja meeskandidaatidele esitatavad nõuded. Nii pidid kõik kandidaadid suruma rinnalt kangi, mille raskuseks oli 75 protsenti kehakaalust, sealjuures miinimumraskus trenaažööril oli 55 kilogrammi sõltumata kandidaadi kehakaalust.

Politseikolledži direktor Aivar Toompere sõnul oli otsus meeste ja naiste katsed võrdsustada tingitud osalt sellest, et viimastel aastatel on politseisse tööle asunud nii palju naisi, et

mõnikord on raske patrulli segapaari leida, rääkimata patrullist, kus oleks kaks meest¹⁰⁹. Sama probleem esines ka Sisekaitseakadeemia Päästekolledžis, kus 2009. aastal ei suutnud kehalisi katseid läbida ükski naissoost kandidaat¹¹⁰.

Kas kasutatud kujul rakendatud kehalised katsed olid objektiivselt põhjendatud?

NB! Pääste- või politseiametnikud võivad spetsialiseeruda näiteks häirekeskuses töötamisele või ennetusjärelvalvele, mis ei nõua nii suurt füüsilist pingutust kui päästetöö või sisuline avaliku korra tagamine!

Harjutus -

Sooline diskrimineerimine tööelus ¹¹¹

Õpitulemus:

Õpilased oskavad märgata soolist diskrimineerimist tööle värbamisel või töötamisel, arutleda sooliste stereotüüpide üle tööturu kontekstis ning ühiskonnas laiemalt ning neid vaidlustada

Lugege õpilastele ette või jagage kolmele grupile järgmiste inimeste lood ja andke ka tööelus keelatud diskrimineerimise määratlused :

- 1. Naissoost insener: kandideerisin projekteerimisfirmasse inseneri ametikohale. Esimeses voorus tehti kõigile kandidaatidele test ja proovitöö. Kandidaate oli kokku 23 ning kõik peale minu olid meessoost. Peale testi läbiviimist kutsuti viis parima tulemuse saanud kandidaati intervjuule. Kuigi ma sain testi tulemusena kolmanda koha, ei kutsutud mind (sain selle informatsiooni personaliosakonnas töötava hea tuttava käest). Helistasin firma juhatajale ning küsisin (seda siseinformatsiooni mitte mainides), et kas värbamisprotsessis võeti arvesse minu sugu. Juhataja eitas seda, kuid samas selgitas mulle, et on tõenäoline, et naine jääb paari aasta pärast lapseootele ning teatud töökohtade puhul segab see töö järjepidevust. Samuti ütles ta, et firma tehnilises osakonnas on kõik meestöötajad ja naisel võib olla raske sellesse kollektiivi sobituda, seetõttu peaksin ma olema hoopiski õnnelik, et mind ei valitud.*
- 2. Meessoost pangatöötaja: palusin tööandjalt poolt päeva vabaks, et minna haigestunud lapsega arsti juurde, kuid tööandja keeldus, tuues põhjenduseks, et lapsega peaks võiks arsti juurde minna lapse ema. Järgmisel nädalal haigestus minu naiskolleegi laps ning ka tema küsis ülemuselt poolt päeva vabaks, mille ta ka sai.*
- 3. Naissoost spetsialist: minu kätte juhuslikult sattunud dokumendid personaliosakonnast osutasid, et minu palk on võrreldes kahe sama tööd tegeva kuid madalama kvalifikatsiooniga meessoost töötajaga võrreldes väiksem. Pärisin tööandjalt aru ning ta vastas, et tema arvates ei saa sellele töökohale väikeste laste kõrvalt hästi pühenduda (mul on kaks väikest last), seetõttu saavad meessoost kolleegid minust kõrgemat palka.*

¹⁰⁹ Politseikool võrdsustas naised meestega. Postimees 28.07.2009, lk 4.

¹¹⁰ Sealsamas, lk 4.

¹¹¹ http://www.enut.ee/lisa/soovitused_yhiskonnaopetus.pdf

Arutlege järgmiste küsimuste üle:

Paluge õpilastel kujutleda neid endeid loos kujutatud töötajate rollis? Mida ütleksite sel juhul tööandjale? Mida teeksite?

Milliseid soostereotüüpe kasutavad tööandjad nendes näidetes?

Kas arvate, et tööandjad käitusid ebaseaduslikult? Miks?

Lähtuge vastamisel Soolise võrdõiguslikkuse seaduse järgmistest osadest:

§ 6. Diskrimineerimine tööelus

(1) Diskrimineerivateks loetakse tööelus juhtumeid, kui tööandja valib tööle või ametikohale, võtab tööle või tööpraktikale, edutab, valib väljaõppele või ülesande täitmiseks või saadab koolitusele ühest soost isiku, jättes kõrvale kõrgema kvalifikatsiooniga vastassoost isiku, välja arvatud juhul, kui tema tegevusel on kaalukad põhjused või see tuleneb sooga mitteseotud asjaoludest.

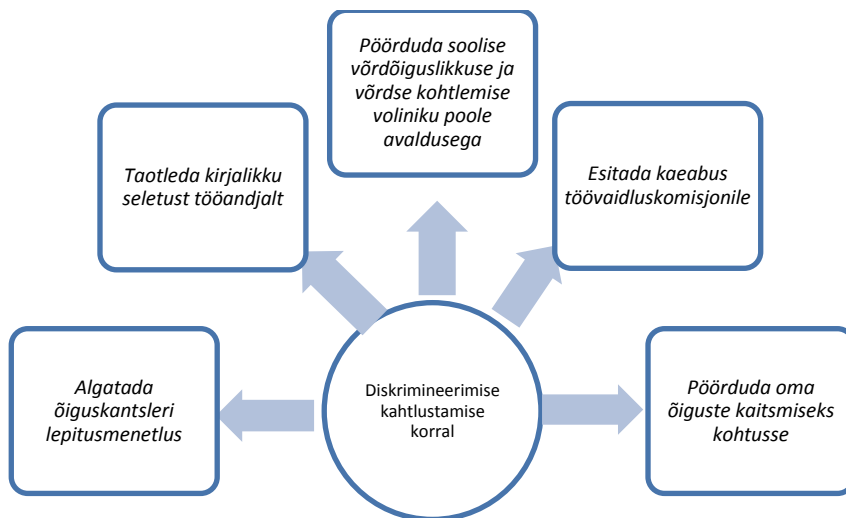
(2) Tööandja tegevust loetakse diskrimineerivaks ka siis, kui ta: 1) käesolevas paragrahvis loetletud otsuseid tehes jätab isiku kõrvale või kohtleb teda muul moel halvemini raseduse, sünnitamise, lapsevanemaks olemise, perekondlike kohustuste täitmise või mõne muu soolise kuuluvusega seotud asjaolu tõttu;

3) kehtestab ühest soost töötajale või töötajatele ebasoodsamad töö tasustamise või töösuhtega seotud hüvede andmise ja saamise tingimused kui sama või sellega võrdväärset tööd tegevale teisest soost töötajale või töötajatele;

Tutvustage õpilastele või paluge neil ise kodus uurida soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku institutsiooni ning selle funktsioone ning pädevusi (<http://www.svv.ee/>). Kuidas saaks volinik selliste juhtumite puhul sekkuda?

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse alusel on isikul, kes kahtlustab, et teda soo alusel on ebasoodsamalt koheldud, oma õiguste kaitsmiseks mitu võimalust :

- nõuda kirjalikku seletust isikult, keda ta kahtlustab diskrimineerimises (§ 7),
- pöörduda arvamuse saamiseks soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole (Võrdse kohtlemise seadus §§ 16-18),
- pöörduda kaebusega kohtusse (§ 12),
- anda asi lahendamiseks töövaidluskomisjonis (§ 12) või
- sõlmida kokkuleppemenetlus oletatava diskrimineerijaga õiguskantsleri juures (§ 12).

Lisamaterjale õpetajale

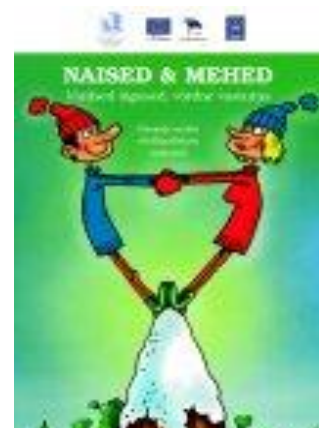
Albi, K., Laidvee, J., Papp, Ü-M., Sepper, M-L. Soolise võrdõiguslikkuse seadus: kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn, 2010

Allalaaditav:

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/sooline_v6/Soolise_vo_rdoiguslikkuse_seadus__Kommenteeritud_valjaanne.pdf

Sepper, M.-L.. Naised ja mehed : võrdsed õigused, võrdne vastutus : ülevaade soolise võrdõiguslikkuse seadusest, Sotsiaalministeerium, 2010.

Huvitavamaid kaasusi soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kodulehelt <http://www.svv.ee/>

4.2.2. JÄTKUSUUTLIK ARENG JA SOOLINE VÕRDÕIGUSLIKKUS

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad jätkusuutlikkuse mõistet laiemalt kui ainult looduskeskkonna säilitamise küsimust

Õpilased oskavad seostada soolise võrdsuse/ebavõrdsuse aspekte ühiskonna sotsiaalse jätkusuutlikkuse nõudega

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

ÜRO-le esitatud nn. Brundtlandi raportis „Meie ühine tulevik— (*Our Common Future*) defineeritakse jätkusuutlikkust kui „*arenguteed, mis rahuldab praeguse põlvkonna vajadused ja püüdlused, seadmata ohtu tulevaste põlvkondade samasuguseid huve.*”

Selles raportis peeti ühiskonna **jätkusuutliku arengu aluseks** kolme komponenti:

- keskkonnakaitset;
- majanduslikku arengut;
- **sotsiaalset võrdsust.**

Strateegia Säästev Eesti 21 nagu ka kõik muude riikide arengustrateegiad lähtub põhimõttest, et ühiskond saab jätkusuutlikult areneda, kui omavahel on tasakaalus majandus-, loodus- ja sotsiaalkeskkond.

Nende kolme, sageli vastuoluliste suundumustega valdkonna keskmes on inimene, indiviidi heaolu, kellest/millest ühelt poolt sõltub kõigi valdkondade areng ja kes ise omakorda on kõigi kolme mõjuväljas.

Ükskõik millises raamistikus inimest käsitleda, kas inimkapitalina, majandusressursina, põhiõiguste kandjana või väärtusena iseeneses, on üheks inimeseks olemise, aga ka ühiskonna kvaliteedi näitajaks võrdsuse/ebavõrdsuse kriteerium. Suure kihistumisastmega, ebavõrdseid ühiskondi ei peeta kuigi jätkusuutlikeks. See võrdsus ei tähenda kõigi ühesuguseks muutmist ja seda ka mitte majanduslikus mõttes. See tähendab väga lihtsat põhimõtet, et üks inimene pole rohkem või vähem inimene kui teine ning et igal inimesel peavad olema võimalused saada haridust, tulla toime tööturul jms.

Kui lähtuda jätkusuutliku arengu kolmest põhidimensioonist, siis võib eeldada, et neis kõigis mängib oma osa ühiskonna baaskategooriana käsitletav **sugu** ja kehtiv ajaloolis-kultuuriliselt kujunenud **soosüsteem**.

Säästev sotsiaalne areng tähendab säästvat suhtumist inimressurssi. Kuigi see põhimõte tundub olevat lihtne, on selle valguses vaja osata hinnata senised prioriteete ja rõhuasetusi. Üheks olulisemaks on selle mõistmine, et majandusareng sõltub vahetult ka sotsiaalsest arengust, mitte ainult üksikute indiviidide edukusest või majanduskeskkonna liberaliseeritusest. Otseses funktsionaalses seoses majandusega on näiteks ka soolise ebavõrdsuse /võrdsuse küsimused

Ühiskond, mille sooline kihistumine ja diskrimineerimine, vastandamine ja tõrjutus piirab naiste ja meeste potentsiaali täielikku ja võrdset kasutamist, pole arenemisvõimeline, sotsiaalselt turvaline, konkurentsivõimeline ja jätkusuutlik ning on ka majanduslikus mõttes ebaratsionaalne.

Demokraatlikuks ja jätkusuutlikuks peetakse ühiskondi, kus poistel ja tüdrukutel, naistel ja meestel on võrdsed õigused, kohustused, vastutus ja võimalused. Selleni jõudmiseks on muuhulgas vaja mitmekesistada mõlema soogrupi haridus- ja kutsevalikuid, vabaneda stereotüüpsetest eelarvamustest ning muuta paindlikumaks kitsaks jäävaid soorollimudeleid. Sellised eesmärgid on püstitatud kõigile EL liikmesriikidele.

Naiste ja meeste võrdsus ei ole mitte eesmärk iseeneses, vaid eeltingimus nii globaalsete kui ELi üldeesmärkide – jätkusuutliku arengu, majanduskasvu, tööhõive ja sotsiaalse ühtekuuluvuse – saavutamiseks.

Rahvusvahelistes jätkusuutliku arengu dokumentides (Vt lisa nr.) on keskendutud peamiselt naiste staatuse parandamisele tööturul. On selge, et naiste osalemine tööturul tagab nende majandusliku sõltumatuse ja aitab ühtlasi märkimisväärselt kaasa majanduslikule arengule ja sotsiaalkaitstesüsteemide jätkusuutlikkusele. Naiste kõrge haridustase ei kajastu aga staatuses ja tasus, mida nad tööturul saavad. Perekondlike kohustuste ebavõrdne jaotumine sunnib eelkõige naisi, mitte mehi valima paindliku töökorralduse ja tegema karjääris pause. See omakorda võib avaldada negatiivset mõju nende karjäärile, sissetulekule, pensionile ja majanduslikule sõltumatusele.

Naised teevad kaks kolmandikku kogu maailma tööst, kuid teenivad ainult ühe kümnendiku kogu maailma sissetulekust ning omavad ainult ühte sajandikku kogu maailma varast.

Neljandal ülemaailmsel naiste konverentsil Pekingis 1995. a. määratleti selge seos soolise võrdõiguslikkuse, keskkonna ja säästva arengu vahel. Pekingi tegevusplatvormi peatükis K viidatakse otseselt keskkonna jätkusuutlikkuse strateegilistele eesmärkidele ja vajadusele kaasata kõikide tasandite otsustusprotsessidesse senisest suuremal hulgal naisi ning integreerida sooline aspekt säästva arengu poliitikatesse ja programmidesse. Seejuures tuleb tähelepanu pöörata järgmistele aspektidele:

- naised ja mehed ei ole keskkonnaprobleemide tekitamisega ühepalju seotud;
- keskkonnapoliitika meetmed mõjutavad naisi ja mehi erinevalt;

- naiste kogemused, oskused ja eesmärgid erinevad meeste omadest. Naistel oma erinevate kogemuste, seisukohtade ja oskustega peaks olema rohkem sõnaõigust ja olulisem roll keskkonnaalastes otsustus- ja korraldusprotsessides.

Euroopa Liit

2001. a. heaks kiidetud **Euroopa Liidu säästva arengu strateegia** peamine sõnum oli, et säästva arengu majanduslik, sotsiaalne ja keskkondlik mõõde peavad liikuma käsikäes ning vastastikku teineteist täiendama: *"Säästev areng pakub Euroopa Liidule positiivse pikaajalise nägemuse ühiskonnast, mida iseloomustab suurem heaolu ja **suurem õiglus**, ning mis loob võimalused puhtamale, turvalisemale ja tervemale keskkonnale. See on ühiskond, mis pakub paremat elukvaliteeti nii meile kui ka meie lastele ja lastelastele"*.

2006. aasta juunis kiitis Ülemkogu heaks **Euroopa Liidu uuendatud Säästva arengu strateegia** aastateks 2005 – 2010. Strateegia eesmärgiks on keskkonnakaitse, sotsiaalse õigluse ja ühtekuuluvuse, majandusliku jõukuse ja rahvusvaheliste kohustuste täitmise edendamine Euroopa Liidus tervikuna ja kõigis liikmesriikides. Üheks poliitiliseks põhimõtteks selles on: *„**Asetada inimesed Euroopa Liidu poliitika keskmesse, edendades põhiõigusi, võideldes kõikide diskrimineerimisvormide vastu ja aidates kaasa vaesuse vähendamisele kogu maailmas**“*.

Strateegias tõdetakse, et märkimisväärselt tuleb *suurendada naiste ja vanemate töötajate osalust tööturul* ja kinnitatakse liikmesriikide otsust lähtuda 2006. aasta märtsis toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumisel vastu võetud **soolise võrdõiguslikkuse Euroopa paktis sätestatud põhimõtetest**.¹¹²

Olulise poliitikadokumendina võeti 2010. aastal vastu **Euroopa 2020. aasta strateegia**. Selle eesmärk on muuta EL teadmuspõhiseks, ressursitõhusaks ja vähese CO₂-heitega majanduseks ning leida säästvad lahendused probleemidele, millega ELil tuleb kuni 2050. aastani tegeleda.

Kaasav majanduskasv tähendab Euroopa tööhõivemäära tõstmist – rohkem paremaid töökohti, eriti naistele, noortele ja vanematele inimestele

Eesti

Teema olulisust märgiti juba 2001. a., kui Eesti inimarengu aruandes¹¹³ nenditi, et praeguses Eestis hõlmab sotsiaalse sidususe tugevdamine ühiskonna kihistumise ja vaesuse probleeme, rahvusrühmade vahekordi, põlvkondadevahelisi erinevusi, **soolise ebavõrdsuse**

¹¹² Uuendatud Euroopa Liidu säästva arengu strateegia. Brüssel, 26. juuni 2006 (30.06) <http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=371437/Uuendatud+strateegia.pdf>

¹¹³ Eesti inimarengu aruanne. Kas Eesti on sotsiaalselt jätkusuutlik? (2001). Tallinn: TPÜ RASI. ; <http://lin2.tlu.ee/~teap/nhdr/2001/sissejuhatus.html>

vähendamist. Väga tõsiseid sotsiaalse sidususe probleeme nähti ka tulenevat rahvastiku kiirest vähenemisest, alkoholismist, kuritegevuse kõrgest tasemest jmt.

OECD 2008 uuring “Sugu ja jätkusuutlik areng: naiste rolli suurendamine majanduses, sotsiaalvaldkonnas ja keskkonna valdkonnas”¹¹⁴ käsitleb majanduse, ühiskonna ja looduskeskkonna seoseid soolisuse ilmingutega, *keskendudes naiste rollile majanduskasvus, vaesuse vähendamises, tehnoloogilises arengus, juhtimises ja ettevõtluses, hariduses, tervishoius, migratsioonis, avalikus halduses ja valitsemises*. Seoses looduskeskkonna säästmisega keskendutakse tarbimisele, säästvale tootmisele ja kliimamuutustele.

Aruanne näitab selgelt, kuidas

- vabanemine näilisest sooneutraalsusest,
- soo lõikes esitatav statistika,
- sootundlikud uuringud ja
- soolise võrdõiguslikkuse eesmärkide taotlemine

aitavad valitsustel välja töötada jätkusuutlikumaid poliitikaid ja ühtlasi tasakaalustada maailma majandust.

Aruandes tuuakse välja uuringute järeldused selle kohta, mida tähendaks naiste kui inimkapitali senisest parem kasutamine:

- 1) majanduskasv suureneks kõikides riikides;
- 2) inimeste arv, kes elavad vaesuses, langeks kõikides riikides;
- 3) sündimus kasvaks OECD riikides ja langeks OECD-välistes riikides;
- 4) suureneks ettevõtluse tulemuslikkus ja innovatsioon;
- 5) paraneks tervishoiu- ja sotsiaalteenuste kulutõhusus;
- 6) valitsuse poliitikad reageeriks paremini kõikide kodanike vajadustele ja
- 7) väheneb mittedäästava tegevuse mõju keskkonnale.

Ülesanded õpilastele:

Eesti inimarengu aruannete ja/või muude materjalide põhjal leida need meeste probleemid, mis on seotud soolise ebavõrdsusega (meeste lühem eluiga, madalam haridus, suurem riskikäitumine, tervislik seisund, narkomaania jne), mis viitavad vajadusele hoolikamalt suhtuda inimressurssi.

Arutada, millised neist on seotud eelarvamuslike ettekujutustega tõelisest mehest e. hegemoonilise maskuliinsuse ideaaliga.

¹¹⁴ Gender and Sustainable Development: Maximising the Economic, Social and Environmental Role of Women
<http://www.oecd.org/dataoecd/58/1/40881538.pdf>

Lisamaterjale õpetajale

Connell, R.W. Globaliseerumine, imperialism ja mehelikkused. Ariadne lõng 1/2, 2007, lk. 77-99.

Aavik, K. Koost. Sugu ja kliimamuutused globaalses kontekstis.

Lühike infomaterjal annab ülevaate sellest kuidas kliimamuutused on seotud sooaspekti ja soolise võrdõiguslikkusega, koostaja Kadri Aavik

Allalaaditav: http://www.enut.ee/aa3/sugu_ja_kliimamuutused_globaalses_kontekstis.pdf

Arengukoostöö portaal

<http://www.terveilm.net/?id=9&tag=23>

Alateema: Naised ja areng

Veebilehtedel toodud materjalid, mis selgitavad, kuidas sooline võrdõiguslikkus ja naiste õigused on otseselt seotud mitmete globaalsete arenguprobleemidega ning valdkondadega, millega esmapilgul tihti seost ei märgata, näiteks keskkond, tervishoid ja sõjalised konfliktid. Ülevaated soolisest võrdõiguslikkusest Aastatuhande arengueesmärkides, viited lisamaterjalidele.

Toodud on ka „ Eesti tegevuskava ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooni 1325 “NAISED, RAHU JA JULGEOLEK” rakendamiseks Eestis 2010–2014”.

Allalaaditav: http://www.terveilm.net/files/461_1325_Eesti_tegevuskava_EE.pdf

Portaal: Maailmakool

Naised ja areng teema Maailmakool.ee portaalis annab ülevaade teemast, taustmaterjalid ja õppematerjalid filmide juurde. Maailmakooli portaali kaudu on võimalik laenutada kooli dokumentaalfilme **naised ja areng** teemal ning teistel globaalsetel teemadel. Sisaldab fakte soolisest ebavõrdsusest maailmas.

<http://www.maailmakool.ee/oppematerjalid/naised-ja-areng-2/>

Promoting gender equality and women's economic empowerment on the road to sustainable development: good practices from the UNECE region

<http://www.unece.org/index.php?id=28882>

4.2.3. RAHVUSVAHELISED ORGANISATSIOONID SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE VALDKONNAS

Õpitulemused:

Õpilased mõistavad Eesti seotust rahvusvaheliste arengutega
Teavad, millised rahvusvahelised organisatsioonid jälgivad Eesti arengut
Oskavad leida materjale, mida valitsuse poolt esitatakse rahvusvahelistele organisatsioonidele oma võetud kohustuste täitmise kohta

Sissejuhatus teema käsitlemiseks õpetajale

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO)

Rahvusvaheline organisatsioon, mis moodustati 1945. aastal rahu ja julgeoleku, inimõiguste ning rahvusvahelise koostöö tagamiseks ja majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja humaanse iseloomuga rahvusvaheliste probleemide lahendamiseks.

1946.a. asutas ÜRO Majandus- ja Sotsiaalnõukogu (ECOSOC – Economic and Social Council) Naiste Staatuses Komisjoni (The Commission on the Status of Women, CSW), et edendada naiste õigusi poliitikas, majandus-, tsiviil-, sotsiaal- ja haridusvaldkondades.

Alates 1970. aastatest on ÜRO olnud põhiliseks organisatsiooniks, mis on töötanud naiste staatuse tõstmise eesmärgil.

1972.aastal kuulutas ÜRO peaassamblee 1975. aasta rahvusvaheliseks naiste aastaks ning käivitas **naiste maailmakonverentside sarja**:

Slaid

1975 - I Rahvusvaheline naiste konverents Mexico City's (133 riigi delegatsioonid)
1980 - II Rahvusvaheline naiste konverents Copenhagenis "Võrdsus, areng ja rahu" (145 riigi delegatsioonid, 8000 osavõtjat)
1985 - ÜRO III ülemaailmne naiste konverents Nairobis, Keenias "Naiste dekaadi saavutuste üle vaatamine ja hindamine: võrdsus, areng ja rahu" (157 riigi delegatsioonid, 13 500 osalejat)
1995 – ÜRO IV Rahvusvaheline naiste konverents Pekingis (189 riigi delegatsioonid, sh. Eesti Vabariigi delegatsioon, 17 000 osavõtjat, mis on seni kõige suurema osalejate arvuga kõigist ÜRO konverentsidest)

ÜRO I Rahvusvaheline naiste konverents soovitas käivitada ÜRO naiste dekaadi (1976-1985) võrdsuse, rahu ja arengu käsitlemiseks kohalikul, rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil.

ÜRO naiste aastakümme 1976-1985 teemal "Võrdsus, areng ja rahu" mõjutas olukorda kogu maailmas:

- muutis naised läbi nende olukorra analüüsi nähtavaks,
- toetas naisliikumist,
- teadvustas naiste õigusi,
- tõstis naiste eneseteadvust ja –usku,
- naiste staatuse ja õiguste uurimine soodustas akadeemilise naisuurimuse kujunemist

ÜRO IV naiste maailmakonverentsi deklaratsioon ja tegevuskava on aluseks soolise võrdõiguslikkuse edendamise poliitikatele nii globaalsel kui Euroopa Liidu tasandil.

Deklaratsioon peegeldab nüüdisaegset lähenemisviisi, nõudes naiste ja meeste võrdselt realiseerunud võimalusi ning täielikku ja võrdset osalust inimkeskse jätkusuutliku arengu tegutsejate ja kasusaajatena. Deklaratsioon kutsub üles sotsiaalse arengu ja sotsiaalse õigluse aspekti arvestamiseks sootundlike tegevuskavade ja programmide väljatöötamist ja elluviimist kõikidel tasanditel ja valdkondades.

Pekingi tegevuskava on pikk dokument, mis sisaldab üle 300 punkti, nimetades kriitilised tegevusvaldkonnad, nende analüüsi, järeldused ja põhieesmärgid, mida tuleb saavutada järgmistes probleemvaldkondades:

1. Jätkuv ja kasvav naiste vaesumine
2. Ebavõrdsus hariduses ja ebavõrdne juurdepääs haridusele ja koolitusele
3. Juurdepääs tervishoiule ja tervishoiuteenustele
4. Naistevastane vägivald
5. Sõjaliste ja muude konfliktide mõju naistele, sh. neile, kes elavad okupatsioonitingimustes
6. Ebavõrdsus majandusstruktuurides, töötamises ja juurdepääsus ressurssidele
7. Ebavõrdsus võimu jagamisel ja otsustamisprotsessides osalemisel kõigil tasanditel
8. Naiste inimõigused
9. Naiste ja meeste stereotüüpiseerimine meedias
10. Sooline ebavõrdsus seoses loodusressursside ja keskkonnakaitsega
11. Jätkuv tütarlaste diskrimineerimine ja nende inimõiguste rikkumine
12. Riiklike institutsioonide administratiivne suutlikkus kõige eelnevaga tegelda.

Pekingi tegevuskava on poliitiliselt siduv ja selles püstitatud strateegilistest eesmärkidest lähtuvad Euroopa Liidu liikmesriigid ja Euroopa Liidu arvukad institutsioonid.

Tegevuskavale alla kirjutanud valitsused, sh ka Eesti, peavad nimetatud valdkondades püstitatud eesmärkide täitmiseks **rakendama konkreetseid meetmeid.**

Tegevusplatvormi eesmärkide täitmise läbivaatamiseks on korraldatud iga 5 aasta tagant ÜRO Peaassamblee ja ÜRO Naiste staatuse komisjoni eriistungjärgud, kuhu riigid esitavad oma aruanded.

Pekingi tegevuskava nägi ette, milliseid tegevusi peavad eesmärkide täitmiseks tegema

- valitsused,
- arengualase koostöö finants- ning arenguinstitutsioonid,
- siseriiklikud ning rahvusvahelised valitsusvälised organisatsioonid ja
- naiste ühendused.

2010. a. juunis ühendati 4 naiste olukorrale keskendunud ÜRO organisatsiooni üheks, soolise võrdsuslikkuse ja naiste õigusi edendavaks ÜRO agentuuriks (UN Women)

Eesti valiti 2012. aastaks soolise võrdsuslikkuse ja naiste õigusi edendava ÜRO agentuuri (UN Women) nõukogu asepresidendiks.¹¹⁵

ÜRO aastatuhande deklaratsioon (MDG - Millennium Development Goals)¹¹⁶

2000.a. võtsid 189 maailma riiki vastu ÜRO aastatuhande deklaratsiooni, mille raames püstitati 2015.aastaks globaalprobleemide lahendamiseks 8 arengu-eesmärki, neist kaks on: **Eesmärk 3:** Soolise võrdsuslikkuse **edendamine** ning naiste eneseteostusvõimaluste suurendamine.

Eesmärk 5: Emade tervisliku olukorra parandamine.

¹¹⁵ <http://www.vm.ee/?q=node/13528>

¹¹⁶ Vt. lähemalt: MDG.ee Veebileht on valminud MTÜ Mondo Maailmahariduse keskuse poolt projektide „Vaata ja muuda“ ning „TeachMDGs“ raames. <http://www.mdg.ee/index.php?id=10194>

ÜRO konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta ja selle täitmist jälgiv komitee

ÜRO Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta võeti vastu ÜRO Peaassamblee poolt 1979. a. See oli esimene rahvusvaheline juriidiliselt siduv ainult naiste õigusi käsitlev rahvusvaheline dokument. Konventsiooni olulisust on rõhutanud selle laiaulatuslik ratifitseerimine ja kõikehõlmavus.

Konventsiooni täitmise hindamiseks on loodud vastav komitee (Committee on the Elimination of Discrimination against Women – CEDAW), kuhu kuulub 23 soolise võrdõiguslikkuse eksperti erinevatest maadest. Alates 1982. aastast on selles osalenud üle saja eksperdi.

Komitee analüüsib riikide poolt esitatud aruandeid, kuulab ära vastused oma küsimustele ning koostab riikidele soovitusi edasiseks tegevuseks.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm>

WomenWatch

<http://www.un.org/womenwatch/>

WomenWatch on värav jõudmaks infoni soolise võrdõiguslikkuse ning selle propageerimise kohta ÜRO süsteemis. Nimetatud struktuuride hulka kuuluvad ÜRO Sekretariaat, regionaalsed komisjonid, fondid, programmid ja eriagentuurid.

ÜRO Euroopa Majanduskomisjon

<http://www.unece.org/gender/welcome.html>

Kogub ja avaldab statistilisi andmeid soolise võrdõiguslikkuse olukorrast ja majanduse jätkusuutlikkusest.

Rahvusvaheline demokraatia ja valimisabi instituut IDEA - *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*

on valitsustevaheline organisatsioon, mille eesmärgiks on toetada ja arendada jätkusuutlikku demokraatiat kõikjal maailmas. Üheks teemavaldkonnaks on demokraatia ja sugude oliitiline osalus.

<http://www.idea.int/gender/>

Maailmapank The World Bank

Avaldab soolise võrdõiguslikkuse alateemade (areng, haridus, tervis, halduskulud, sotsiaalpoliitika, soolise võrdõiguslikkuse seire, majanduspoliitika, õigus, maaelu areng jne) lõikes uuringuid ja andmeid eri maade kohta alates 1995.aastast.
<http://go.worldbank.org/J3C90KXGF1>

Euroopa Nõukogu - *Council of Europe*

Euroopa Nõukogu - *Council of Europe* (asutati 1949.a.) alaline asukoht on Strasbourgis. EN on rahvusvaheline organisatsioon, kuhu kuulub 47 riiki Euroopast ja Aasiast. Euroopa Nõukogu tegevusvaldkonnaks on muuhulgas inimõigused. 1950.aastal koostatud Euroopa inimõiguste konventsiooniga asutati **Euroopa Inimõiguste Kohus**.

Euroopa Nõukogu soolise võrdõiguslikkuse komisjon

<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/EQUALITY/>

Euroopa Nõukogu annab liikmesriikidele suuniseid, kuidas ületada vastuolud rahvusvaheliselt võetud kohustuste ja reaalse tegelikkuse vahel.

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/index_en.asp

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon OECD

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon OECD (*Organization for Economic Co-operation and Development*), asutatud 1948.a. tegutseb eesmärgiga tugevdada demokraatiat ja soodustada majandust. Sellesse kuulub 34 liikmesriiki, Eesti alates 2010. aasta lõpust. OECD analüüsib ja võrdleb olukorda hariduses, majanduses ja ettevõtluses, arvestades soolise võrdsuse olulisust.

2012.a. avalikustas soolise võrdõiguslikkuse alase andmebaasi, milles 16 võtmeindikaatori abil jälgitakse soolisi lõhesid liikmesriikides ja partnerriikides.

Gender Data Browser_: www.oecd.org/gender

OECD Education at glance 2012¹¹⁷ toob näiteks välja, et Eestis on suurimad erinevused töötasudes: kõrgharidusega naised saavad vaid 63% sama haridusega meeste palgast (1. koht OECD riikide seas!) ja et Eestis on OECD riikide seas suuruselt teine palgalõhe keskharidusega meeste ja naiste ning suuruselt kolmas sissetulekute erinevus keskharidusega meeste ja naiste vahel.

Euroopa Komisjon

Euroopa Komisjonis kuulub soolise võrdõiguslikkuse temaatika õigusküsimuste direktoraadi alla. Euroopa Komisjon koostab iga - aastased aruanded Nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Sotsiaal- ja Majanduskomiteele ja Regioonide Komiteele naiste ja meeste võrdõiguslikkuse valdkonnas saavutatud edu kohta.

Nendes võrreldakse arenguid poliitikas ja õigusloomes, aga tuuakse ühtlasi ära ka strateegilised väljakutsed ja suunised edasiseks tegevuseks.

Aruanded on varustatud liikmesriikide statistiliste andmete võrdlusena

http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/index_et.htm

¹¹⁷ http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance_19991487

Euroopa Naiste Lobby

The European Women's Lobby (EWL) on suurim organisatsioon, mis ühendab Euroopa Liidu mittetulundusühingutest naisorganisatsioone. EWL-is on üle 4000 liikmeorganisatsiooni EL-i riikidest. EWL-i eesmärk on saavutada naiste ja meeste vaheline võrdsus Euroopas ning toimida EL-i tasemel kui poliitilisi otsustajaid ning naisorganisatsioone ühendav lüli.

Ülesanne õpilastele:

Tutvuda Välisministeeriumi koduleheküljel olevate aruannetega ÜRO naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni aruannete alusel esitatud soovitusetega Eestile.

Konventsiooni aruanded ÜRO naiste õiguste komisjonile:

Vt. Välisministeerium: Suhted rahvusvaheliste organisatsioonidega - Välislepingud lepingud – Eesti aruanded rahvusvahelistele organisatsioonidele konventsioonide täitmise kohta: <http://www.vm.ee/?q=et/node/4515>

Leida, soovitustest need ettepanekud, mis õpilaste arvates oleksid vajalikud esmajärjekorras ellu viia. Näiteks võiksid õpilased arutada selle üle, mida teha sooliselt stereotüüpsete haridusvalikute muutmiseks, mida lülitada kooli õppekavadesse jms. Ettepanekud peaksid olema argumenteeritud ja seostatud faktiliste näitajatega Eesti naiste ja meeste olukorra kohta ja/või kehtivate seadusnormidega

Mõistete seletusi

Diskrimineerimine –eristamine, vahetegemine mingil ebaolulisel alusel, nähtus, kui üht inimest või inimrühma koheldakse mingil alusel (sugu, vanus, rahvus, puue jms) sarnastes olukordades teistmoodi kui teist/teisi ning mis kujundab ebasoodsama olukorra, seab mingeid kitsendusi või vähendab inimõiguste kasutamise/teostamise võimalusi ainuüksi inimes(t)e rassi, nahavärvi, soo, usuliste, poliitiliste või muude veendumuste, seksuaalse orientatsiooni, rahvusliku või etnilise päritolu või muu asjaolu tõttu. Diskrimineerimise vastandmõiste on **võrdne kohtlemine**.

Diskursus – mõiste, millega sotsiaal- ja humanitaarteadustes tähistatakse ükskõik milliseid kommunikatsiooniakte, ütlusi või ütluste kogumit, mis vahendavad arusaamu, uskumusi, teadmisi, lähtudes mingitest ideoloogiatega, normidest, tavadest, millest rääkija ei pruugigi teadlik olla, aga ka muid tähendusi loovaid tegevusi (visuaalsed kuvandid, žestid jms). Keeleteaduses tähistab diskursuse termin kirjalikku ja suulist keelekasutamist.

Eelarvamus – arvamus, mis on kujunenud/kujundatud ilma eelnevate teadmisteta, nt. omandatud sotsialiseerimisprotsessi käigus. Eelarvamusel, ideed ja seisukohad, mis ühiskonnas on välja kujunenud mingite inimrühmade suhtes on mõjutatud ajaloost, poliitikast, majanduslikest ja sotsiaalsetest struktuuridest ning neid on väga raske muuta või välja juurida

Eelarvamuslikud hoiakud on õpitud, suhteliselt püsivad positiivsed või negatiivsed hinnangud millegi või kellegi kohta, mis ei määra otseselt vastavat käitumist, on aga seotud omaksvõetud väärtustega.

Feminism on teooriate ja kontseptsioonide kogum, mis sisaldab erinevaid lähtekohti, käsitusviise ja suundumusi teadmusloomes, sotsiaalsetes liikumistes ning poliitilistes praktikates, mis analüüsivad ja otseselt või kaudselt taotleavad *soolise hierarhia* kaotamist.

Hegemooniline maskuliinsus – mõiste, millega tähistatakse seda, et teatud kindlat tüüpi mehelikkus on rohkem hinnatud ja väärtustatud kui teistsugused mehelikkused ja et ka meheksolemise eri viiside vahel kehtivad hierarhilised suhted.

Hegemooniline maskuliinsus on konkreetsel ajahetkel ja konkreetses ühiskonnas meessoost isikute jaoks kõige ihaldusväärsemaks peetavate sooliste praktikate kogum.

Hegemoonilise maskuliinsusega seotud stereotüüpsed ettekujutused, mis tänapäeval poiste ja meeste endi olukorda negatiivselt mõjutavad, on näiteks järgmised:

- mehelikkust näitab ja meheks olemist kinnitab võim, võitlus ja kontroll;
- mehe töö ja karjäär on kõige tähtsamad mehelikkuse mõõdupuud;
- mehe enesemääratlus ja õnn peitub töösaavutustes ja edukas karjääris;
- mees ei näita emotsioone ja tundeid, sest see on märk feminiinsusest;
- haavatavust, mis demonstreerib nõrkust ja nõrgana (naiselikuna) näimist tuleb vältida : mees ei otsi abi ja toetust – see näitab (naiselikku) nõrkust;
- lähedased intiimsed sõprussuhted teiste meestega on ohtlikud ja võivad tekitada kahtlustusi homoseksuaalsuses; ratsionaalne mõtlemine peab kontrollima naiselikkuse hirmu;
- mees allutab naise domineerimise ja võimu abil ja kui see ei aita, siis vägivallaga;

- seksuaalsus on vahend, mis tõestab mehe maskuliinsust.

Heteroseksism/ heteronormatiivsus – ideoloogia, mille kohaselt nähakse heteroseksuaalsust kui loomulikku, normaalset ja ideoloogiliselt ainukest ühiskonna poolt aktsepteeritavat seksuaalsuse vormi. Selle arusaama kohaselt peaksid kõik bioloogilised mehed käituma “õigel” mehelikul kombel ja tundma seksuaalset huvi ainult naiste ja nendega kooselu vastu. Kultuuri tasandil väljendub see haridussüsteemis, meedias, seadustes, keelekasutuses (omasooi harad vs. vastassooi harad, ebaloomulik seksuaalne orientatsioon) ja avalikult geide ja lesbide heterodega võrdväarsuse eitamises.

Identiteet - inimese enda loodud/omaks võetud, suhteliselt püsiv, mõtestatud ja integreeritud nägemus iseendast, sh oma unikaalsetest omadustest ja kogemustest (personaalne identiteet) ning oma sotsiaalsetest suhetest ja kuulumisest sotsiaalsesse gruppidesse (sotsiaalne identiteet).

Konstruktivism – (ladina keelne sõna *construere* – kokku seadma, ehitama, püstitama) tähendab sotsiaalteadustes tähendust loovat analüüsi või interpretatsiooni. Kaasaegse konstruktivismi juured on nii filosoofias (Kant, Piaget jt) kui ka psühholoogias (kognitiivne ja arengupsühholoogia, keskkonnapsühholoogia, pereteraapia, isiksuse- ja sotsiaalpsühholoogia jne) ning selle peateemad on seotud teadmiste, kultuuri, inimloomuse, reaalsuse ja inimese muutumise protsessiga. Konstruktivistliku teooria kohaselt usutakse, et inimese kogemused on konstruksioonid, milles peegelduvad neile nende endi poolt antud tähendused (meaning-making). Inimese arusaamine iseendast on sotsiaalselt konstrueeritud. Tähendused sünnivad inimese ning keskkonna vahelise interaktsiooni käigus. Inimesed loovad pidevalt ise oma reaalsust teineteisega suheldes. Seega eitab sotsiaalne konstruktivism inimeste reaalsustaju kui tegelikkuse puhast peegeldust. Viis, kuidas inimesed mõtlevad, mõistavad ja kategooriad, mida nad seejuures kasutavad, on pakutud selle keele poolt, mida nad kasutavad. Erinevad suhtlemisviisid konstrueerivad ühiskondlikke nähtusi erinevalt ja mõjutavad ka erinevaid võimalusi inimkäitumiseks. Naiselikkust ja mehelikkust konstrueeritakse läbi kogemuste ja sotsiaalse suhtlemise diskursuste pidevalt. Aeg-ajalt mingeid käitumisaspekte ja seisukohti muudetakse tänu muutunud tegelikkusele, kogemusele või ideedele.

Kultuur - väärtuste, teadmiste, uskumuste, käitumisnormide, mõtlemistüüpide, stiilikaanonite jms ühiskonna elu intellektuaalsust väljendavate nähtuste kogum, ühiskonna elu eriomane korrastus, milles kajastub inimolemise ja -tegevuse kvalitatiivne erinevus mis tahes bioloogilisest eluvormist. Kultuuri võib käsitleda informatsioonisüsteemina, milles mittegeneetiliste vahenditega salvestatakse, säilitatakse ja edastatakse üksikisikult üksikisikule ja põlvkonnalt põlvkonnale ühiskondlikult sisukat kogemust.

Seksism - mõtteviis, mille kohaselt üks või teine sugu on võimekam, väärtuslikum või vähem väärtuslik kui vastassugu. Seksism väljendub poistele ja tüdrukutele, naistele ja meestele omistatavates ja neilt oodatavates stereotüüpsetes ja isiksust piiravates omadustes, oskustes ja soorollides. Seksism on diskrimineeriv - inimest hinnatakse tema soolise kuuluvuse ja mitte individuaalsete võimete põhjal. Keelekasutuses ilmneb seksism semantilise alavääristamisena.

Sooline identiteet on indiviidi poolt tajutud samasus, ühtsus ning järjepidevus mees- või naissugupoolega – omaksvõetud soorollide kogemine. Sooline identiteet sisaldab isiku veendumust ja arusaama, mida tähendab "mehelikkus" ja "naiselikkus" just tema jaoks ning milline mees või naine ta soovib olla. Sooline identiteet kujuneb lapse- ja noorukieas soorollide õppimise ja tema ühiskonnaliikmeks kujundamise käigus sooliselt eristatud eeskujude, otsese õpetamise, vanemate ja eakaaslaste poolsete sotsiaalsete sanktsioonide, kirjanduse, meedia jne mõjuväljas.

Sooneutraalne keelekasutus – ehk mitteseksistlik keelekasutus väldib sõnavalikut, mida võib tõlgendada erapooliku, diskrimineeriva või halvustavana ning mis annab kaudselt märku, et üks sugu on eelistatum või parem kui teine, kuigi enamikul juhtudel peaks inimese sugu olema tähtsusetu. Sooneutraalse keelekasutusega püütakse vähendada soospetsiifiliste terminite kasutamist, näiteks asendada *mees-lõpulised* ametinimetused sooliselt neutraalsematega.

Sotsiaalne stratifikatsioon - mingile ühiskonnatüübile iseloomulik rahvastiku jaotus, kus sarnaste sotsiaalsete tunnustega inimrühmad on järjestatud kihtidesse ehk straatumitesse vastavalt neile kuuluvatele majanduslikele, kultuurilistele või poliitilistele ressurssidele (kõrgemad straatumid omavad rohkem või enam väärtustatud ressursse)

Sotsiaalne tõrjutus - heaolu vähenemise protsess, mis tekitab ühiskondliku osalemise vähenemist, jõuetus- ja pettumistunde süvenemist ning ühiskonnaelust eemaldumist. Sotsiaalne tõrjutus väljendab sotsiaalse integratsiooni puudumist, ühiskonna liikmete suutmatust osaleda poliitilistes, majanduslikes ja sotsiaalsetes struktuurides. Sotsiaalse tõrjutuse mõiste ühendab paljusid erinevaid sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme: vaesust, ebavõrdsust, ruumilist suletust ja tõrjutust, diskrimineerimist, vähest sotsiaalset kapitali, usalduse defitsiiti, väärtushinnangute ja käitumismallide sobimatust, abitust avalike teenuste kasutamisel jne.¹¹⁸

Stereotüüp on kujutlus, kus üks karakteristikute kogum (kas positiivne või negatiivne) omistatakse tervele grupile. Stereotüüp ei ole ainult isiklik eelarvamus – see on kultuuri osa, mida antakse edasi ühelt põlvkonnalt teisele kui vahendit, mille abil alal hoida olemasolevaid võimusuhteid. Stereotüüpidesse takerdumine toidab eelarvamusi ja takistab nägemast inimesi isiksustena. Kui üksikindiviidi kohta tehakse mingi otsus tema grupikuuluvuse alusel, on alati oht diskrimineerimiseks.

Stereotüübid on ideoloogilised – ideede võim kaitseb sotsiaalseid huve. Stereotüüpidega manipuleerimine võimaldab sellele grupil, kes eelarvamusi ja stereotüüpe alal hoiab, Tavaliselt on sellel grupil, kes eelarvamusi ja stereotüüpe alal hoiab ja kellel on ühiskonnas parem sotsiaalne positsioon, mõjutada inimeste hoiakuid.¹¹⁹ Kehtivad stereotüübid

¹¹⁸ Eurostati koostatud mitmemõõtmelise sotsiaalse tõrjutuse indeks (Eurostat 1998) sisaldab tunnuseid, mis väljendavad (1) rahalisi raskuseid toimetulekul, (2) põhivajaduste rahuldamatust, (3) keskmiselt halvemaid elamistingimusi, (4) vajalike kestuskaupade puudust, (5) halba tervislikku seisundit, (6) ebapiisavaid sotsiaalseid kontakte ning üldist eluga rahulolematust.

¹¹⁹ Soolist ebavõrdsust taastoodetakse kehtivate stereotüüpidega, mis määravad ära naiselikkuse ja mehelikkuse, soole sobivad pere- ja ametirollid, naistele ja meestele sobivad tööd jms.

orienteerivad isikuid valima ka vastavaid elustrateegiaid, käitumisstiile, suhteid teistega ja on seega piiravateks nende vabale arengule.

Soostereotüübid on ühiskonnas ühiselt jagatud uskumused ja eelarvamuslikud hoiakud, mille alusel teatud omadused, iseloomud, sobivad rollid, ametid jms. omistatakse individidele nende soolise kuuluvuse alusel, kusjuures sellega kaasnevad teatud väärtushoiakud. Soostereotüübid võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed ja kehtida naiselikkuse-mehelikkuse, soorollide, naiste ja meeste poolt tehtava töö ja tegevuste jms kohta

Soorollid - kogumik kultuurilisi ja sotsiaalseid norme ning ootusi selle kohta, kuidas mehed ja naised antud kultuuris või ühiskonnas käituma peaksid. Taolised kultuurilised ootused mõjutavad seda, millist välimust (rietus, soeng jne), kehakeelt ja käitumist peetakse erinevates kultuurides naiselikuks või mehelikuks. Sooroll(id) on soolise identiteedi avalik väljendamine vastavalt erinevatele situatsioonidele ja keskkonnapoolsetele ootustele.

Kasutatud kirjandus

Aavik, K. Sugu ühiskonnaõpetuses: kolme ühiskonnaõpetuse õpiku analüüs soolisest perspektiivist. Tallinn, 2010

Allalaaditav:http://www.enut.ee/lisa/SV_yhiskonnaopetuses_analyys.pdf

Aavik, K. Soovitused soolise tasakaalu suurendamiseks ühiskonnaõpetuse õpikutes ja õppes

Allalaaditav: http://www.enut.ee/lisa/soovitused_yhiskonnaopetus.pdf

Albi, K., Laidvee, J., Papp, Ü-M., Sepper, M-L. *Soolise võrdõiguslikkuse seadus: kommenteeritud väljaanne*. Kirjastus Juura. Tallinn, 2010

Amnesty International. Women's Rights. Human rights education activities for use in teaching Personal Social and Health Education, Citizenship and English for ages 11-18. Global gender inequality.

Allalaaditav:http://www.amnesty.org.uk/uploads/documents/doc_16844.pdf

Beck, U. Riskiühiskond. Teel uue modernsuse poole. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005

Burnell, P (ed.). Evaluating Democracy Support . Methods and Experiences. **Sida, 2007**

Allalaaditav:http://www.idea.int/publications/evaluating_democracy_support/upload/evaluating_democracy_support_cropped.pdf

Council of Europe. Gender matters. Manual on gender based violence affecting young people. Approaching Gender.

Allalaaditav:<http://eycb.coe.int/gendermatters/default.htm>

Dijk, T.A. Ideoloogia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005.

Eagly, A.,H., Beall, A.E., Sternberg, R., J. (toim) Soopsühholoogia. Sugupoolte psühholoogia. Külim, 2008

Eliot.L. Pink Brain, Blue Brain: How Small Differences Grow Into Troublesome Gaps — and What We Can Do About It.2010.

ENUT, projekt „Sooline võrdõiguslikkus kodanikuõpetuses“

Avatud Eesti Fondi Vabaühenduste Fond,

Allalaaditav: http://www.enut.ee/lisa/soovitused_yhiskonnaopetus.pdf

Euroopa Komisjon. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja sotsiaalkomiteele ja Regioonide Komiteele: Naiste ja meeste võrdõiguslikkuse strateegia 2010–2015 Brüssel 21.9.2010, KOM(2010) 491 lõplik

Allalaaditav:[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:et:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:et:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:et:PDF)

Euroopa Nõukogu. COMPASS - A manual on human rights education with young people

Allalaaditav:<http://eycb.coe.int/compass/#>

Euroopa Nõukogu kodanikuhariduse ja inimõiguste hariduse harta. Vastu võetud Ministrite Komitee soovitusel CM/Rec(2010)7

Allalaaditav: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/Charterpocket_EST.pdf

Gender matters. Manual on gender based violence affecting young people. Approaching Gender.

Allalaaditav: <http://eycb.coe.int/gendermatters/default.htm>

Hess, B. B; Markson, E. W; Stein, P. J. Sotsioloogia. Kirjastus Külim, 2000

International IDEA . Handbook on Democracy Assessment, 2002

Inglehart, R., Norris, P. *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003

Kalmus, V. Soorollid ja kodanikukasvatus. In: Mikk, J. (Ed.). *Soorollid õppekirjanduses*. Tartu: Tartu Ülikooli Pedagoogika osakonna väljaanne, 2002, nr. 12.

Allalaaditav: <http://www.enut.ee/lisa/soorollid.pdf>

Kalmus, Veronika (2010). Eesti elanike väärtusmustrid. Lauristin, Marju (Toim.). Eesti Inimarengu Aruanne 2009 (114 - 116). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu

Kaufman. M. Mehed, feminism ja meeste vasturääkivad võimukogemused*

Allalaaditav: www.michaelkaufman.com/.../mehed-feminism-ja-me..

Kasearu, Kairi. Individuaalne sooideoloogia – millest see soltub? *Ariadne Lõng XI aastakäik*, 1 / 2 , 2011. Lk.3-14.

Allalaaditav: <http://www.enut.ee/lisa/Ariadne2011.pdf>

Laan, T., Reitelmann, E., Soo, K., Sooline vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajale. ENÜ Sihtasutus, 2012.

Allalaaditav: http://www.enut.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf

Makkonen, T. Equal in Law, Unequal in Fact. Racial and ethnic discrimination and the legal response thereto in Europe. Doctoral dissertation. University of Helsinki, 2010.

Marshall, H., Arnot, M. RECOUP Working Paper No. 17 Globalising the School Curriculum: Gender, EFA and Global Citizenship Education1. Research Consortium on Educational Outcomes and Poverty

Allalaaditav: <http://recoup.educ.cam.ac.uk/publications/WP17-MA.pdf>

Oechle, M. Editorial: Gender Issues – Still Relevant for Social Science Education? Mechtild Oechsle

Allalaaditav: www.jsse.org/index.php/jsse/article/download/982/885

Pajumets, M., Laan, T. Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega. IOM, Sida, 2005. ift.ee/admin/upload/files/IOM_teachers_manual_est.pdf

Paoletti, Jo B. Pink and Blue: Telling the Boys from the Girls in America
Allalaaditav:<http://amst.umd.edu/featured-profile-jo-paoletti/>

Papp, Ü.-M. (toim.) Kas õpilased või poisid ja tüdrukud? Uurimus Eesti õpetajate ja haridustöötajate valmisolekust sootundlikuks õpetamiseks ja kasvatamiseks. Artiklikogumik. ENÜ, Tallinn, 2013.
Allalaaditav:http://www.enu.ee/lisa/463_2013_04_kas_opilased_voi_poisid_ja_tudrukud_sisu.pdf

Papp, Ü.-M. Ärka, märka, tegutse. Käsiraamat soolise võrdõiguslikkuse seaduse normide täitmiseks ja sugupoolte aspekti arvestamiseks üldhariduskoolide õppe- ja kasvatustöös. ENÜ 2012
Allalaaditav:http://www.enu.ee/lisa/476_arka_marka_tegutse_veebi.pdf

Põldsaar, R., Kivimaa, K. Feministlik teooria. Raamatus Epp Annus (toim.). *20. sajandi mõttevoolud*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2009, lk. 799–806.

Ristikivi, A. Lõiming ühiskonnaõpetuse ainekavas. Rmt. Lõiming. Lõimimise võimalusi põhikooli õppekavas. Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus, Taru, 2010
Allalaaditav:<http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/sh/l6imingukogumik.pdf>

Schulz, W. ,Ainley, J. ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower- secondary school students in 38 countries.
Allalaaditav:http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICCS_2009_International_Report.pdf

Sotsiaالainete mitmekesistamine läbi lõimingu - õpetajate täienduskoolitus. /projekt/. Tartu Ülikooli sotsiaal- ja haridusteaduskonna haridusteaduste instituudi õpetajate täienduskoolitus- ja kutseaasta keskus, 2012.
Allalaaditav:<http://sotsiaالained.weebly.com/index.html>

Sotsiaالained. Valdkonna õpetajaraamat. HTML.
Allalaaditav:http://www.oppekava.ee/index.php/P%C3%B5hikooli_valdkonnaraamat_SOTSIAALAINED

Sotsiaالministeerium. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring, 2009. Allalaaditav:
Allalaaditav:http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2010/toimetised_20101.pdf

Sotsiaالministeerium. Teel tasakaalustatud ühiskonda II . Naised ja mehed Eestis, 2010.
Allalaaditav:http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Publikatsioonid/2010/Teel_tasak_yhiskonda_II_eesti.pdf

Statistikaamet Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu? Tallinn: Statistikaamet, 2011.
Allalaaditav: http://www.stat.ee/publication-download-pdf?publication_id=25640

Sutrop, M. jt. Juhend väärtuslaseks tööks sotsiaalainete ainekavadega. Tartu Ülikool, eetikakeskus.

Allalaaditav: <http://www.eetika.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1179743/>

Sutrop, M. Kas Eesti jagab Euroopa väärtusi. RiTo, 2005, nr. 11.

Allalaaditav: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11599&op=archive2>

Talves, K. Soosotsioloogia. Rmt. Sissejuhatus soouuringutesse. Toim. Marling, Tartu ülikooli kirjastus,, 2011

Toots, A. Demokraatia mudelid ja kodanikuõpetus üldhariduses: puuduva lüli otsingul. **RiTo 27, 2013.**

Allalaaditav: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11131>

Toots, A. , Idnurm, T. Tulevane valija: sotsioloogiline pilguheit teismeliste kodaniku-kompetentsusele. RiTo, 3, 2001

Allalaaditav:

Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. Noorte kodanikukultuur muutumas ühiskonnas. Üle-eestilise kodanikukasvatuse kordusuuringu lõppraport. Tallinn, 2006

Toots, A. Toim. Noorte kodanikukultuur kümme aastat hiljem. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises kodanikuhariduse uuringus ICCS 2009. TLÜ Riigiteaduste Instituut, Tallinn 2011

Allalaaditav: <http://www.hm.ee/index.php?048181>

UNDP, Sotsiaalministeerium. Teel tasakaalustatud ühiskonda I, 2000.

Allalaaditav: <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/3881/1/Sotsiaalministeerium2000.pdf>

Vainu, V., Järviste, L., Biin, H. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. Uuringuraport. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 1/2010.

van Dijk, T.A. Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2005.

Lisa nr 1

1.1. *Lisamaterjale ja allikaid soolise võrdõiguslikkuse teemade käsitlemiseks ühiskonnaõpetuses*

Beck, U. Riskiühiskond. Teel uue modernsuse poole. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005
Ptk. IV Mina olen mina: meeste ja naiste suhetest perekonnas ja väljaspool perekonda – eraldi, koos ja vastamisi. Lk. 128 – 161

Brainwashing Norway part 1 'Gender equality'
<http://www.youtube.com/watch?v=CrsF7wyUxs8>

Eesti Inimarengu Aruanded (2006- 2013)
Eesti teadlaste poolt koostatud andmestikud ja kirjeldused Eesti Vabariigi sotsiaal-
majanduslikust arengust.
Allalaaditavad: <http://www.kogu.ee/olemus-ja-roll/eesti-inimarengu-aruanne/>

Euroopa Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Nõukogu. Euroopa harta naiste ja meeste
võrdõiguslikkuse kohta kohalikus elus.¹²⁰
www.ccre.org/docs/charte_egalite_et.doc

Hess, B., Markson, E.W., Stein, P.,J. Sotsioloogia.Külim, 2000. III ptk. Sotsiaalsed erinevused
ja sotsiaalne ebavõrdsus, lk. 110-148

Mees sotsiaaluuringu subjektina. Toim. D.Kutsar. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr.
2/2007
Allalaaditav: [www.sm.ee/est/HtmlPages/toimetised_20072/\\$file/toimetised_20072.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/toimetised_20072/$file/toimetised_20072.pdf)

Pratto,F., Walker, A. Sotsiaalne sugu ja võimu alustalad, lk. 242-268 raamatust
Soopsühholoogia, toim. Eagly, A.H, jt.Külim, 2008.

Sooline ebavõrdsus tööelus: arengud Eestis ja rahvusvaheline võrdlus. Ariadne Lõng, XI
aastakäik, ½, 2011.
Allalaaditav: <http://www.enut.ee/lisa/Ariadne2011.pdf>

Soolise võrdõiguslikkuse monitooringud 2003, 2005, 2009
Allalaaditavad:[www.sm.ee/est/HtmlPages/VO_monitooring/\\$file/VO_monitooring.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/VO_monitooring/$file/VO_monitooring.pdf)
[www.sm.ee/est/HtmlPages/SVmonitooring_2005/\\$file/SVmonitooring_2005.pdf](http://www.sm.ee/est/HtmlPages/SVmonitooring_2005/$file/SVmonitooring_2005.pdf)

¹²⁰ Euroopa harta naiste ja meeste võrdõiguslikkuse kohta kohalikus elus on suunatud Euroopa kohalikele ja regionaalsetele omavalitsustele, keda kutsutakse üles hartat allkirjastama, võtma avalikkuse ees ametlikult kohustust järgida naiste ja meeste võrdõiguslikkuse põhimõtet ning täitma oma territooriumil hartas sätestatud kohustusi. 2013.a. seisuga ei ole Eesti omavalitsuste hulgas hartaga liitunud.

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik, Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium Riigieelarve naistele ja meestele. Vajaduspõhine eelarvestamine avalikus sektoris., 2011
Allalaaditav: http://www.svv.ee/failid/RNJM%20VEAS_2012_final_bookmargid25012012.pdf
Publikatsioon annab ülevaate sellest, mis on sootundlik eelarvestamine ning mis on selle eesmärgid.

Talves, K. Soosotsioloogia. Sissejuhatus soouuringutesse. Tartu Ülikooli kirjastus, 2011, lk. 82-121

Tammpuu, P. Sotsiaalne sugu kui institutsioon ja võimusuhted. Seminaritöö. Juh. A.Laas. Tartu Ülikool. Sotsiaalteaduskond, Tartu 1998
Allalaaditav: http://raulpage.org/koolitus/sotsiaalne_sugu.html

Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituudi andmebaas „Naised ja mehed Euroopa Liidus: faktid ja arvud“

Pekingi platvormi strateegiliste eesmärkide kaupa esitatud indikaatorid, mille alusel võrreldakse EL liikmesriikide olukorda.

<http://eige.europa.eu/content/women-and-men-in-the-eu-facts-and-figures>

Eesti Naisteühenduste Ümarlaua (ENÜ) kodulehekül

Eesti Naisteühenduste Ümarlaud

<http://www.enu.ee/enu.php?id=1>

Eesti Naisteühenduste Ümarlaua sihiks on kujundada naiste ühised seisukohad olulistes ühiskonnaelu küsimustes ja dialoogis avaliku võimuga edendada osalusdemokraatiat ning naiste ja meeste võrdõiguslikkust. Põhiteemadeks on võitlemine naistevastase vägivalga vastu, soolise võrdõiguslikkuse teemade seostamine haridusvaldkonnaga, Eesti õigusloomes osalemine.

Veebist leiab rahvusvahelisi soolise võrdõiguslikkuse edendamise seotud dokumentide eestikeelsed tõlked ja mitmete projektide raames valminud teemakohaseid materjale.

Eesti Naisuurimus- ja teabekeskuse kodulehekül

ENUT
EESTI NAISUURIMUS- JA TEABEKESKUS

<http://www.enut.ee/enut.php?id=247>

ENUTi põhieesmärgiks on levitada inimõiguste ja soolise võrdõiguslikkuse alast teavet ning hallata ja täiendada soolise võrdõiguslikkuse alast interdistsiplinaarset raamatukogu.

ENUT-i raamatukogu kataloogis on üle 2500 raamatu nais-, mees- ja soouuringute teemalist raamatut ja ajakirja alates humanitaar- ja sotsiaalteadustest tehnoloogia ja meditsiinini.

<http://www.enut.ee/enut.php?id=6>

ENUT'i koduleheküljelt leiab Eesti soouuringute, peamiselt bakalaureuse, magistri- ja doktoritööde andmebaasi (viited),

Nais- ja meesuuringute ajakirja Ariadne Lõng sisukorrad,

eesti ajakirjanduses ilmunud soolise võrdõiguslikkuse alased artiklite andmebaasi jms.

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kodulehekül

<http://www.svv.ee/index.php?id=505>

1.2. Lisamaterjale ja allikaid soolise võrdõiguslikkuse teemade lõiminguks erinevate ainekursustega

Kirjandus

Annuk, E. Naised ja kirjanduslugu: tuntud ja tundmatu Ilmi Kolla . *Ariadne Lõng* 1/2, 2003

Annuk, E. Taasavastatud Lilli Suburg *Eve Annuk. Ariadne Lõng* 1/2, 2003

Kivimaa, Katrin. Koidula pildis: ajaloolisest isikust rahvuslikuks sümboliks Ariadne Lõng 1/ 2, 2004

Kirss, T. Ruthi õed: sajandipöörde naiste reaalsus ja fantaasia . *Ariadne Lõng* 1/ 2 2004

Annuk, E. Sissevaade Lilli Suburgi ajakirjanduslikku tegevusse . *Ariadne Lõng* 1/ 2 2004

Tarrend, A. Eesti poisteraamatute kangelaste muutumised ajas. *Ariadne Lõng*, 1/2, 2005/06

Lindsalu, E. Naisekuju modelleerimine XX sajandi alguskümnenndite eesti kirjanduses.

Analüütiline ülevaade. Doktoriväitekiri. Tallinna Ülikool, 2008.

Allalaaditav: http://e-ait.tlulib.ee/101/1/lindsalu_elo1.pdf

Tammsaare. A.-H. Naisterahva-liikumisest. 1906. Kogutud teosed 15. Köide. Publitsistika I (1902-1914) Tallinn, Eesti Raamat, 1986. Lk. 91- 118

Inimeseõpetus

Eespere, K. Söömishäirete olemus ja tekkepõhjused erinevate vaatenurkade ristteel - tütarlaste ning arstide nägemused .*Ariadne Lõng* 1/2, 2003

Usundiõpetus

Seminari "Kolm religiooni soolises prisma" (ENUT, 2011) ettekannete tekstid:

Allalaaditavad: <http://www.enut.ee/test/enut.php?id=28&uid=352>

Anu Põldsam.	„Tubli naine“ - kas klišee või juudi religioosse identiteedi kandev jõud?
Raili Marling.	Neitsi Maarjast Vatikan II-ni: naised ja katoliiklus.
Hedi Vilumaa.	Naised hingekarjasteks: protestantismi vaatenurk.
Kerli Käiro.	Islami algallikad: naiste õigused ja kohustused.
Kätlin Hommik-Mrabte.	Naiste õigused islami algallikates.
Mattias Palli.	Apostlik-õigeusu vaateid sootemale

Ajalugu.

Eesti naisliikumise ja naisorganisatsioonide ajaloost (Vt. käesoleva raamatu lisa 2)

Naiste valimisõiguse kronoloogia (Vt. käesoleva raamatu lisa nr. 2)

Timeline of women's suffrage

Allalaaditav http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_women's_suffrage

Scott, J. Sugu: kasulik kategooria ajaloo analüüsiks. *Ariadne Lõng*, 1/2, 2008

Annuk, E. Naisliikumise ajalugu biograafiliste portreede vormis. *Ariadne Lõng*, 1/2, 2008

Nemvalts, R. Naiskodukaitse 1925-1940 ja 1991-2002: ideed ja tegelikkus. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Filosoofia teaduskond, Ajaloo osakond, 2002.

Allalaaditav [www.enut.ee/lisa/1\[1\].%20toimetused%20Riina%20loputoost.doc](http://www.enut.ee/lisa/1[1].%20toimetused%20Riina%20loputoost.doc)

Eesti keel

Kasik, R. Feministlik lingvistika.

Allalaaditav http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2006_2/OK_2006-2_01.pdf

Olt, K. Meest ja naist märkiv leksika sõnaraamatutes. *Ariadne lõng*, 1/2 2004

Piits, L. Kas eesti mees on mees või inimene? *Ariadne Lõng* 1/2 2005/2006. Lk. 3-9

Ross, K. Naine eesti keele grammatikas. *Vikerkaar* 11/12, 1996, lk.102-106

Puna, Kerli 2005. *mees-* ja *nais-*alguliste liitsõnade kasutuse dünaamika. – Tekstid ja taustad IV. Tekstiliigivaatlusi. Toim. R. Kasik. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 29. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 82–99.

Allalaaditav

<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/662/punakerli.pdf;jsessionid=7340E8CB8ACDF94696D863CB7CAAEEEDF?sequence=5>

Meediakasvatus

Põldsaar, Raili 2001. Kriitiline diskursuseanalüüs ja naisekäsitlus eesti meedias. *Adriane Lõng* 1/2, 99–106.

Sugu telepildis. Screening Gender. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond. Tartu, 2004.

Sugu telepildis. Õppevahend.

Allalaaditav <http://www.tlu.ee/rasimat/telesugu/sugutelepildis.php>

Council of Europe, A handbook to Combat Gender Stereotypes in the Media. Women and Journalists First. A challenge to media professionals to realise democracy in practice, quality in journalism and an end to gender stereotyping. Gender Equality and Human Dignity Department, Justice and Human Dignity Directorate, DGI - Human Rights and Rule of Law, 2013.

Allalaaditav

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women_media/WomenandJournalistsFirst.pdf

Lapeyronne, L., Blion, R. Gender Issues. Equality in the Media. Guide for Journalists. Council of Europe, 2012

Allalaaditav

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women_media/Gender%20Issues_Guide%20for%20Journalists.pdf

Lisa 2.

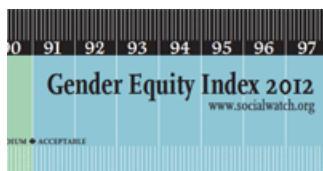
Rahvusvahelised indeksid soolise võrdõiguslikkuse arengu jälgimiseks

Ühiskonna kvaliteedi, heaolu defineerimine ja hindamine ei ole lihtne ülesanne. Eriti juhul, kui hinnanguid peaks saama riikide vahel võrrelda kvantitatiivselt, iseloomustades arvudega nähtusi, mida ei saa mõõta rahalises vääringus ning mis subjektiivsel tasandil on hoomamatud. Selle ülesande on endale võtnud arvukad rahvusvahelised organisatsioonid, mis tegelevad ühiskondade arengu hindamisega. Neist kõigist saab suhteliselt ammendava ülevaate Eesti Koostöökoogu poolt avaldatud Eesti inimarengu aruandest 2012/2013 „Eesti maailmas“.

Allalaaditav:<http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2013/05/EIA20122013.pdf>

Paljudes indeksites arvestatakse ja tuuakse välja soolise ebavõrdsuse/võrdsuse olukord¹²¹, aga maailmas on ka hindamissüsteeme, mis on nimetatud küsimusele keskendunudki. Neid on põhimõtteliselt kahte tüüpi: ühed keskenduvad naiste olukorrale, teistega püütakse hinnata soosüsteemi ja mõlema soogrupi – naiste ja meeste olukorda.

1. Võrgustik Social Watch

Rahvusvahelise vaesuse vähendamise ja soolise õigluse teemadele keskendunud võrgustiku Social Watch poolt koostatav Gender Equity Index (Social Watch), (Eesti pole esindatud)

Allalaaditav:<http://www.socialwatch.org/node/14372>

2. ÜRO Arenguprogramm

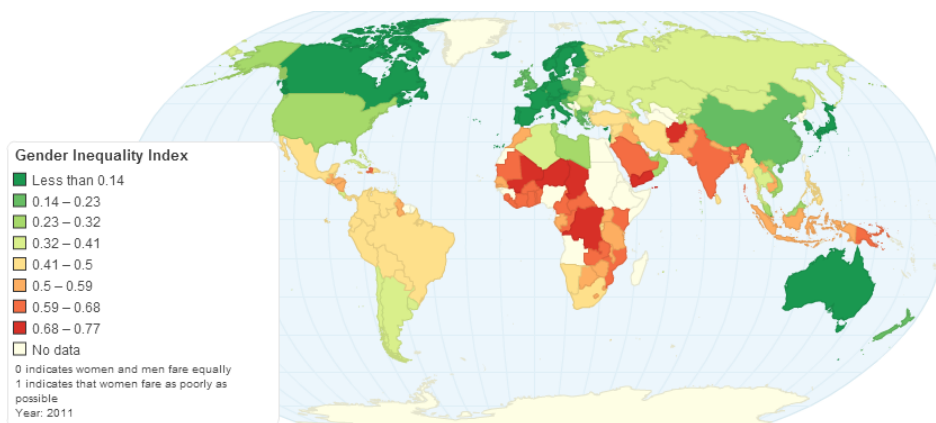
ÜRO inimarengu aruande inimarengu indeksit teatakse laialdaselt, sellele on lisatud ka looduskeskkonna ja soomõõde.

Allalaaditav:<http://hdr.undp.org/en/>

Naiste reproduktiivse tervise, võimustamise ja tööturul osalemise näitajatele toetub ÜRO Arenguprogrammi poolt koostatav soolise ebavõrdsuse indeks (GII).

Allalaaditav:<http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/>

¹²¹ Eesti Inimarengu Aruanne 2012-2013 pkt 3, mis käsitleb heaolu ja elukvaliteeti, nimetab nii Eesti suurt soolist palgalõhet kui ka ebavõrdsust haridustulemustes.

3. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni indeksiga püütakse sügavamalt analüüsida sotsiaalsete institutsioonide (perekond, õigus, tavanormid, kultuur, eelarvamused-hoiakud jms) seost soolise ebavõrdsusega (OECD vastav andmebaas ja iga-aastaselt avaldatav aruanne (SIGI))

Allalaaditav:

<http://www.oecd.org/dev/poverty/theoecdsocialinstitutionsandgenderindex.htm>

4. Uuringu- ja analüüsifirma Economist Intelligence Unit

Uuringu- ja analüüsifirma Economist Intelligence Unit koostatud naiste majanduslike võimaluste indeks (WEOI) rakendab erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide, näiteks Maailmapanga, ÜRO, Rahvusvahelise Tööjõu Organisatsiooni (ILO), Maailma Majandusfoorumi (WEF) ja OECD kogutud andmeid, millele lisanduvad ettevõtte enda analüütikute ja kaastöötajate loodud uued indikaatorid. Kokku hõlmab indeks 113 riiki, mille kohta kogutakse andmeid kehtivatest seadustest ja tavanormidest, mis mõjutavad naiste osalemist tööturul ja sotsiaalsetest institutsioonidest (perekond, haridus,) millest sõltub

nende majanduslik osalemine. Selles on viis mõõdet: tööpoliitika ja selle praktikas realiseerumine, naiste majanduslikud võimalused, sh. juurdepääs rahastamisele, haridus ja koolitus, naiste õiguslik ja sotsiaalne staatus ning üldine majanduskeskkond.

Allalaaditav: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=weoindex2012

5. Maailma Majandusfoorum

Mõlemale soogrupile ja soosuhetele on keskendunud Maailma Majandusfoorumi poolt koostatav globaalne soolise lõhe indeks (GGI). Selles võrreldakse naiste ja meeste vahelisi erinevusi neljas põhivaldkonnas: võimalused ja osalemine majanduselus ning poliitiliste otsuste tegemisel, hariduselus, tervislikus seisundis ning oodatavas elueas.

Allalaaditav: www.weforum.org/reports

(Eestis on sugude võrdsuse näitajad paremad hariduse ja tervise vallas, kehvemad majanduselus ning väga tagasihoidlikud poliitikas.)

6. Euroopa Soolise võrdõiguslikkuse Instituudi (European Institute for Gender Equality) poolt mõõdetav Euroopa soolise võrdõiguslikkuse indeks

Indeksi põhifunktsiooniks on mõõta, kui võrdselt on liikmesriikides sugude vahel jagunenud tasustatav töö, raha, mõjuvõim, teadmised ja aeg ning milline on tervise ja elukvaliteedi olukord. (Vt. lk 45)

Allalaaditav. <http://eige.europa.eu/content/document/gender-equality-index-report>